VYBÍRÁME Z OBSAHU

Řeka Bečva – tepna Valašska
Gogelova květena
140 let hasičských sborů
ve Valašském Meziříčí
Nepodceňujme Kohny!
Sklo Jaroslava A. Junka
Bystřička stoletá
Prababička v kuchyni
Bronzové poklady
Nová Jurkovičova rozhledna
Úspěch Slovenské strely
Naši jubilanti
o Valašsku

28
červen
2012/1

Valašsko

VLASTIVĚDNÁ REVUE

Navštivte

nové expozice v zámku Lešná

Když se řekne Lešná, většina turistů automaticky zamíří do zlínské ZOO. Stejné jméno však nese i malebný zámeček v podhůří Moravskoslezských Beskyd, severozápadně od Valašského Meziříčí.

První zmínky o Lešné se datují do poloviny 14. století. Postupem doby byl zámek přestavěn do podoby dvoupodlažní budovy s podstřešním polopatrem. Objekt má půdorysně mírně zalomené severovýchodní a jihozápadní průčelí, která půdorysu objektu dávají tvar mírně deformovaného kosodélníka, avšak vnitřní atrium má zcela pravidelný obdélný půdorys. Zámek byl do dnešní klasicizující podoby se zdobnými novogotickými prvky přestavěn na konci 19. století za posledních šlechtických majitelů Kinských z Vchynic a Tetova.

Kinští zámek vlastnili až do konce 2. světové války, kdy byl zestátněn na základě dekretů prezidenta Beneše. Od roku 1948 byla na zámku umístěna základní a mateřská škola, která zde působila až do roku 1975, kdy byla přesunuta do nové školní budovy v obci. Poté byl celý objekt předán do užívání tehdejšímu Okresnímu vlastivědnému muzeu ve Vsetíně, které přistoupilo k rozsáhlým opravám. Ty trvaly dlouhých 35 roků, než se podařilo zámek na podzim roku 2011 slavnostně otevřít pro veřejnost.

V současnosti jsou na zámku pro návštěvníky připraveny dvě stálé expozice, které se vzájemně prolínají a spolu korespondují se zámeckým parkem.

Text A. Lysá
Foto A. Lysá a M. Langer

Vstupní hala

Bílý sál

Dámský kabinet

První expozice - historická - se nachází v jižním a západním křídle zámku. Pokoje jsou instalovány podle dobových fotografií z doby konce 19. století. Jsou vybaveny dochovaným původním historickým mobiliářem ze zámku v Lešné. Za nejhodnotnější lze považovat zrestaurované barokní podlahy (celkem 3), které byly v interiéru objeveny při poslední rekonstrukci. Podlahy byly ukryté pod novějšími z vídeňských čtverců z 19. století. Největší z nich je umístěna v Bílém sále a je složena z lipových a dubových prken. Ve středu podlah je růžice a v každé místnosti má jiný počet cípů.

Součástí zámeckého areálu je i rozsáhlý anglický park, ve kterém mohou návštěvníci obdivovat rozsáhlou sbírku rododendronů a azalek, které nechali vysázet na začátku 20. století hrabata Kinští. V parku se také nachází množství cizokrajných i domácích stromů, které park řadí mezi velmi významné zámecké parky na Moravě.

Návštěvníkům je zámecký areál v sezoně přístupný každý den kromě pondělí v době od 8 do 17 hodin. Zámek je otevřen od 9 do 17 hodin (s poslední prohlídkou v 16.30 hod.).

Zámek Lešná - pohled z parku

Druhá expozice - přírodovědná - je situována do východního a severního křídla. První část expozice je věnována životu stromu od jeho počátku až po zánik. Expozice tematicky navazuje na přilehlý krajinářský park, ve kterém vedle starých stromů rostou i nové podsadby, které zaručují přežití parku v historické kompozici. Zohledňuje se zde péče o park a návštěvníci se mohou dovědět, jak intenzivně dokáže člověk ovlivňovat přírodu např. i pouhým kosením či ponecháním starých dutých stromů. Druhá část expozice představuje vývoj historických zahrad a vysazované domácí i exotické dřeviny. Třetí expozice pojednává o kráse dřeva a technikách zdobení nábytku, zejména pak o umění intarzie.
Přírodovědná expozice je určena především školní mládeži, ale i jiné cílové skupiny zde najdou hodně cenných informací. Ke každému tématu jsou zpracovány lektorské programy.

Vážení a milí příznivci Valašska,

pomalu se blížíme k jubilejnímu třicátému číslu vlastivědné revue a s ním i k momentu bilancování. Stále intenzivněji uvažujeme o inovacích, které by do časopisu vnesly - při zachování jeho kvality a populárně-naučné revuální formy - kultivovanou atraktivitu a jistou podobu čtenářovy interaktivity. Oba pojmy jsou mediálně dost zprofanované a úvahy redakce o případných změnách vlastně reflektují požadavky současné kultury. Domníváme se, že pokud nejsou samoúčelné, pouze na laciný efekt, mohou smysluplně sloužit k přitažlivějšímu a zábavnějšímu zprostředkování informací a sdělovaných poznatků i sdílených prožitků. Zároveň mohou rozšířit řady našich dopisovatelů a zaujatých čtenářů, kterým Valašsko uvízlo v srdci... Všem, kterým se stalo inspirací v jejich tvorbě, předmětem jejich zaníceného studia, seriózní badatelské a jiné činnosti či místem jejich návratů i turistických toulek.

Máme v úmyslu Vás na stránkách časopisu více přímo oslovovat, dotazovat se a spolu s Vámi objevovat identitu místa – našeho kraje, odhalovat Valašsko tradiční i současné, minulé i přítomné, živé ve vzpomínkách i prožité v okamžicích dneška. Nabízíme v revui prostor pro mezigenerační dialog, prostřednictvím kterého se pokusíme hledat, zpřítomňovat, ale i s Vámi spoluvytvářet mýtus Valašska...

Olga Mehešová

VALAŠSKO - vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)
Vydává Muzeum regionu Valašsko, přísp. org.; IČO 00098574
Adresa redakce: Muzeum regionu Valašsko, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 571 411 690, valassko@muzeumvalassko.cz
Výkonný redaktor: RNDr. Lukáš Spitzer
Technický redaktor: Mgr. Olga Mehešová
Výtvarný redaktor: Břetislav Dadák
Redakční rada: PhDr. Tomáš Baletka, PhD., Mgr. Daniel Drápala, PhD., PhDr. Zdeněk Fišer, Mgr. Václav Michalička, PhDr. Tomáš Mikulaštík, Mgr. Petr Odehnal, PhD., RNDr. Karel Pavelka, PhDr. Karel Pavlištík, CSc., Eva Urbachová, Mgr. Hana Jabůrková
Fotograf: Milan Ošťádal
Příprava pro tisk: František Valer: Sv. Čecha 656, Kroměříž, tel. 776 597 977
Tisk: Muzeum regionu Valašsko, příspěvková organizace Zlínského kraje, Horní nám. 2, Vsetín
28. číslo (červen 2012/1) vychází 30. června 2012 v nákladu 500 výtisků
Vychází 2x ročně
Distribuce: MRV - zámek Vsetín a zámek Kinských ve Valašském Meziříčí, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Karlovské muzeum ve Velkých Karlovicích, vybraná knihkupectví ve Vsetíně, Rožnově pod Radhoštěm, Valašských Kloboukách, Valašském Meziříčí, Vizovicích (Lípa) a Zlíně (Archa), Informační centra v Rožnově, na Soláni (Zvonice), v Karolince a ve Valašském Meziříčí

ISSN 1212-3382, MK ČR E 13226

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři, kteří si nečiní nároky na autorský honorář. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky krátit. Bez svolení redakce není možno dále veřejně šířit zde publikované materiály ani jejich části.

OBSAH

1 Obsah, tiráž, úvodník (Olga Mehešová)
2 **Klára Goldstein: Na konci luny** (Olga Mehešová)
3 **Čím je pro mne Valašsko?** (Anita Poláková, Roman Verner, Klára Goldstein)
4 **Řeka Bečva – fenomén krajiny a linie života** (Karel Pavelka)
8 **Gogelova květena okresu valašskomeziříčského** (Jana Tkáčiková)
12 **Historie zámecké zahrady a parku v Lešné u Valašského Meziříčí** (Pavel Mašláň)
14 **140 let působení hasičských sborů ve Valašském Meziříčí** (Ivana Martišková)
18 **Historie židovské menšiny ve Vsetíně** (Pavel Mašláň)
20 **Nepodceňujme Kohny! Nové poznatky o výrobě ohýbaného nábytku nejen na Vsetínsku** (Jiří Uhlíř)
24 **Sklo Jaroslava Antonína Junka** (Kamila Valoušková)
28 *Historickým objektivem:* **Bystřička na starých pohlednicích z fotoarchivu Muzea regionu Valašsko** (Milan Ošťádal, Ivana Martišková)
30 **Bystřička stoletá** (Ivana Martišková)
31 **Rozvoj rekreace pohřbívá přírodní bohatství** (Lukáš Spitzer)
33 *Pozvánky na výstavy:* **Neznámý svět drobných savců** (Karel Pavelka)
33 *Ohlédnutí za výstavami:* **Prababička v kuchyni** (Jiřina Fabiánová)
34 **Josef Hapka – Malebnost Valašska** (Kamila Valoušková)
34 *Od všeckého trošku:* **Bronzové poklady na Valašsku, pravé i falešné** (Eva Čermáková)
36 **Rožnov – Texas, Životní příběh Jana Metoděje Halamíčka** (Lukáš Perutka)
38 **Jurkovičova rozhledna - 116 let čekání na realizaci** (Daniel Drápala)
39 **Okolnosti vzniku kříže na novém hřbitově ve Veselé u Valašského Meziříčí** (Rostislav V. Němejc)
41 **Svědectví z koncentračního tábora** (Eva Šindelářová, Josef Kramář)
43 **Slovenská strela v časech své největší slávy** (Hana Jabůrková)
44 **Neobvyklá kachna zimovala ve Vsetíně** (Karel Pavelka)
44 *Na besedě:* **Franta Škrabánků…** (Jiří Parduba)
44 *O Valašsku na Valašsku:* **Nový přírodovědný časopis Acta Carpathica Occidentalis – společné dítko vsetínského a zlínského muzea** (Lukáš Spitzer)
Beskydy. Stavby a život v nich (Daniel Drápala)
Z Rožnovských malých tisků (Daniel Drápala, Tomáš Gross)
Tradice a současnost rukodělné výroby v regionu Moravské Valašsko (Alena Prudká)
Moravská gobelínová manufaktura dnes (Kamila Valoušková)
Klára Goldstein: Úpatí vichřice - recenze básnické sbírky vážně / nevážně (Marie Dufková / Maňa)
47 *Vzpomínáme:* **Odešel Josef Fabián** (Karel Prokeš, Aleš Linduška)
48 *Naši jubilanti*: **Zdeněk Hajný jubilantem** (Olga Mehešová)
49 *Gratulujeme:* **Valašsko je barevnou kronikou mého života - rozhovor s Hanou Jabůrkovou** (Olga Mehešová)
52 *Za poslední groš:* **Tajemná tvář z Medůvky** (Eva Čermáková)
Valašský „land art" aneb Co je doma, to se počítá… (Hana Jabůrková, Olga Mehešová)

Obálka:

Titulní strana obálky
Navštivte: **Nové expozice v zámku Lešná u Valašského Meziříčí** (Alena Lysá)
V ateliéru: **MgA. Josef Divín** (Kamila Valoušková)
Za tajemstvím depozitářů: **Reklamní dýmka kelečského dýmkaře Arnošta Botha** (Milada Fohlerová)

Foto na přední straně obálky: Skorec vodní (foto D. Boucný); Hrabě Christian Kinský v Bugatti na Moravia rallye v Lešné v roce 2005 (foto M. Ošťádal); Parní stříkačka Reichových skláren v nové expozici „Bohu ke cti, bližnímu ku pomoci" v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí (foto T. Kašpar); J. A. Junek: Stínidlo pro švýcarskou firmu Siegenthaler z roku 1962 ze sbírek MRV, Valašské Meziříčí (foto O. Galia); Bečva - fenomén života (foto K. Pavelka)

Na konci luny

Klára Goldstein

Na konci luny sněhobílé
bodlák se láme vedví
Noc...černá, prázdná, ostrá chvíle
A srdce neví

Temné je dávno...Zarůstá mi
pupavou jako meze
všechno co zbývá...Zapadání
v odváté něze

Jen stromy stejně shlíží k zemi
když duše křídla nová -
ten poklad ohrožený všemi -
do kmene schová

rukopis, 2006

Klára Goldstein (* 29. 7. 1988, Valašské Meziříčí) pochází z Rožnova pod Radhoštěm. V současnosti studuje českou filologii na Filozofické fakultě UP v Olomouci. Spoluzakladatelka volného básnického sdružení Stracholam, které poprvé představuje tvorbu členů na večerech poezie v rožnovské Městské knihovně a následně i ve Schlattauerově kavárně ve Valašském Meziříčí, kde v roce 2010 křtí společnou básnickou sbírku Stracholam (básně i od M. Vémolové, J. Marka, P. Podzemné, R. Hanouskové a V. Otrubové). V loňském roce vydala Moravská gobelínová manufaktura spol. s r.o. ve Valašském Meziříčí autorce její první samostatnou sbírku básní Úpatí vichřice. Recenzi její prvotiny nabízíme na s. 46-47.

Olga Mehešová
Fotomontáž Milan Ošťádal, 2012

Čím je pro mne Valašsko?

Mgr. Anita POLÁKOVÁ, pedagožka, pochází z rodiny vsetínského lékárníka, zaníceného turisty a fotografa K. Puszkailera.

Vsetín je pro mě spjat od dětství s nezapomenutelnými prázdninami u babičky a dědečka Puszkailerových v domě s lékárnou - dům voní lékárnou od vstupních dveří až po půdu. Za války stojí před lékárnou kočár s koňmi. Jede se na výlet. Na Cáb či Soláň - nejoblíbenější místa mých prarodičů. Typické valašské kopce, lesy, dřevěnice, lidé, hovořící pro moje uši odlišným jazykem. A hodně se fotografuje - to dědeček. Jeho nezapomenutelný postoj či poklek u stativu...

Dnes jezdíme s mým bratrem alespoň 1x za rok do tohoto města, kde máme mnoho dobrých přátel, ale i hrobku našich předčasně zemřelých rodičů. Jsou to dny pouze nás dvou. Už od Valašského Meziříčí stojíme u okna rychlíku a pozorujeme, co se kde změnilo, co přibylo, co už není. Provází nás Bečva, pak rachotí železniční most, sundáváme zavazadla. A pak stanice Vsetín. Vystupujeme.

Vdechujeme vůni zdejšího místa spojeného s mládím, s prvními láskami, či pracovními léty, krajinou, přáteli... Ráda se na Vsetín vracím. Je to zvláštní pouto, i když můj život je už desítky let navždy spojen s Prahou.

V Praze 12. 4. 2012

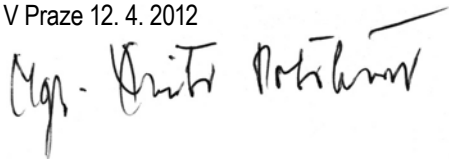

Roman VERNER, redaktor Českého rozhlasu Brno - studio Zlín

Valašsko je pro mě oázou v bláznivém světě. A když někdo tvrdí, že i Valaši jsou blázniví, nevěřím mu. Aspoň ne zcela.

Je to místo, kde jsem našel svůj před desítkami let ztracený rodný kraj. Odkojený Jizerskými horami, hleděl jsem poprvé s úžasem na jaksi povědomé kopce, hluboké bučiny, skaliska a šumivé bystřiny. A co víc, na Valašsku je o něco menší zima. Tenhle kout světa mi po rocích strávených na Hané přinesl opět to krásné mrazení v zádech, když se blížím k masivu Radhoště, vnořuji se pod železnici cestou k Pulčinám, nebo pasu oči při výhledech na Slovensko z Královce.

Valašsko je pro mě zjevením folkloru a lidových tradic v jeho syrově krásné podobě i v hýčkaných zvycích mnoha muzeí, měst i dědin. V Jizerkách jsem tohle nezažil a metalové dospívání na Prostějovsku nedávalo krojům a cimbálu příliš prostoru.

Také díky svému zaměstnání mohu stále objevovat nová místa a hlavně potkávat lidi. Lidi, kteří stále umí opracovat dřevo, zkrotit nepoddajný kov, stvořit krajku či proutěný koš. Lidi, co dovedou z bezové větve vystrúhat koncovku a zahrát k tanci, svatbě nebo poslednímu rozloučení. A co teprve setkání s malíři a sochaři - ať už těmi, kteří ze Soláně vystoupali na nebeský Olymp, nebo těmi, kteří ještě pevně stojí na valašské půdě a rozdávají - připusťme i prodávají - svá úžasná díla inspirovaná geniem loci tohoto kraje. Potkávám písmáky, sběratele, muzikanty, ekology, zemědělce, fotografy nekonečných proměn krajiny i tváří Valachů a je mi s nimi dobře.

A umělci jsou v podstatě všichni ti mravenečkové, kteří na kotárech a v údolích Bečvy, Vláry i Dřevnice vytrvale bojují o svůj chléb a zároveň udržují kraj i zvyk jako jejich předkové.

Ve Zlíně 10. 4. 2012

Klára GOLDSTEIN, básnířka, studentka FF UP Olomouc

Valašsko je pro mě především krajinou, které tluče srdce pořád stejně jako v časech minulých, a tedy místem, kde se vynořuje i to osobně neprožité v podobě důvěrně známé a inspirující. Postačí vyjít do hor a člověk vnímá volání svého vlastního nitra mnohem zřetelněji. Je krajem celého mého bytí, mých nejlepších přátel, prostorem úžasné paměti, které je nutno velmi pozorně naslouchat, krajem melodií, představujících sám život. Je místem jakési až posvátné nesmírnosti a trvalou ozvěnou v mé krvi.

V Rožnově pod Radhoštěm 14. 4. 2012

U nás

Když u nás slunce vychází
nebe je bodlákový květ
Jen slavík svede vyprávět
co déšť všeptává do mezí

Když u nás slunce zapadá
hory jak uhle z pece žhnou
Vínem propadáš za láskou
a housle znějí do rána

Pramen Vsetínské Bečvy

Řeka Bečva – fenomén krajiny a linie života

Karel Pavelka

Řeka Bečva , protkávající svými dvěma částmi celé území okresu Vsetín, je životodárnou tepnou celé oblasti. Poskytuje nejen tolik potřebnou vodu, ale přispívá i k charakteru klimatu hornatého Valašska. Během doby ztratila větší část řeky a její bezprostřední okolí svůj přírodní charakter ať cílenými úpravami nebo pod tlakem civilizace. Přesto je Bečva pořád stále důležitým článkem krajiny a ekosystému naší oblasti.

Horní tok - dvě Bečvy

Řeka Bečva je osou okresu Vsetín a ve své horní části je tvořena dvěma pramennými větvemi – Vsetínskou Bečvou dlouhou 59 km a Rožnovskou Bečvou s délkou 36 km. Vzhledem k odlišné délce se liší i plochy povodí obou větví – činí 734 a 254 km^2 (Eliáš, Kirchner 2001). Vlastní Bečva, někdy nazývaná Spojenou Bečvou, vzniká soutokem obou řek ve Valašském Meziříčí.

Prameny obou Bečev jsou v horách v obcích Velké Karlovice a Horní Bečva na úbočí Vsetínských vrchů. Na počátku svého toku mají obě řeky charakter potoků a jejich oživení tomu odpovídá. Vůdčím druhem u ryb je silně ohrožená ***vranka pruhoploutvá***, jejíž početnost je závislá nejen na charakteru toku, ale také na stavech ***pstruha obecného potočního***, který je vysazován Českým rybářským svazem. Vranky jsou jeho častou kořistí - s vysokou početností pstruha souvisí pak velmi nízké stavy této drobné ryby. V nižších částech toku se také vyskytuje ***vranka obecná***. Z ptáků doprovází tok obou řek od nejvyšších poloh až k hranicím okresu ***konipas horský***. Je význačný tím, že neustále pocukává ocáskem. Jeho příbuzný ***konipas bílý*** je vázaný spíše na lidská sídla, protože si hnízda staví uvnitř budov. Pocukává také ocáskem a protože se vyskytuje více u lidských sídel a dokonce v nich i hnízdí, vysloužil si lidový název „třasořitka“. ***Skorec vodní*** doprovází tok Bečvy jen po větší města - tedy po Rožnov pod Radhoštěm na Rožnovské a po Vsetín na Vsetínské Bečvě. Níže je již jeho výskyt v hnízdní době sporadický a soustřeďuje se hlavně na přítoky Bečev. Více je patrný výskyt tohoto zajímavého ptáka na nižších částech toku obou Bečev v zimě, kdy jsou potoky zamrzlé. Všechny uvedené druhy ptáků využívají pro stavbu svých hnízd mostní konstrukce, především ty, kde jsou využity jako podpůrné konstrukce železné traverzy v profilu I. Někdy se stává, že zde zahnízdí i ***rehek domácí***, když nenajde na přilehlých domech místo pro své hnízdo. Naopak atraktivně zbarvený ***ledňáček říční*** se vyskytuje především v dolních částech toků, přičemž v nejvyšších částech obou Bečev se jako hnízdící pták neobjevuje.

Regulace toků

Regulace toku ovlivnila nejen tok, ale také změnila charakter bezprostředního i vzdálenějšího okolí obou řek. Regulace toků obou Bečev měly počátek již koncem 19. století po katastrofálních povodních, které postihly celou oblast. Jednalo se o tzv. usměrnění toku do jednoho hlavního koryta. První regulace toků mimo lidská sídla se však zaměřovaly jen na budování opevnění břehů bez kamenných záhozů, pomocí hatí a štěrku. Po dalších povodních na začátku 20. století byl upraven původní projekt regulace a od roku 1904 se

Vranka pruhoploutvá Foto L. Jurek

Konipas horský Foto J. Ovesný

Skorec vodní Foto D. Boucný

pokračovalo tzv. kamennou úpravou (Hansliian, 2001). Kamenná regulace byla provedena od Nového Hrozenkova na Vsetínské Bečvě a od Prostřední Bečvy na Rožnovské Bečvě až po soutok Spojené Bečvy s Moravou (Čermák a kol., 2011).

Provedením regulace Bečvy nepochybně došlo k zúžení původně širokého koryta. Voda mnohdy protékala rozdělena do více ramen, tok řeky se stěhoval v plošně rozsáhlých štěrkových náplavech. Regulace přispěla k postupnému zahlubování toku, k jeho narovnání a k unifikaci břehů. Štěrkové náplavy až na výjimky zmizely a pokud jsou, jedná se o náplavy plošně i délkově velmi omezené. Sídly a zvláště městy protéká pak řeka spoutaná - nebojím se napsat i znásilněná. Regulace v jiných úsecích na mnohých místech nebyly tak intenzivně opravovány jako právě ve městech. I tam se však najdou ojediněle místa, kde řeka aspoň v náznacích předvádí svou *geomorfologickou* činnost.

Drobné štěrkové náplavy občas využívá ***pisík obecný***, který pravděpodobně ještě na některých místech horních toků obou Bečev hnízdí. Analogicky na to usuzuji z poměrů, které sledoval J. Holuša starší (ústní sdělení) na říčce Ostravici v severní části Moravskoslezských Beskyd. Kromě toho jsou známy údaje o hnízdním výskytu druhu na Bečvě v závěru Velkých Karlovic.

Hustější břehové porosty doprovází pestrý drozdovitý pták ***kvíčala obecná***. Hnízda si staví ve vyšších částech stromů a velmi často u hlavního kmene stromu. Hnízdí až od nejvyšších částí toků po hranici regionu. Jeho výskyt je obecně vázán na blízkost vodních toků.

Střední tok - Spojená Bečva

Vzniká soutokem Rožnovské a Vsetínské Bečvy ve Valašském Meziříčí. Délka toku této části Bečvy až po její soutok s Moravou činí 61,5 km a celý úsek byl vodohospodářsky upraven v letech 1897 – 1932. Koryto řeky bylo napřímeno a vyrovnáno do prizmatických tvarů, doplněno spádovými stupni a zahloubeno pro zvýšení jeho průtočné kapacity (Krejčí, 2010). Již v průběhu výstavby regulace se zjistilo, že projektované spádové poměry toku nebude možné dodržet. Pod velkými jezy se řeka prohlubovala a nad nimi naopak zanášela.

Štěrkové sedimenty jsou z toku v rámci jeho údržby pravidelně odstraňovány. Bohužel i v období, kdy na nich hnízdí na ně vázané ptačí druhy. Velká povodeň v roce 1997 však způsobila rozvrácení regulace na několika místech tohoto posledního úseku Bečvy a nyní takto zpřírodněné úseky dosahují celkové délky kolem 7,0 km. Řeka zde zcela rozebrala regulované koryto a podstatně jej rozšířila. Zpřírodnění řeky bylo na těchto úsecích natolik velké, že nedošlo k obnovení regulace a toto vodní dílo bylo úředně odepsáno (Krejčí, 2010). Na hranici našeho okresu se vyskytuje část jednoho z největších úseků zpřírodněné Bečvy, od soutoku s Juhyní na katastru Choryně přes tok na území Kladerub až po úsek Bečvy u štěrkoven v Hustopečích nad Bečvou. Celý tento úsek dosahuje délky 2,0 km. Další zpřírodněná část toku menšího charakteru u Lhotky nad Bečvou byla pak v letech 1998 – 1999 upravena zpět do regulované podoby. Vzhledem k častosti velkých vodních stavů a menších povodní po roce 2000 se však na více místech toku vyskytují místa, kde je narušena regulace a která nejsou opravována nebo na tyto opravy nejsou finanční prostředky. A některé provedené vodohospodářské stavby – například splav pod Juhyní - byly záhy na druhý rok řekou při povodňových stavech rozvráceny. Řeka se tak v tomto úseku u Choryně vlastně snaží dostat do své původní podoby – vždyť dle údajů z počátku 19. století dosahovala šířka štěrkového řečiště Bečvy pod Choryní až 500 metrů ! Typické zde bylo větvení zakřiveného koryta a vytváření jesepů (náplavový břeh s akumulací materiálu) a výsepů (erodovaný břeh s erozí břehu a odnosem materiálu). Ve vrcholném jaře a létě, kdy jsou nízké stavy, se vody řeky v těchto úsecích rozdělují na některých štěrkových lavicích do více proudů. V toku jsou popadané i stromy různých velikostí, což dále přispívá k atraktivnosti území především pro ptáky, ale také po ***bobra evropského***. Není náhodou, že tento savec se poprvé vyskytl v naší oblasti právě zde kolem roku 2000. V blízkosti Bečvy nebo dokonce i na Bečvě byla zaznamenána u Hustopečí nad Bečvou a Černotína i výstavba hrází pro nadržení vody. Jeho vliv na stromovou vegetaci vzhledem k poměrné zachovalosti pobřežních porostů Bečvy i přilehlých štěrkoven není zatím nijak citelný.

Toto prostředí charakteristické pro přírodní stav řeky přináší do toku pestrost a také život. Ne nadarmo je zde koncentrovaný výskyt živočišných druhů, které se jinde vyskytují sporadicky nebo vůbec ne. Nápadné je to u ***ledňáčka říčního*** vázaného svým hnízděním na kolmé erodované říční břehy.

Živé štěrkové náplavy

Na štěrkových náplavech a terasách je v tomto úseku Bečvy velká koncentrace hnízdících párů ***kulíka říčního*** a ***pisíka obecného***, která zde dosahuje 3 – 4 párů. To je několikanásobně více, než bylo třeba u kulíka zjištěno při mapování jeho výskytu na Dunaji. Jestliže kulík hnízdí v tomto prostředí jednoznačně, využívaje především výše ležící úseky části teras, u pisíka je možné najít hnízdo i ve vegetaci na svažitém nebo dokonce horním rovném okraji břehu Bečvy. Čerstvé štěrkové sedimenty jsou z regulovaného toku v rámci jeho údržby pravidelně odstraňovány. Bohužel i v období, kdy na nich hnízdí na ně vázané ptačí druhy.

Štěrkové náplavy v pokročilejším stadiu vývoje, tedy ty již porostlé vegetací křovitých

Bečva - horní tok (regulace)

Poříční tůň

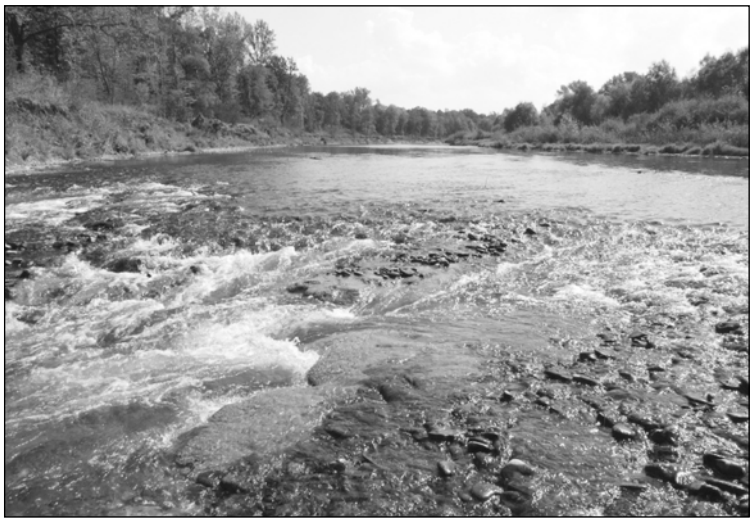

Bečva u Kladerub
Foto K. Pavelka

Regulace Bečvy po roce 1997

Bobří hráz v Hustopečích nad Bečvou
Foto K. Pavelka

vyskytují ***štika obecná***, ***podoustev říční***, ***ostroretka stěhovavá*** a další druhy. Potvrzen je i výskyt kriticky ohroženého ***hrouzka Kesslerova***.

Významný je tento zpřírodněný úsek Bečvy i pro ptáky zastavující se na tahu nebo sem zalétající za potravou. V hnízdním období se zde vyskytují ***čáp černý***, hnízdící nedaleko v lese Doubrava nebo v lesích v okolí rybníků, a také ***čáp bílý***. Celoročně pak ***volavka popelavá***, ***volavka bílá*** hlavně v chladné části roku. Na jarním i podzimním tahu je možné zde spatřit lovit ***orlovce říčního***, v průběhu celého roku i ***orla mořského*** hnízdícího asi 15 km odsud. Na Bečvě je často přítomný další zástupce bahňáků ***vodouš kropenatý***, který na některých místech našeho státu dokonce hnízdí. Prokázání jeho hnízdění však vyžaduje poměrně náročný průzkum terénu. Dalším druhem vyskytujícím se prakticky celoročně na Spojené Bečvě je severská kachna ***morčák velký***. Je to již stálý a hnízdící druh severní Moravy – jeho hnízdění na území okresu Vsetín dosud nebylo prokázáno, i když se zde vyskytuje v hnízdním období. Samici s kachňaty viděl M. Dvorský na Bečvě u Hustopečí nad Bečvou, tedy už mimo náš okres. Vzácně se lze na Bečvě v tahovém období se-

Kulík říční na hnízdě Foto K. Pavelka

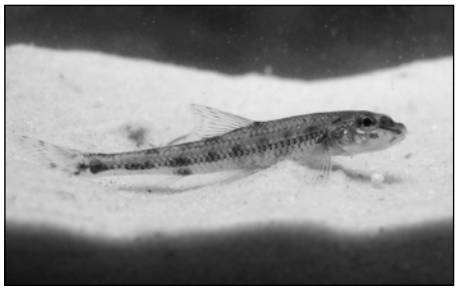

Hrouzek Kesslerův Foto P. Jurajda

Slíďák pobřežní Foto K. Pavelka

vrb, obývají z ptáků především ***strnad obecný*** a ***pěnice slavíková***, vzácněji ***rákosník zpěvný***. Vyskytuje se zde ***ještěrka obecná*** a na některých místech i ***ještěrka živorodá***. Ta se skrývá ve vlhkých lesích kolem řeky a mnohdy se vyhřívá na kolmých erodovaných březích bez vegetace. Na březích řeky, štěrkových náplavech i v poříčních tůních u břehů můžeme spatřit ***užovku obojkovou***.

V erodovaných březích Bečvy hnízdí nejen ledňáček, ale ojediněle se v nich objevují i kolonie „hnědé vlaštovky“ ***břehule říční***. Břehule však využívají hlavně erodované břehy v tzv. povodňových hlínách, protože štěrkové břehy jsou nestabilní a často se sesouvají. Při neexistenci erodovaných břehů na Bečvě se břehule občas vyskytla na erodovaných stěnách skládek zeminy na štěrkovnách.

Ve vodním toku se vyskytuje oproti regulovaným úsekům Bečvy relativně hodně ryb. Je to způsobeno především pestrostí dna, které má rozdílnou hloubku, i přítomností množství kamenů, které poskytují rybám úkryt před predátory. Hojné jsou druhy ***jelec tloušť*** a ***parma obecná***. Dalším význačným druhem je silně ohrožená ***ouklejka pruhovaná***. Dále se zde

tkat i se zástupci dalších druhů bahňáků, třeba s ***jespákem obecným***. V tomto úseku Bečvy je jedno ze dvou pravidelných zimovišť ***kormorána velkého***, počet ptáků dosahoval v minulých letech od 300 do 500 exemplářů (Pavelka, 2006). Pouze v letošní zimě se zde velká hejna tohoto ptáka nevyskytovala. Především v zimě najdeme na sněhu stopy ***vydry říční***, která je stálým obyvatelem zpřírodněných úseků Bečvy. Znalý nalezne její trus na kamenech uprostřed vodního toku.

Pozoruhodné druhy najdeme i mezi bezobratlými živočichy. Většina z nich byla popsána v článku Spitzer, Tkačíková (2004). Teprve nedávno zde byl zjištěn vzácný pavouk obývající štěrkové náplavy ***slíďák pobřežní*** *(Arctosa cinerea)*. A vůbec poprvé byl jeho výskyt prokázán v okrese Vsetín v katastru obce Kladeruby. Tento pavouk si buduje úkryty v zemi ve štěrkových náplavech asi 8 m od hrany vody a stěhuje se dle aktuální výšky vodní hladiny. Dalšími nápadnými druhy hmyzu na písčinách štěrkových lavic jsou drobní brouci ***svižníci***.

Poměrně vzácné jsou na obnoveném přírodním toku Bečvy mezi štěrkovými nánosy a břehem tzv. ***poříční tůně***. Ty jsou útočištěm především obojživelníků, protože jde o stojaté nebo mírně tekoucí vody. Brzy, ještě v předjaří zde najdeme snůšky ***skokana štíhlého***, později v květnu až červnu zaslechneme ozývající se samce zelených skokanů - ***skokana zeleného*** a ***skokana skřehotavého***.

Podmořské výlevy
Foto K. Pavelka

I neživá příroda je pestrá

Kromě bohaté fauny je v úseku od Choryně až po Hustopeče nad Bečvou bohatý a zajímavý také geologický podklad, který byl odkryt řekou při povodni v roce 1997 a neustále se objevuje po větších vodních stavech v řece. Tyto výchozy geologických vrstev jsou jedinečnou geologickou lokalitou (Krejčí, 2002).

Z nejstarších vrstev je zde patrný tzv. choryňský útržek karbonu (prvohory). V pelosideritových konkrecích byly nalezeny zbytky rostlin, především ***přesliček*** rodu *Calamites* a ***kapraďorostů*** rodů *Neuropteris* a *Mariopteris*.

Z druhohor se zde objevují tzv. vulkanity těšinitové asociace. Jedná se o sopečné podmořské výlevy a horniny vzniklé při kontaktu vytékající lávy s geologickým podkladem – tmavě zelený ***porfyrický pikryt*** a rozpadavý zelenavě šedý ***pikritický mandlovec***. Uvnitř těchto hornin lze nalézt tvrdé a homogenní světle zelenavé ***porcelanity***. (Eliáš a kol., 2002)

Z třetihor pak nalézáme v jílech zbytky stromů – jejich pařezy i kmeny. K bohatosti geologických nálezů přispívá i období čtvrtohor. Blízkost čela severského ledovce v předposlední době ledové (doba sálská, 160 – 200 tisíc let před n.l.) způsobila vznik velkého ledovcového jezera, jehož vody přetékaly porubskou bránou do údolí Bečvy. Přítomnost severského ledovce byla ovšem zaznamenána dle zbytků jeho bazální morény nejblíže k nám u Starojické Lhoty. Tímto způsobem se do nynějšího řečiště Bečvy dostaly exotické severské horniny transportované ledovcem především z oblasti jižního Švédska a Finska (Demek a kol., 1980). Nápadná je ***červená žula Rapakivi***, dále jsou to ***žlutošedé*** a ***růžovošedé severské žuly, pazourky*** i ***křemeny, živce*** a další horniny severského původu..

Z posledního období čtvrtohor, holocénu, jsou nalézány ve štěrkových náplavech fosilizované dubové kmeny, jejich stáří v naší oblasti dosud nebylo přesně stanoveno. Podle údajů od Oseku nad Bečvou, kde bylo provedeno určení stáří některých kmenů, pocházejí tyto kmeny z období od 945 let před n. l. do 1320 let letopočtu našeho (Krejčí, 2010).

Ohrožení a ochrana Pobečví

Oblast Středního Pobečví a především zmiňovaný úsek Spojené Bečvy byly dlouho ohroženy možnou výstavbou přehrady u Teplic nad Bečvou pro potřeby plavebního kanálu Dunaj - Odra –Labe nebo plánované atomové elektrárny v Blahutovicích. (Hanslian, 2002). I když tato stavba zatím zcela nezmizela z plánů, je nyní aktuálnějším ohrožením oblasti plánovaná výstavba suchého polderu (nádrže, která by se plnila jen v případě povodňových stavů a nadržovala by povodňovou vodu) pro protipovodňovou ochranu této oblasti a především území níže po toku, tedy Hranic, Lipníka a Přerova (Čermák a kol., 2010). I když by nešlo o trvalou zátopu území, její vlivy na biotu i krajinu by byly nemalé.

Z dalších ohrožujících faktorů této pozoruhodné krajiny je to nepovolené a tedy nelegální kácení dřevin v lesích i mimo ně za účelem získání stavebního a topného dřeva. Rovněž dochází místy k vyvážení nebo unikání produktů zemědělské živočišné výroby, tedy močůvky a kejdy, do ekosystémů v okolí Bečvy. Zornění nivy řeky je pořád velké, problémem jsou také návštěvníci oblasti a jejich znečišťování prostředí odpadky. Vzácností není spatřit přímo na štěrkových náplavech přístupných z břehů řeky stopy po motorkách a čtyřkolkách. Nemalý vliv na devastaci oblasti mají i občasní obyvatelé chatových oblastí, které se rozšiřují na bývalých štěrkovnách. A těžba štěrkopísku bohužel také pokračuje – právě loni došlo k odkryvu dalšího ložiska na poli naproti železniční stanice v Hustopečích nad Bečvou a letos již začíná těžba…..

V území se nacházejí dvě vyhlášené přírodní rezervace (Choryňský mokřad a Doubek), další (Hustopeče - Štěrkáč) dle evropské směrnice o stanovištích chrání naleziště vzácného brouka ***lesáka rumělkového*** v lesních porostech u Hustopečí nad Bečvou a Milotic nad Bečvou. Již dlouho je pouze v návrhu rezervace Bečva - Doubrava, která by měla chránit zpřírodněný tok Bečvy, její břehy (bohužel jen v okrese Vsetín) a přilehlé lesní porosty z lesního komplexu Doubrava. Plány na její vyhlášení však trvají již téměř dvacet let…. Na přírodní památku je navržena také Bečva u Lhotky nad Bečvou, kde existují dvě ramena Bečvy obtékající malý ostrov. Je nutné dál usilovat o vyhlášení plánovaných chráněných území na těchto zpřírodněných tocích, protože jsou ojedinělé v národním měřítku (Krejčí L., 2010). Zájemci o problematiku Bečvy a téma přírodních řek najdou mnohé zajímavosti a podklady na webové stránce Unie pro řeku Moravu (www.uprm.cz).

LITERATURA

Čermák, V., Krejčí, L., Krejčí, M. & Poštulka, Z. (2010): Bečva pro život. Koncepce přírodě blízké protipovodňové ochrany Pobečví (ideová studie). Ateliér Fontes, s.r.o. pro Unii pro řeku Moravu, 49 s. a 23 s. příloh

Menčík, E. a kol. (1983): Geologie Moravskoslezských Beskyd a Podbeskydské pahorkatiny. Oblastní regionální geologie ČSR. Ústř. Úst. Geol. Praha, 304 s.

Eliáš, M., Kirchner, K., Krejčí, O. & Požár, M. (2002): Geologie. 9 – 48 s. In: Nekuda a kol. (2011): Okres Vsetín – Rožnovsko – Valašskomeziříčsko - Vsetínsko. Vlastivěda moravská, 68. sv., 964 s. Hvězdárna Valašské Meziříčí, Muzejní a vlastivědná společnost v Brně a Okresní úřad Vsetín

Hanslian, J. (2001): Hydrologie. In: Pavelka, J., Trezner, J.(eds.) (2001): Příroda Valašska (okres Vsetín), pp. 51 – 59. Český svaz ochránců přírody ZO 76/ 06 Orchidea, Vsetín.

Krejčí, L. (2010): Živá Bečva. Samovolně zpřírodněné úseky Bečvy. Prezentace ze semináře „Bečva pro život", koncepce přírodě blízké protipovodňové ochrany, 3.6.2010 Přerov, 27 snímků

Krejčí, O. (2001): Geologie. In: Pavelka,J., Trezner, J.(eds.) (2001): Příroda Valašska (okres Vsetín), pp. 13 – 18. Český svaz ochránců přírody ZO 76/ 06 Orchidea, Vsetín

Pavelka, K. (2006): Černý elegán kormorán velký *(Phalacrocorax carbo)*. Valašsko - vlastivědná revue, 2006/2, s. 37

Spitzer, L., Tkáčiková, J. (2004): Štěrkové náplavy – jedinečný biotop nebo pouze stavební materiál? Valašsko - vlastivědná revue, 2004/2, s. 21–23

Šrámek – Hušek, R. (1958): Život našich řek. Edice Věda a život. Orbis Praha, 284 s.

Oáza mezi scelenými lány polí a hnojenými loukami, to je zarůstající stráň u Zámrsk – zde našla útočiště v zemědělsky využívané krajině celá řada převážně teplomilných rostlin, které byly v minulosti daleko hojnější.

Gogelova květena okresu valašskomeziříčského

Jana Tkáčiková

Před více než 100 lety, přesně v srpnu roku 1908, sepsal krátkou a výstižnou charakteristiku květeny Valašskomeziříčska významný regionální botanik František Gogela (Podhradní Lhota 1854–1922 Třebětice u Holešova). Působil jako farář v Podhradní Lhotě a v Rajnochovicích a ve svých volných chvílích procházel nejen blízké Hostýnské vrchy, ale podnikal výpravy také na řadu dalších míst severovýchodní Moravy. Své četné nálezy publikoval v celé řadě floristických článků v přírodovědně zaměřených periodikách své doby – Věstníku Klubu přírodovědného v Prostějově, Časopise Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci a také ve Sborníku musejní společnosti ve Valašském Meziříčí. Pro tento sborník byla charakteristika květeny Valašskomeziříčska určena. Proč nebyla nikdy otištěna, se už asi nikdy nedozvíme. Rukopis se ale zachoval a v současnosti je uložen v Muzeu regionu Valašsko jako součást historických sbírek.

Vyjmeme-li v okolí Valašského Meziříčí širší údolí obou Bečev, obsahuje krajina ostatní tohoto okresu dílem horstvo karpatské, dílem pahorkatinu v dolním pořící Juhyně. Do pahorkatiny zabíhá ještě nejeden druh z Moravy střední, milující polohy teplejší, a druží tu k sobě část květeny sousedního horstva.

Na první pohled působí původní popis květeny (uvedeno kurzívou) jako nezáživný suchý výčet názvů rostlin, mnohdy dosti legračních (třeba takový "prasetník blamatý" jistě vyloudí úsměv na tváři), ale i mnohé další. Přesto i takový zestručněný výčet rostlinných druhů podává představu o květeně a potažmo i o stavu a vzhledu krajiny v okolí Valašského Meziříčí na počátku minulého století. Gogelova syntéza květeny ukazuje typy vegetace, které tehdy převládaly v krajině. Byla to pestrá a přírodovědně bohatá krajina. Největší díl na pestrosti krajiny měl tehdejší způsob obhospodařování drobnými rolníky a množství pozemků označených v katastru „neplodná půda" – úvratě, meze, podmáčené plochy, polní cesty, které byly obhospodařovány nahodile a často velmi různými způsoby. Okolí Valašského Meziříčí je totiž i geomorfologicky velmi pestré a nabízí proto celou řadu odlišných míst, na kterých mohou růst různé specializované druhy rostlin. Najdeme zde široká koryta Vsetínské a Rožnovské Bečvy se štěrkovými náplavy, výslunné stráně na úpatí Hostýnských a Vsetínských vrchů, podhorské lesy, ale i luhy podél řek Bečvy a Juhyně. Charakteristické pro okolí Valašského Meziříčí je také vyznívání teplomilných druhů rostlin, které najdeme zejména v oblasti severozápadně od Valašského Meziříčí směrem k městu Kelč. Údolím proti proudu Bečvy už tyto druhy stěží pronikají a nejsou ani schopny překonat bariéru horstva v podobě Hostýnských a Vsetínských vrchů.

Na pudách lesních roste množství kapradin různých druhů, mezi nimiž na vlhkých kamenitých místech a v roklích nalezneme i kapraď laločnatý, strdivka jednokvětá, kostřava lesní, ostřice převislá, pryšec mandloňovitý, věsenka nachová, hnidák, zimolez obecný, bez červený, jednokvítek velekvětý, šalvěj lepkavá, čistec horní, rozrazil horní, vikev houštní, hrachor černý, čarovník horský, kyčelnice devítilistá, cibulkonosná, karpatský druh: k. žláznatá, měsíčnice horní, oměj žlutý.

Téměř nepozměněna zůstala do dnešních dnů květena bukových a jedlobukových lesů, i když zcela jistě byla omezena rozloha, na které najdeme charakteristické bučiny spolu s jejich vůdčími druhy bylin a travin. Stejně tak se zmenšila rozloha původních dubohabřin, které pokrývaly teplé výslunné svahy podél řeky Bečvy a jejích větších přítoků. Tyto byly z velké části vykáceny. Úrodné údolí Bečvy bylo osídleno, a tak zůstalo jen několik málo míst, kde dnes dubohabřiny můžeme potkat. V uměle vysázených smrkových monokulturách, ať už na místech bučin, dubohabřin nebo na opuštěných pastvinách a loukách totiž téměř žádné kvetoucí rostliny nenajdeme. A bohužel, umělé smrčiny, které dnes mnozí mají spojeny s pojmem "les", na Valašskomeziříčsku převládají. Dubohabřiny zůstaly zachovány v přírodních památkách Bražiska u Jarcové a v navrhované přírodní rezervaci Doubrava-Bečva u Choryně. Zde také roste již vzácná rostlina Valašskomeziříčska – jedovatý oměj vlčí mor (starší název oměj žlutý). Zcela však již chybí a v krajině vymřel dříve velmi běžný typ lesa – lesy světlé a křovinaté. Tyto lesy, ač už pařeziny či střední lesy, hostily nejbohatší květenu i faunu. Tato po jejich zmizení z krajiny většinou odešla také. Díky velmi specifickému způsobu obhospodařování s krátkou dobou obmýtí, obsekávání zmlazujících větví a ponechávání výstavků poskytovaly specializovaným rostlinám jak stín, tak i dostatek slunce, jak vláhu, tak i vyprahlá místa na světlinách a v místech s nižším zakmeněním. Popsaný způsob hospodaření byl naprosto opuštěn a lesy byly převedeny na stinné zapojené vysokokmenné

Zubatec neboli hvězdnatec zubatý *(Hacquetia epipactis)* najdeme časně na jaře v karpatských dubohabřinách podél řeky Bečvy. Tato krásná rostlina je příbuzná mrkvi, petrželi a celeru z našich zahrádek, patří totiž do stejné čeledi miříkovité.

lesy, kde již tolik druhů své optimální podmínky nenalézá. Nějaký čas ještě tento typ lesa zastoupily křovinami a náletem zarůstající stráně. Ale i tyto jsou nyní natolik zarostlé, že byliny rostoucí v jejich stínu buď pomalu chřadnou a zacházejí, nebo již zmizely. Příkladem jsou zarůstající meze na vrchu Junákov v Poličné.

U Jarcové roste ladoňka dvoulistá a jaterník.

V okolí Valašského Meziříčí roste také několik fytogeograficky zajímavých druhů. (Fytogeografie je vědní obor zkoumající rozšíření různých druhů rostlin v určitém území.) Ladoňka karpatská (dříve považovaná za ladoňku dvoulistou) a také kyčelnice žláznatá jsou karpatské subendemity, tedy druhy vázané na oblast Karpat, které dále na západ v Čechách již nerostou. Naopak jaterník dvoulaločný nebo také jaterník podléška je hojný v Čechách, směrem na východ zasahuje na Moravě po Hanou a Moravskou bránu, ale v Karpatech je velmi vzácný.

Na pokrajích lesních a ve křovištích jalovec, ostřice kulkonosná, místy vstavač bledý, kokrhel úzkolistý, plicník měkký, olešník, hvozdík pyšný.

Řada rostlin z okolí Valašského Meziříčí zcela zmizela a už je nemáme možnost potkat při vycházkách do přírody, např. krásný a dnes kriticky ohrožený hvozdík pyšný. U řady rostlin jsme svědky jejich pomalého mizení z krajiny, ve které se již hospodaří odlišně, než jak tomu bylo před 100 lety. A tak už jen velmi vzácně na Valašskomeziříčsku narazíme na keře jalovce obecného, které v minulosti hojně zarůstaly stráně a pastviny. Některé vzácné druhy můžeme obdivovat dodnes, třeba žlutokvětou orchidej vstavač bledý, který roste v dubohabřinách v okolí Jasenice u Lešné a také v navrhované rezervaci Doubrava-Bečva u Choryně. V širším okolí Kelče dosud roste teplomilný plicník měkký.

V roklích a na vlhkých pudách lesních devětsil bílý, tavolník udatný, hojná prvosenka bledožlutá roste i na lesních lukách a mnohdy celé plochy bledožlutě barví. Lesům pahorkatiny dodává rázu množství lilie zlatohlavé, konvalinky vonné a zubatce.

Dubohabřiny, jak už bylo zmíněno výše, pokrývaly břehy Bečvy a pahorkatinu v okolí Valašského Meziříčí. Z těchto původních dubohabřin zbyly jen fragmenty, v povodí Juhyně stojí za návštěvu třeba les Dobroníž. Tyto lesy jsou krásné hlavně na jaře, kdy v nich před olistěním stromů vykvétá pestrý koberec jarních květin – fialové dymnivky, bílá konvalinka vonná, zelená ostřice chlupatá, žlutá prvosenka vyšší, bílý ptačinec velkokvětý a mnoho dalších druhů. Za pozornost stojí hvězdnatec zubatý (starší název zubatec), což je rostlina se širší vazbou na karpatskou oblast, potkat ji můžeme tedy jen na Moravě.

Louky, zvláště náhorní, barví se počátkem léta žlutě množstvím jestřábníků a pampelišky srstnaté, bíle hojnou kopretinou a červeně rovněž hojným pcháčem potočním; zde roste také ostřice ježatá, plstnatá, sivá, odstálá, rovnozobanná, škarda bahenní, pcháč šedý, tolije, jarmatka, množství suchopýru na mokřinách poznati lze zdaleka dle bělostné vlny, místy vyskytuje se kýchavice zelená, bařička obecná, mečík střechovitý, smetanka bahenní, srpek barvířský, hořepník a na pudách suchých sveřep vztýčený a bezbranný.

Největších změn doznaly, co se druhové skladby týče, louky a pastviny. Intenzivní využívání těchto porostů, ke kterému došlo po roce 1948, spojené se zcelováním malých parcel, rozoráváním mezí, hnojením, doséváním travními směsmi a přeměnou na ornou půdu ochudilo dříve bohaté květnaté louky. Velká plocha bývalých luk a pastvin také zarostla náletem nebo byla uměle zalesněna. Tyto negativní procesy probíhají i dnes a květnaté louky jsou v krajině vzácností. Z rukopisu je patrné, že součástí luk byla i drobná luční prameniště a mokřady. Ve valašské krajině díky specifickému podloží, kdy se v hornině střídají nepropustné jílovce s propustnými pískovci, vznikají takováto malá luční prameniště a mokřady velmi často. Velmi vzácné jsou ty, které vyžadují minimum živin, tedy žádné hnojení – poznáme je na dálku podle bílých suchopýrů. Pokud živin přibývá, změní se tyto nízké porosty mokřadních mechů, ostřic a suchopýrů v pcháčové mokřadní louky s nápadným červenofialově kvetoucím pcháčem potočním. Z krajiny

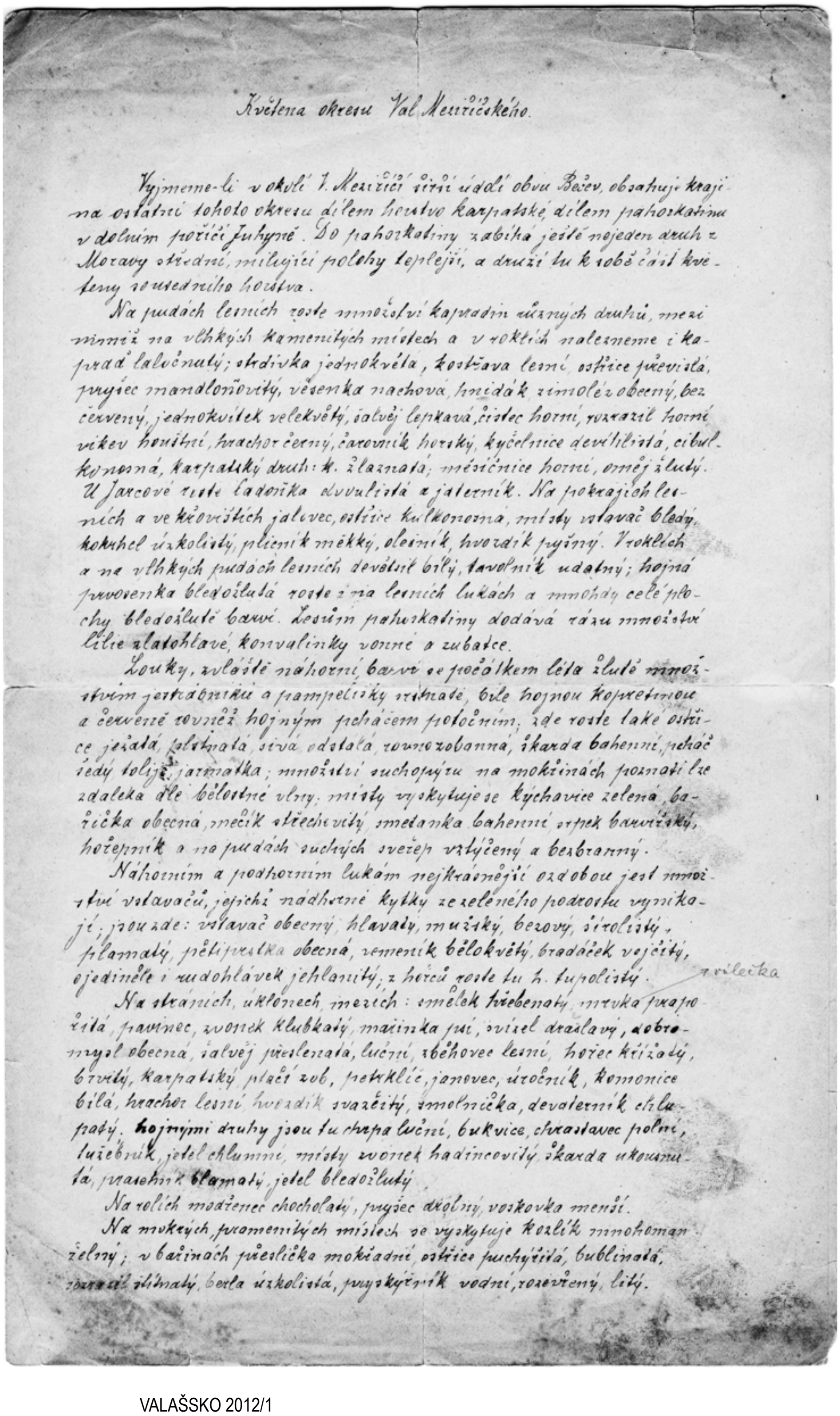
Květena okresu Val. Meziříčského.

Vyjmeme-li v okolí V. Meziříčí širší údolí obou Bečev, obsahuje kraj na ostatní tohoto okresu dílem horstvo karpatské, dílem pahorkatinu v dolním pořičí Juhyně. Do pahorkatiny zabíhá ještě nejeden druh z Moravy střední, milující polohy teplejší, a druží se k sobě část květeny sousedního horstva.

Na pudách lesních roste množství kapradin různých druhů, mezi nimiž na vlhkých kamenitých místech a v roklích nalezneme i kapraď laločnatý; strdivka jednokvětá, kostřava lesní, ostřice převislá, pryšec mandloňovitý, věsenka nachová, hnidák [illegible], zimolez obecný, bez červený, jednokvítek velekvětý, šalvěj lepkavá, čistec horní, rozrazil horní, vikev horská, hrachor černý, čarovník horský, kyčelnice devítilistá, cibulkonosná, karpatský druh: k. žláznatá; měsíčnice horní, oměj žlutý. U Jarcové roste ladoňka dvoulistá a jaterník. Na pokrajích lesních a ve křovištích jalovec, ostřice kulkonosná, místy vstavač bledý, kokrhel úzkolistý, plicník měkký, olešník, hvozdík pyšný. V roklích a na vlhkých pudách lesních devětsil bílý, tavolník udatný; hojná prvosenka bledožlutá roste i na lesních lukách a mnohdy celé plochy bledožlutě barví. Lesům pahorkatiny dodává rázu množství lilie zlatohlavé, konvalinky vonné a zubatce.

Louky, zvláště náhorní, barví se počátkem léta žlutě množstvím jestřábníků a pampelišky srstnaté, bíle hojnou kopretinou a červeně rovněž hojným pcháčem potočním; zde roste také ostřice ježatá, plstnatá, sivá, odstálá, rovnozobanná, škarda bahenní, pcháč šedý, tolije, jarmatka; množství suchopýru na mokřinách poznati lze zdaleka dle bělostné vlny. místy vyskytuje se kýchavice zelená, bařička obecná, mečík střechovitý, smetanka bahenní, srpek barvířský, hořepník a na pudách suchých sveřep vztýčený a bezbranný.

Náhorním a podhorním lukám nejkrásnější ozdobou jest množství vstavačů, jejichž nádherné kytky ze zeleného podrostu vynikají; jsou zde: vstavač obecný, hlavatý, mužský, bezový, širolistý, plamatý, pětiprstka obecná, vemeník bělokvětý, bradáček vejčitý, ojediněle i rudohlávek jehlancitý; z hořců roste tu h. tupolistý. [illegible]

Na stráních, úklonech, mezích: smělek hřebenatý, mrvka [illegible], pavinec, zvonek klubkatý, mařinka psí, [illegible], dobromysl obecná, šalvěj přeslenatá, luční, zběhovec lesní, hořec křížatý, brvitý, karpatský [illegible], petrklíč, janovec, úročník, komonice bílá, hrachor lesní, hvozdík svazčitý, smolnička, devaterník chlupatý. Hojnými druhy jsou tu chrpa luční, bukvice, chrastavec polní, tužebník, jetel chlumní, místy zvonek hadincovitý, škarda ukousnutá, prasetník plamatý, jetel bledožlutý.

Na polích modřenec chocholatý, pryšec drobný, voskovka menší.

Na mokrých, pramenitých místech se vyskytuje kozlík mnohomanželný; v bažinách přeslička mokřadní, ostřice [illegible], bublinatá, [illegible], [illegible] úzkolistá, pryskyřník vodní, rozevřený, litý.

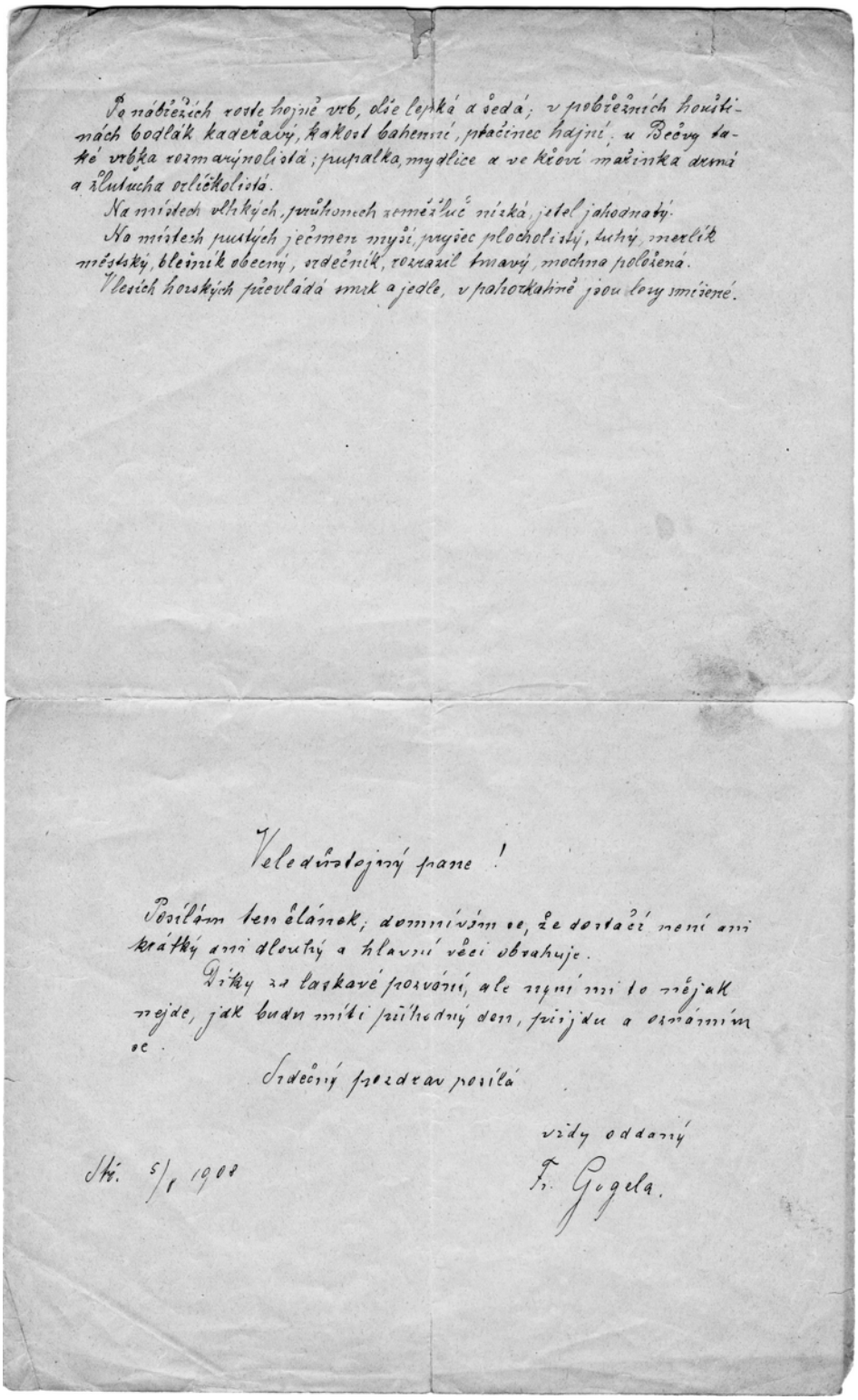

Po nábřežích roste hojně vrb, olše lepká a šedá; v pobřežních houštinách bodlák kadeřavý, kakost bahenní, ptačinec hajní; u Bečvy také vrbka rozmarýnolistá; pupalka, mydlice a ve křoví mařinka drsná a žluťucha orlíčkolistá.

Na místech vlhkých, průhonech zeměžluč nízká, jetel jahodnatý.

Na místech pustých ječmen myší, pryšec plocholistý, tuhý, merlík městský, blešník obecný, srdečník, rozrazil tmavý, mochna položená.

V lesích horských převládá smrk a jedle, v pahorkatině jsou lesy smíšené.

Veledůstojný pane!

Posílám ten článek; domnívám se, že dostačí není ani krátký ani dlouhý a hlavní věci obsahuje.

Díky za laskavé pozvání, ale nyní mi to nějak nejde, jak budu míti příhodný den, přijdu a oznámím se.

Srdečný pozdrav posílá

vždy oddaný

Fr. Gogela.

Stř. 5/1 1908

téměř zmizely nejen drobné luční mokřady, ale vymizely také střídavě vlhké louky s nápadnou trávou bezkolencem. Zůstaly jen ochuzené zbytky, v nichž chybí řada charakteristických druhů – hořec hořepník, který byl v minulosti dosti hojný, dnes patří k vzácným ustupujícím druhům a na Valašskomeziříčsku vyhynul. Stejně tak srpice barvířská (starší jméno srpek barvířský), která roste na střídavě vlhkých loukách, je v současnosti na Valašskomeziříčsku nezvěstná. Jedna z posledních hezkých, dosud květnatých luk je extenzivní sad plný motýlů na západním okraji města Kelč přímo u hlavní silnice. Toto drobné krajinné zrnko je obklopeno z jedné strany cestou a ze všech ostatních pak obrovskými lány pole. Asi právě proto, že je na svahu, unikl zorání a zcelení a poskytuje nám tak drobnou připomínku dřívější pestré krajiny.

Náhorním a podhorním lukám nejkrásnější ozdobou jest množství vstavačů, jejichž nádherné kytky ze zeleného podrostu vynikají; jsou zde: vstavač obecný, hlavatý, mužský, bezový, širolistý, plamatý, pětiprstka obecná, vemeník bělokvětý, bradáček vejčitý, ojediněle i rudohlávek jehlanitý; z hořců roste tu h. tupolistý.

Samostatnou kapitolou jsou luční orchideje, tedy rostliny z čeledi vstavačovité, které z krajiny se změnou obhospodařování luk a pastvin rychle vymizely. Dnes jsou orchidejové louky na Valašskomeziříčsku velkou vzácností, spíše potkáme poslední rostlinky vstavačů, které přežívají na okrajích zarůstajících luk. V dřívější krajině bylo takových okrajů velmi mnoho, dlouhé svahy byly děleny mezemi, na nichž přežívalo obrovské množství rostlin a hmyzu. Některé orchideje zcela vymizely – rudohlávek jehlancovitý z luk za Klenovem, některé k vyhynutí nemají daleko – silně ohrožený vstavač kukačka, který byl, jak napovídá starší český název (vstavač obecný), v minulosti nejhojnější luční orchidejí. Z pastvin zmizel další silně ohrožený druh prstnatec bezový (starší název vstavač bezový), jedna z nejčasněji kvetoucích jarních orchidejí.

Na stráních, úklonech, mezích: smělek hřebenatý, mrvka prapořitá, pavinec, zvonek klubkatý, mařinka psí, svízel draslavý, dobromysl obecná, šalvěj přeslenatá, luční, zběhovec lesní, hořec křížatý, brvitý, karpatský, ptačí zob, petrklíč, janovec, úročník, komonice bílá, hrachor lesní, hvozdík svazčitý, smolnička, devaterník chlupatý. Hojnými druhy jsou tu chrpa luční, bukvice, chrastavec polní, tužebník, jetel chlumní, místy zvonek hadincovitý, škarda ukousnutá, prasetník blamatý, jetel bledožlutý.

Podobně jako louky byly pozměněny i výslunné stráně na úpatí Hostýnských a Vsetínských vrchů, které sloužily v minulosti jako pastviny. Dnes se typické druhy pastvin musí spokojit zpravidla s úzkým suchým pruhem mezi okrajem lesa a bývalou pastvinou, která zarůstá nebo je změněna na intenzivně využívanou louku. Velmi vzácné nebo vyhynulé jsou všechny hořce, delší dobu byl nezvěstný také zvonek hadincovitý, který patří mezi kriticky ohrožené rostliny.

Na rolích modřenec chocholatý, pryšec drobný, voskovka menší.

S teplomilnými druhy jako je modřenec chocholatý nebo voskovka menší se dnes nepotkáme na polích, ale na nehnojených výslunných stráních v okolí Choryně, Perné a Jasenice u Lešné.

Na mokrých, pramenitých místech se vyskytuje kozlík mnohomanželný; v bařinách přeslička mokřadní, ostřice puchýřitá, bublinatá, rozrazil štítnatý, berla úzkolistá, pryskyřník vodní, rozevřený, litý.

Velkoplošné mokřady jsou na Valašskomeziříčsku vzácné, jediný rozsáhlejší je mokřad v přírodní rezervaci Choryňský mokřad u Velkého choryňského rybníka. Zde roste řada mokřadních druhů – ostřice měchýřkatá (starší název puchýřitá) i ostřice zobánkatá (starší jméno bublinatá), také pryskyřník lítý nebo rozrazil štítnatý.

Po nábřežích roste hojně vrb, olše lepká a šedá; v pobřežních houštinách bodlák kadeřavý, kakost bahenní, ptačinec hajní; u Bečvy také vrbka rozmarýnolistá, pupalka, mydlice a ve křoví mařinka drsná a žluťucha orlíčkolistá.

Zajímavé je, že už v roce 1908, kdy rukopis vznikl, byly pravděpodobně zničeny štěr-

kové náplavy v korytě Bečvy. Gogela zde při popisu břehových porostů uvádí hojnost vrb a olše, ale nezmiňuje žádné speciality (kromě vrbky rozmarýnolisté) vázané na štěrkopísčité náplavy, jako je např. keř židoviník německý, který na soutoku Bečev u Valašského Meziříčí rostl. V botanických sbírkách muzea je uložena vylisovaná větvička tohoto keře, kterou v roce 1884 na soutoku obou Bečev sbíral profesor valašskomeziříčského gymnázia Jan Tereba. Také v literatuře z počátku 20. století, např. v Polívkově přehledu květeny z roku 1900, je židoviník ještě považován za hojný: *„v Beskydách vých. Moravy a ve Slezsku roste též na křemenitých březích řek a potoků (např. v okolí Vsetína, Val. Meziříčí, Rožnova, Místku, Těšína) hojně planě."*

Na místech vlhkých, průhonech: zeměžluč nízká, jetel jahodnatý. Na místech pustých ječmen myší, pryšec plocholistý, tuhý, merlík městský, blešník obecný, srdečník, rozrazil tmavý, mochna položená.

I když se zdá, že ruderální rostliny, které zarůstají opuštěná městská zákoutí nebo neudržované chodníky, z měst nezmizely, opak je pravdou. Řada těchto rostlin dnes patří mezi silně ohrožené (merlík městský) nebo dokonce kriticky ohrožené druhy (blešník obecný). Gogela z těchto pustých míst zmiňuje i nesmírně vzácný rozrazil tmavý (= rozrazil matný *Veronica opaca*). V tomto případě se ale jedná o omyl, který je uveden také v práci: Z květeny pahorkatiny podkarpatské na Moravě východní, která vyšla jako zvláštní otisk Věstníku Klubu přírodovědeckého v Prostějově za rok 1902. Zde uvádí: *Kunovice leží na této pahorkatině nejvýše, totiž 427m; na návsi roste tu při silnici na svazích rozrazil tmavý (Veronica opaca Fr.)*. Ve skutečnosti se nejedná o vzácný rozrazil tmavý (matný), ale vzhledově velmi podobný rozrazil lesklý *(Veronica pollita)*. Gogela totiž rostlinku v Kunovicích nejen pozoroval, ale také sbíral a uložil do herbáře. A díky herbáři můžeme i po více než 100 letech omyl odhalit.

Překvapivě i z tak běžných míst, jako jsou vlhké, obnažené půdy a podmáčené okraje cest, vymizely rostliny – na Valašskomeziříčsku je nezvěstná zeměžluč spanilá (starší jméno nízká), která se objevuje roztroušeně až vzácně v teplejších oblastech. Roste na podobných místech jako mnohem hojnější zeměžluč okolíkatá, která je dlouhodobě známá a sbírána jako léčivka výrazně hořké chuti.

Horský druh kýchavice bílá Lobelova *(Veratrum album subsp. lobelianum)* je splavována podél potoků a Bečvy do nižších poloh. Na Valašskomeziříčsku roste v dubohabřině u Choryně.

Patří do stejné čeledi jako hořce, a tak se její hořkosti není co divit. Ani jetel jahodnatý, rostoucí na vlhkých nebo střídavě podmáčených pastvinách, nebyl v posledních letech spatřen.

V lesích horských převládá smrk a jedle, v pahorkatině jsou lesy smíšené.

Za posledních 100 let uměle vysazovaný smrk vytlačil ostatní dřeviny z většiny lesů, ať už podhorských nebo lesů nižších poloh. Nezměnilo se jen druhové složení lesa, ale také struktura porostů – různověké porosty, kdy v lese rostly vedle sebe staré stromy, dospívající i semenáčky, byly nahrazeny stejnověkými porosty. V takových lesích nemůže jedle vyrůst, i kdyby sem zalétlo její semínko, chybí jí zde pro úspěšný růst dostatek světla. Semenáčky jedle také silně trpí okusem zvěře, která likviduje nové pokolení. Jedlobučiny jsou proto vzácné a zpravidla omezené na přírodní rezervace nebo tzv. „selské lesy", ve kterých se upřednostňuje výběrná těžba. Dříve tyto lesy sloužily jako zázemí nezbytné k dobře fungujícímu hospodářství. Byly zdrojem palivového dříví a také stavebního na průběžné opravy a drobné stavby, které hospodářství vyžadovalo. Selské lesy jsou pestré, rostou v nich vedle buku a jedle také javory, habry, smrk i borovice. Každá dřevina má dřevo specifických vlastností, které bylo využíváno pro odlišné výrobky – na výrobu trámů jedle, na násady k motykám habr, na palivo bukové výmladky atd.

Většina lučních druhů orchidejí se stala ohroženými, protože ztratily svůj původní biotop – nehnojené květnaté louky, obhospodařované kosením nebo kombinací kosení a pastvy. V těchto loukách převažují kvetoucí rostliny nad travami a téměř v nich nerostou širokolisté druhy trav. Zde květnatá louka na hřebeni Vsetínských vrchů s orchidejí hlavinkou horskou *(Traunsteinera globosa)*.

Gogelův popis květeny Valašskomeziříčska nám ukazuje změny, které na Valašskomeziříčsku a v celé české a moravské krajině proběhly. V seznamu rostlin je velký podíl těch rostlin, které z dnešního pohledu hodnotíme jako kriticky ohrožené (C1) a silně ohrožené (C2). Najednou na ně v krajině nezbylo místo. Důvod zjistíme při pohledu na historické

Silně ohrožený vstavač bledý *(Orchis pallens)* je lesní orchidej rostoucí ve světlých dubohabřinách nebo na jejich okrajích a přilehlých loukách. Pozorovat jej můžeme v okolí Choryně a Jasenice u Lešné.

mapy a dobové fotografie. Mozaika střídajících se malých plošek polí, luk, pastvin, doplněná ostrůvky lesa a vesnic zhrubla. Snaha zvětšit rozlohu orné půdy, aby ji bylo možné obhospodařovat pomocí mechanizace, se změnila po roce 1948 v politický cíl. Ekologicky zajímavá místa jako luční mokřady, prameniště, remízky a jalovcové stráně ztratila svůj hospodářský význam. Stala se překážkou, která byla v lepším případě ponechána samovolnému vývoji a zarůstání, v tom horším případě odstraněna. Mokřady a mokré louky odvodněny a vysušeny, druhově bohaté květnaté a orchidejové louky hnojeny nebo rozorávány. Krajina se tak stala plošnou, stejnou a jednotvárnou.

Gogelovy poznatky o květeně Valašskomeziříčska můžeme čerpat nejen z jeho publikací, ale také z obsáhlého dokladového herbáře. Tento „Valašský herbář", který obsahuje téměř 1000 rostlin, František Gogela postupně v rozmezí let 1898 až 1907 daroval Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí. Stal se kvalitním základem botanické sbírky Musejní společnosti a následně Muzea regionu Valašsko, v jehož botanických sbírkách je v současnosti uložen. Výstižná jsou slova Jana Práška – správce sbírky přírodnické, která můžeme číst ve Sborníku musejní společnosti č. 5 a 6 (1900): *Do sbírky přírodnin nové 3 svazky herbáře dal p. dp. P. F. Gogela, farář v Rajnochovicích. „Dotčený herbář jest vzácným dílem sbírek našich přírodnických, ježto obsahuje toliko rostliny kraje valašského z údolí i nejvyšších temen našich hor, bude herbář týž, jejž pan dárce stále doplňuje, krásným a poučným obrazem květeny valašské. Jest takto náš posvátný Hostýn a údolí jeho skutečně horou šťastnou strany studia květeny své. V letech čtyřicátých a padesátých zkoumal jeho květenu * Daniel Sloboda, evangelický farář v Rusavě, jižně Hostýna a nyní ji seznává milý p. dárce našeho „herbáře valašského" bydlící severovýchodně od Hostýna".*

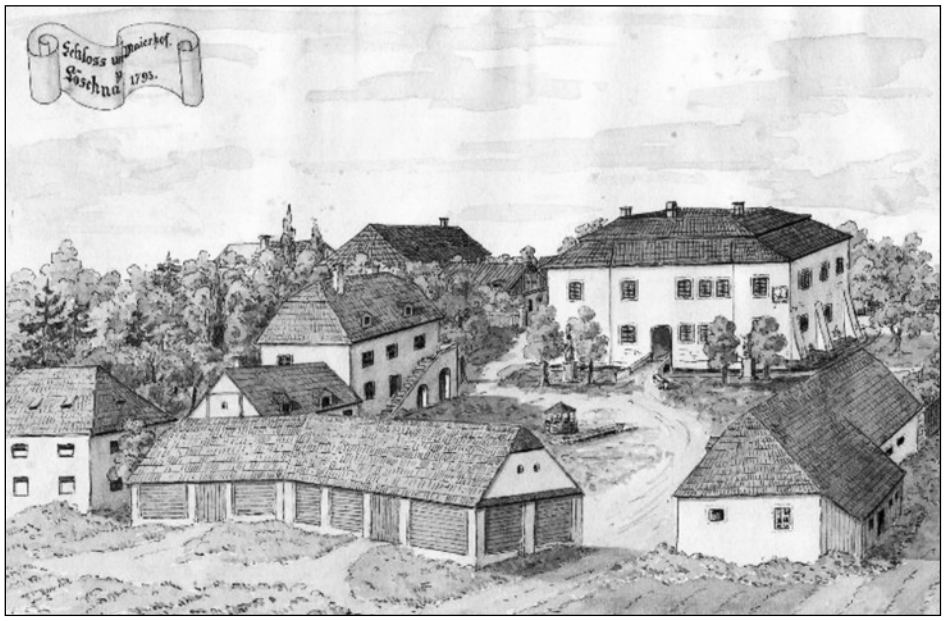

Lešenský zámek s hospodářským dvorem. Vyobrazení zachycující stav v roce 1793. Na místě hospodářského dvora byl později vybudován zámecký park. (Ze sbírek MRV, fond Lešná, i.č. 491)

Historie zámecké zahrady a parku v Lešné u Valašského Meziříčí

Pavel Mašláň

Zámek Lešná byl postaven v renesančním slohu na přelomu 16. a 17. století, a to na místě bývalé tvrze. Během 17. a na počátku 18. století se majitelé zámku často střídali, v této době sloužil zámek jako úřední sídlo správy statku a šlechtou nebyl využíván. To se odrazilo v péči o zámek, který byl udržován pouze v provozuschopném stavu. V první polovině 18. století je budova zámku přebudována do barokního stylu. Z druhé poloviny 18. století pochází první zmínka o zámecké zahradě a oranžerii, v tomto období byl majitelem zámku Emanuel z Lužan, bohužel se jedná pouze o zmínku v pozůstalostním inventáři a ne konkrétní popis.

Roku 1793 se majitelem Lešné stává Josef, svobodný pán Bees z Chrostiny. V období, kdy je držitelem zámku, a hlavně za jeho syna Jiřího dochází k velké proměně zámeckého okolí. Například je částečně zasypán vodní příkop, který zámek doposud obklopoval, k jeho úplnému zrušení došlo roku 1847. Jiří Bees provedl největší úpravy v letech 1842-1865, kdy přesunul hospodářský dvůr na místo bývalé okrasné zahrady, která se nacházela jižně od něj a měla spíše užitkový charakter. Namísto dvora nechal zřídit anglický park přírodně krajinářského charakteru o rozloze 7.16 ha. Bohužel přesné datum vybudování parku nelze z dostupných pramenů zjistit. V parku byly z větší části vysázeny domácí a introdukované listnaté stromy. Nejstarší z nich se dochovaly v severozápadní části parku. V okrajových částech byly vysázeny domácí dřeviny jako lípy, javory, habry a duby. Tyto tvoří ochrannou kulisu cizím dřevinám ze Severní Ameriky, Číny a Japonska. Jsou to např. platany, jerlín, dřezovec aj. Z jehličnanů byly v tomto období k výsadbě především použity douglasky, modříny a tsugy kanadské. Od roku 1865 do roku 1888 se na zámku vystřídalo šest majitelů, ti o zámecký park větší zájem neprojevovali.

Poté, co je zámek roku 1888 koupen císařským komořím Augustem hrabětem Kinským, dochází k jeho přestavbě do poklasicistní romantické podoby architekty Johannem Mickem a Viktorem Seidekem. Náležitá pozornost je v této době věnována také parku. Hrabě Filip Kinský, syn Augusta, velmi dbal o úpravu parku a o vysazování cizokrajných dřevin a keřů. Park byl doplněn hlavně o jehličnany, zároveň v něm byly upraveny cesty a chodníky. V tomto období byly dosázeny skupinky stromů jehličnatých jedlemi, cypřišky, jalovci a zeravy. Z listnatých stromů to byly především pterokarye, břestovec, katalpa, nahovětvec, turecké lísky apod.

Za Filipa Kinského jsou v parku založeny tři skleníky (roku 1890) a ovocná školka pod vedením místního zahradníka Josefa Vrbíka. Štěpy z této školky byly vyhledávány v širokém okolí a přispěly ke zlepšení ovocnářství v kraji. Roku 1894 jsou v parku zbudovány tenisová hřiště, kuželna a kulatý bazén s vodotryskem, když je téhož roku zaveden do zámku nový vodovod. Syn Filipa Bedřich Kinský provedl v meziválečném období v parku řadu změn. Roku 1926 nechal vyčistit prostor před zámkem od vzrostlých stromů v zájmu výhledu z balkónu přes širokou alej až do obory se zvěří. Tento nově vzniklý prostor nechal osázet okrasnými keři a květinami, například azalkami a rododendrony. Stromy dal odborně přemístit do jiné části parku. Zřídil v parku také dva menší rybníky, napájené vodou z potoka. A jeho severní část nechal zalesnit smrkem, protože se zde rozhodl chovat bažanty, zejména královského a stříbrného.

U zámku byla též zahrada, která sloužila majitelům pro pěstování ovoce a zeleniny, místní ji nazývali „zahrada kuchyňská". Měla rozlohu 2,10 ha, z toho 1/3 rozlohy připadala ovocnému sadu a 2/3 zeleninové zahradě, a byla obestavěna vysokou kamennou zdí. Uprostřed této zahrady dal hrabě Bedřich Kinský postavit domek pro panského zahradníka. Po roce 1945 došlo k rozparcelování zahrady mezi místní uchazeče o půdu.

O park i kuchyňskou zahradu pečoval panský zahradník. Nám se dochovala jména zahradníků, kteří zde působili od poloviny 19. století: Jan Zachariáš (1850 – 1867), Josef Cebe (1867 – 1882), František Lebeda (1883 – 1903), Josef Vrbík (1904 – 1937), Eduard

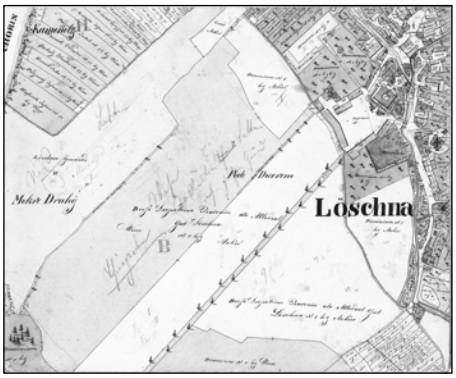

Indikační skica Lešné z roku 1834. Východně od zámku, který ze tří stran obklopuje vodní příkop, se rozkládá menší užitková zahrada. Na jihozápadní straně zámeckého areálu je rozlehlý hospodářský dvůr. Po jeho jižní straně leží okrasná zahrada (spíše užitkového charakteru) a na jeho severní straně ovocný sad. Z jihovýchodního rohu dvora vychází barokní alej vedoucí do panské obory. (Z fondu MZA Brno)

Indikační skica Lešné z roku 1870. Hospodářský dvůr byl přemístěn do bývalé okrasné zahrady a na jeho místě byl založen nový přírodně krajinářský park. (Z fondu MZA Brno)

Frydrych (1937 – 1945). Dle dochovaných materiálů lze předpokládat, že největší změny v parku proběhly díky práci zahradníků Zachariáše, Lebedy a Vrbíka.

Bedřich Kinský byl poslední majitel lešenského panství. Po konfiskaci roku 1945 je ustanoven prozatímní správce velkostatku. Po parcelaci pozemků velkostatku byl zámek i s přilehlým parkem přidělen do správy obce. Ta v budově zámku zřídila základní a mateřskou školu, které zde sídlily ještě v průběhu 70. let, kdy je v Lešné postavena nová školní budova. Park po převzetí obhospodařuje Místní národní výbor, ten ale nemá dostatek financí, aby jej mohl udržovat v náležitém stavu. V poválečném období se o park starají žáci ze školy pod vedením učitelů. V rámci hodin pracovní výchovy a brigád udržují hlavně záhony, trávníky a chodníky. Tato činnost ale nemůže nahradit odbornou péči, což se projevuje na stavu parku, který začíná chátrat, navíc sami učitelé v korespondenci s památkovým úřadem přiznávají, že děti na tuto činnost nestačí. Objevují se také případy nepovoleného kácení stromů, ořezávání větví a zachovala se stížnost na to, že se v parku pase dobytek místních obyvatel. Volný přístup do parku a nedostatečná údržba způsobily v tomto období úhyn mnoha stromů a keřů a potlačení vývoje původních dřevin, ponechaných na pospas dřevinám náletovým. Národní památkový ústav

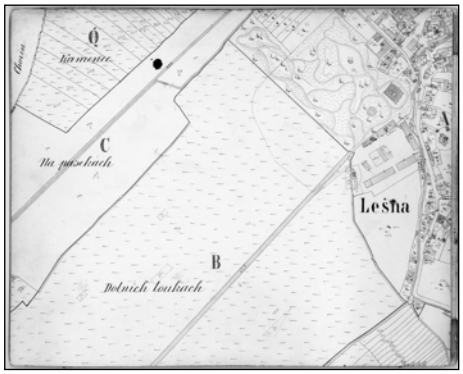

Indikační skica Lešné z roku 1898 (Z fondu MZA Brno)

v Brně kvůli tomu napomíná i vedení obce Lešná a požaduje, aby v parku pracoval odborný zahradník. V parku je také zřízeno školní tělocvičné hřiště a sportovní hřiště házené. Rovněž se v něm postaví velký betonový taneční parket se stabilními lavicemi a stoly pro pořádání kulturních akcí.

Roku 1958 je zámecký park vyhlášen za nemovitou kulturní památku. Zámek s přilehlým parkem se roku 1974 dostává do správy Okresního vlastivědného muzea Vsetín. Díky tomu se péče o park zlepšuje, dochází např. k vyřezávání suchých či nemocných dřevin a náletů. Muzeum také dává roku 1985 vypracovat studii k rekonstrukci zámeckého parku. Ta počítá s kulturně vzdělávací a výchovnou činností v parku a zároveň jej koncipuje jako klidové místo k odpočinku. Tato studie zůstává vesměs tzv. „na papíře“ a k její úplné realizaci

Letní radovánky na venkovském sídle. Kolem roku 1900. Vodní nádrž v parku sloužila v létě jako bazének pro děti zámeckého pána. Hrabě Filip Kinský se synem Bedřichem a rodinnými přáteli.
(Ze soukromé sbírky)

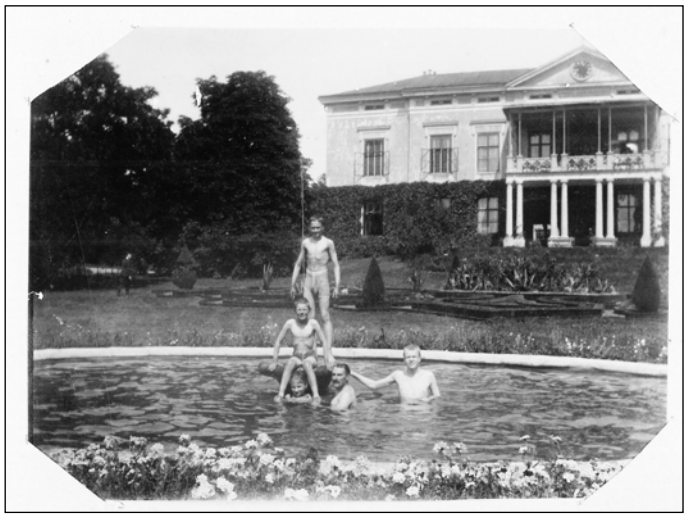

Nostalgické zátiší z parku. Na snímku je zachycen neutěšený stav zámecké kašny zasypané v 80. letech minulého století.
(Z fotoarchivu MRV, i.č. 27 792/3, foto M. Langer)

v terénu nedochází, alespoň se podle ní přistupuje k regeneraci parku. Mimo jiné je zrušena kašna, která neplnila od roku 1975 svou funkci. Proběhne sanace starých dřevin, výsadba nových, oprava oplocení a zdi ohraničující park a také likvidace černých skládek.

K velké rekonstrukci a revitalizaci parku společně se zámkem dochází až na konci prvního desetiletí 21. století, díky ní můžete v současné době shlédnout krásu zámecké zeleně na vlastní oči.

PRAMENY A LITERATURA

Archiv Státního památkového úřadu Brno. Zámek Lešná

Zemský archiv Opava. Fond Velkostatek Lešná

Státní okresní archiv Vsetín. Fondy Okresní národní výbor Vsetín, Archiv obce Lešná, Místní národní výbor Lešná

Dušková, E.: Zámecký park v Lešné u Valašského Meziříčí, In: Zpravodaj Okresního vlastivědného muzea Vsetín 1991, s.58-59

Mžyková, M.: Bůh, čest a vlast. Kinských ze zámku Lešná. Kunín 2005

Valenta, A.: Dějiny rodu Kinských. České Budějovice 2004

Zámecký romantický altánek v roce 1910. Naturalistický kruhový altánek byl postavený z kmenů stromů tvořících nosné sloupy a krytý byl doškovou střechou.
(Fotoarchiv MRV)

Barevná pohlednice zámku hraběte Filipa Kinského v Lešné z roku 1917 (Ze soukromé sbírky)

Fotografie meziříčského sboru hasičů z roku 1930 Fotoarchiv MRV Vsetín

140 let působení hasičských sborů ve Valašském Meziříčí

Ivana Martišková

Těžko bychom v minulosti našli na venkově jiný spolek, jenž natolik výrazně zasáhl do života všech obyvatel, jak to dokázali hasiči. Význam schopných a dostatečně vybavených hasičských sborů byl umocněn především v našem kraji faktem, že převládajícím stavebním materiálem obytných i hospodářských staveb až do počátku 20. století bylo dřevo, a to nejen na vesnicích, ale i ve městech, kde řádící červený kohout páchal škody největší.

Původním smyslem dobrovolných hasičských sborů byl sice boj s ohněm, postupně však jejich činnost výrazně zasáhla do kulturního a společenského života snad každé obce, v níž spolek působil. Spolky byly zpočátku financovány jen členskými příspěvky, pojišťovnami a obecními představenstvy. Jako mimořádně důležité se proto jevily příjmy z vlastní činnosti, především z pořádání plesů či hasičských zábav. Dodnes jsou v řadě obcí na Valašsku hasiči hlavními organizátory např. fašankových průvodů.

Hasičské sbory obce měly v minulosti i funkci reprezentativní, kdy při oficiálních událostech stávali hasiči ve slavnostních uniformách vždy na čestném místě. Také svěcení nové stříkačky či praporu patřilo k významným událostem v životě obce.

Poděkováním za obětavou činnost hasičských sborů ve Valašském Meziříčí i jeho okolí je nově otevřená expozice Muzea regionu Valašsko v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí, jejímž hlavním exponátem je historická parní stříkačka Reichových skláren z roku 1900.

Valašské Meziříčí i Krásno nad Bečvou požáry trápily od nepaměti, jak nám konec konců mohou připomínat hned 2 sochy sv. Floriána, patrona hasičů. Meziříčský Floriánek bdí nad městem z meziříčského náměstí, kdežto jeho krásenský dvojník stojí u kruhového objezdu směrem na Rožnov pod Radhoštěm, nedaleko od míst, kde v minulosti zdobil bývalé krásenské náměstí. Aby však nedošlo k mýlce, je nutné připomenout, že obě sochy byly původně ve městě vztyčeny roku 1747 jako dík za odchod pruských vojáků drancujících město.

O historii neustálého boje s ohněm nám podávají řadu cenných informací různé archivní prameny. Můžeme z nich např. vyčíst, že léta Páně **1572** shořely u poličenské brány 3 domy, či roku **1594** lehlo popelem 38 domů na meziříčském náměstí[1].

Jeden z nejničivějších požárů v dějinách města vypukl 15. srpna **1607** při svatebním veselí v domě V. Hrdiny. Vyhořelo tehdy na 8 desítek domů, radnice, kostel, škola, fara, v plamenech zahynuli dva lidé a shořely i městské knihy a privilegia[2].

Těžká byla i doba třicetileté války, kdy město s červeným kohoutem zápasilo několikrát - roku **1621** vyhořelo takřka celé Krásno, o pár týdnů později shořela velká část Meziříčí. Smutnou tečkou za třicetiletou válkou se stalo řádění švédských vojsk, která 14. února **1648** vtrhla do města, zapálila žerotínský zámek a od něj se požár rozšířil na zbytek města. Kromě několika domů tehdy znovu vyhořelo celé město, městské lázně, dva panské mlýny, krásenský dvůr a téměř celé městečko Krásno.[3]

Z 18. století se zachovala v pramenech zajímavá zmínka, že 26. května **1726** udeřil do věže kostela blesk a pověrčiví poddaní se jej jali hasit mlékem koz a černých krav.[4]

Léta Páně **1793** vyhořel městský pivovar, tentýž hořel znovu roku **1865**, kdy lehly popelem na 4 desítky domů. Ke zdolání požáru byly zapůjčeny také ruční stříkačky z ženské trestnice v nedalekém žerotínském zámku a trestankyně pod vedením vrchní sestry údajně při hašení požáru aktivně pomáhaly. Oheň nejspíš vznikl ve sladovně, od jejíž střechy chytila sousední stavení, a během pár desítek minut byla v plamenech takřka celá západní a jižní strana náměstí, střechy domů byly v té době totiž většinou pokryté šindelem.[5]

Zničující požár města roku 1865 se naštěstí stal na dlouhou dobu posledním v takovém rozsahu, navíc od roku 1872 začaly s ohněm bojovat dva, od roku 1880 dokonce tři sbory cvičených a proškolených hasičů.

Vývoj požární ochrany ve Valašském Meziříčí a Krásně nad Bečvou od středověku do 19. století

Dobu rozkvětu a rozvoje měst Krásna a Valašského Meziříčí čas od času přerušily

Socha sv. Floriána na náměstí ve Valašském Meziříčí Foto T. Kašpar

Socha sv. Floriána v Krásně nad Bečvou Foto T. Kašpar

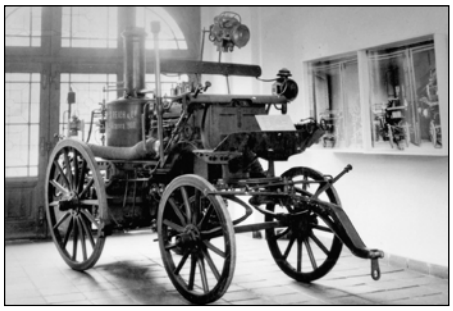

Parní stříkačka Reichových skláren z roku 1900
Fotoarchiv HZS Zlínského kraje

zhoubné požáry, jejichž počet se už asi sotva kdy podaří zjistit. Ničivá síla ohně na straně jedné však s sebou vždy nesla následný rozvoj v komfortu bydlení a vývoji stavitelství na straně druhé. Městská osídlení byla odedávna ke vzniku požáru mnohem náchylnější než vesnice. Bylo to dáno jednak rostoucí hustotou osídlení vtěsnaného do městských hradeb, ale také množstvím řemeslnických dílen využívajících oheň. Nové domy budované na místě spálenišť byly většinou prostornější a výstavnější, také však mnohem praktičtější pro potřeby řemesla a obchodu. A tak např. po posledním velkém požáru města v roce 1865 přišly domy na meziříčském náměstí o své výstavní renesanční štíty a podloubí.

Pro zabránění vzniku požárů se již od středověku spisovaly požární řády, za nejstarší v Českých zemích se považují opatření proti vzniku požárů ve **statutech Starého Města pražského ze 14. století**, trestající např. případné žháře na dnešní dobu nemilosrdně - upálením.

Nejstarší zmínky o ochraně proti ohni ve Valašském Meziříčí se objevují v 16. století, kdy byly ještě Meziříčí i Krásno takřka celé dřevěné. **Zřízení obce Meziříčské a Krásenské**[6], které vydal v roce **1568** majitel panství **Bernard ze Žerotína**, stanovilo poprvé obyvatelům našeho města povinnosti při vzniku požáru a sankce za jejich neplnění. Dle něj např. museli radní kontrolovat každý měsíc komíny, v případě potřeby směli nakázat jejich okamžité vytření maltou či blátem, zakázáno bylo v noci žehlit či topit. V husté městské zástavbě, s řadou stodol a dřevěných domů, se však požáry šířily velkou rychlostí a zmíněná opatření mohla nebezpečí pouze zmírnit.

Již několik let před tím, **roku 1556**, vyhořelo takřka celé Valašské Meziříčí, jak se dozvídáme z listu Jana ze Žerotína králi Ferdinandu Habsburskému.[7] V něm se také zmiňuje, že požár byl nejspíš někým založen, což ovšem v té době nebylo neobvyklé. Nejen ve středověku, ale i v novověkých dobách byla často vina za vznik požáru kladena na bedra nečistých sil a kouzel, za ochranu města před požáry tak od roku 1727 zvonil zvon sv. Floriána ve věži farního kostela Nanebevzetí Panny Marie a zvon sv. Donáta, ochránce před bouřkami. Oba zvony byly zrekvírovány v roce 1917 pro válečné účely. Roku 1747 byla dokončena socha sv. Floriána na meziříčském náměstí. Z původní sochy se dochoval jen podstavec (originál je v Lapidáriu Trojice), poněvadž zchátralá socha patrona hasičů byla počátkem 20. století nahrazena novou. Na podstavci se můžeme dočíst prosbu: „Svatý Floriáne, ochránče náš, chraň, opatř a ostříhej meziříčské obyvatele všelikého nebezpečenství, zvlášť ohnivého vyražení."

V následujících letech převzal funkci „preventisty" od městských radních kominík - nejstarší zmínky o jeho činnosti v Meziříčí se objevují k roku 1693[8]. Prvním jménem známým kominíkem v Meziříčí byl Antonín Blaschke, zmíněný v matrice meziříčské fary roku 1755[9], v jehož rodu se kominické povolání udrželo až do současnosti.

Roku **1751** byl vydán první požární řád pro celou Moravu, a sice **Řád hašení ohně pro města zemská, městečka a dědiny markrabství moravského**, ustanovující nutnost v každé obci disponovat potřebnou hasičskou výbavou. Osvícené 18. století, doprovázené rozvojem manufaktur i zemědělství, si vyžádalo nový, všeobecně platný požární řád, který byl poté skutečně vydán císařem Josefem II. a na jehož základě byly vydávány jednotlivé městské řády. V Meziříčí se tak stalo roku **1787**[10], řád určoval mimo jiné povinnosti jednotlivých řemeslnických cechů, jejichž mistři a tovaryši byli povinni za požáru strhávat v dosahu ohně všechna dřevěná stavení, aby se zamezilo jeho dalšímu šíření. Stolaři, koláři, mlynáři a ševci měli začít s hašením ohně, kdežto kováři a tkalci jim měli vodu donášet. Puškaři a hodináři měli hasit stříkačkami, kdežto řezníci a sládkové museli pracovat u pump. Majitelé koňských povozů museli neprodleně začít zásobovat město vodou z řeky, koželuzi a soukeníci se starali o záchranu majetku, zámečníci byli k dispozici ranhojiči, nakonec ostatní cechy měly oheň pomáhat hasit a nosit vodu. V každém domě také musel být žebřík, plátěný koš na vodu a v každém třetím domě ruční stříkačka. Podobným řádem jako v Meziříčí se od téhož roku řídilo také městečko Krásno. Řád i v Krásně stanovoval povinnosti u hašení požáru jednotlivým cechům.

Požár se v Meziříčí ohlašoval zvoněním na zvon v altánku u radnice, na budově radnice bylo také zavěšeno základní nářadí k hašení.[11] To však bohužel často lákalo různé nenechavce, takže radní přistoupili nakonec k tomu, že nářadí nechali zamykat, což ovšem zase znesnadňovalo jeho rychlé použití při případném požáru.

Již roku **1822** zakoupilo městečko Krásno stříkačku s vozem, 8 plátěných vaků na vodu, 12 ručních stříkaček, žebř a háky.[12] Všechno vybavení bylo uloženo v hasičské kůlně u krásenské radnice. Požární řád z téhož roku dbal na pořádné plnění povinností ponocného a čtvrtletní kontroly komínů. Rovněž stanovoval odměnu majiteli koní, který jako první v případě požáru své koně do stříkačky zapřáhl.

Hasičskou techniku postupně nakupovalo také Valašské Meziříčí- při požáru města v roce 1865 byla k dispozici minimálně jedna ruční dřevěná stříkačka, do níž se musela voda nejprve nalít. První meziříčská stříkačka je zmiňována v požárním řádu z roku 1787, druhou měl městu darovat Zdeněk ze Žerotína.

Po roce **1850** přešla požární prevence na nově vzniklé obecní a okresní úřady. Problémem tehdejší požární ochrany však byla i špatná hospodářská situace, způsobená neúrodami v letech 1846- 1847. Ve městě se začaly objevovat výhružné žhářské tabulky, počátkem 50. let 19. století došlo ke skutečnému žhářství a zakládání požárů na mnoha místech města s jediným cílem- domoci se chybějících potravin. Žhářské tabulky trápily především tehdejšího starostu města Karla Schiedeka, jenž byl pokládán za viníka nepořádků v obecní pokladně.[13]

K obratu v boji proti požárům došlo po roce 1867, resp. po vydání spolkového zákona. Tehdy se začaly organizovat první veřejné i tovární hasičské spolky, jejichž členové se podrobovali pravidelnému výcviku. Brzy se tak vlastních požárních sborů dočkaly Valašské Meziříčí i sousední Krásno.

Meziříčský sbor dobrovolných hasičů

Ne všechny hasičské sbory v republice se mohou pochlubit tím, že byly od počátku sborem českým, jak tomu bylo u sboru valašskomeziříčského, jenž měl od počátku české velení i stanovy. U vzniku meziříčského hasičského spolku stáli zaměstnanci Mikyškovy advokátní kanceláře, konkrétně **JUDr. František Barvič** a koncipient **Hynek Kašlík**. Jeho zakladatelé v čele s dr. Barvičem zanechali následujícím generacím toto krédo: „Braňte, bratři, nejen jazyková práva, ale i majetek bližního!" Byl to také dr. Barvič, kdo měl hlavní podíl na vypracování stanov a jejich zaslání ke schválení na moravské místodržitelství v Brně koncem roku 1871.[14]

Podnětem k založení hasičského spolku ve Valašském Meziříčí se stal **ničivý požár města roku 1865**, při němž lehlo popelem 35 domů. **Roku 1872** tak byl založen první požární sbor, dělený na družstva stráže, vodařů, lezců a stříkačů. Vůbec první velká stříkačka, kterou město zakoupilo již roku 1864, byla dřevěná, čtyřkolová, druhou městu údajně věnoval hrabě Zdeněk ze Žerotína.

První stříkačka meziříčského hasičského sboru
Fotoarchiv HZS Zlínského kraje

Druhou hasičskou stříkačku měl Valašskému Meziříčí darovat Zdeněk ze Žerotína
Fotoarchiv HZS Zlínského kraje

Mše u sochy sv. Floriána na náměstí při příležitosti oslav 30. výročí založení hasičského sboru v roce 1902 Fotoarchiv MRV Vsetín

Jak název napovídá, členství ve sboru bylo založeno na dobrovolnosti, služba v něm byla čestná a řád se odvolával na vůli členů k pomoci bližním. V čele sboru stál velitel, jemuž podléhali čtyři dozorci, a každý z nich měl na starosti jeden městský okrsek[15].

Vedle boje s ohněm byla nedílnou součástí činnosti hasičského sboru také účast a příprava rozličných kulturních akcí, především taneční zábavy a plesy. V polovině 70. let 19. století se meziříčští hasiči také začali věnovat ochotnickému divadlu.

Velkou společenskou událostí vždy byly také oslavy kulatých jubileí založení sboru.

Krásenský hasičský sbor

Stejného roku jako ve Valašském Meziříčí, tedy **1872**, jen o několik měsíců později byl založen hasičský spolek také v sousedním Krásně, jehož velitelem a zakladatelem se stal **Moric Schreiber**. Hrabě Rudolf Kinský nechal u krásenské radnice postavit hasičskou zbrojnici, koupil dvoukolovou a čtyřkolovou stříkačku a pojízdný vysokozdvižný žebřík[16]. Hrabě Kinský také dal do bytů hasičů zavést elektrické zvonky ovládané z radnice. Jedno zazvonění pak znamenalo požár v Krásně, dvě požár v Meziříčí a tři v okolí. Následkem toho byla zrušena funkce ponocného, který ohlašoval oheň velkou troubou.[17] Krásenský sbor existoval ve městě až do roku 1935, kdy byl připojen k meziříčskému.

Krásenští hasiči měli svou hasičskou zbrojnici u budovy radnice. Fotoarchiv MRV Vsetín

Hasičský sbor Reichových skláren[18]

Třetí hasičský sbor na území současného Valašského Meziříčí založil v roce 1880 majitel krásenských skláren **Ignác Reich**. Sbor měl primárně zasahovat při požárech ve sklárnách, ale hned roku 1881 byla sjednána mezi meziříčským, krásenským a sklářským hasičským sborem dohoda o vzájemné výpomoci a také občas konaly všechny tři sbory společná cvičení. Založení hasičských sborů ve Valašském Meziříčí a Krásně nejspíš inspirovalo Ignáce Reicha ke zřízení vlastního závodního požárního sboru. Ve sklářských hutích totiž často hořelo a požáry působily značné škody. Spolu se závodním inženýrem **Antonínem Scheerpeltzem** získali svolení Aloise Reicha, a tak **18. 8. 1880** vzniká huťský závodní požární sbor v Krásně (pro zajímavost ve vsetínské huti vznikl požární sbor až roku 1881, kdežto v Karolince fungoval již od roku 1878). Prvním velitelem sboru se stal Ignác Reich, jeho zástupcem ing. Scheerpeltz, který se stal neocenitelnou duší sboru, jeho životní vášní se stalo budování huťského požárního sboru, dokonce zřídil odbornou hasičskou knihovnu.

Členům sboru zajišťovala firma výstroj a výzbroj pracovní i vycházkovou. Povinností členů dále bylo účastnit se pravidelně cvičení, udržovat kázeň a při požáru se řídit rozkazy svých velitelů.

Ještě roku 1880 byla zhotovena v zámečnické dílně ruční hasičská stříkačka, příštího roku se zakoupila pojízdná stříkačka a žebře, později se ještě přikoupila 1 sundávací a 1 karová stříkačka. Zaměstnanci zámečnické dílny skláren také vyráběli navíječ hadic, trhací a žebřové nářadí. Roku 1883 sklářská huť obstarala velký zbrojní vůz, roku 1887 dle plánu ing. Scheerpeltze hasičskou techniku doplnila dvouválcová parní stříkačka, jejíž parní kotel vyrobily Vítkovické železárny. V dalších letech se průběžně doplňovala výzbroj sboru, dovršená roku 1900 nákupem tříválcové parní stříkačky se dvěma nádržemi na vodu, která byla slavnostně představena veřejnosti při oslavách výročí založení sboru, konaných v témže roce. Roku 1900 byl pro stříkačky postaven depot I., příští rok depot II.

Veškeré požáry, k nimž byl sbor povolán, se zaznamenávaly do deníku hasičského sboru. Z něj tak můžeme např. vyčíst, že do konce roku 1934 likvidoval sbor jen ve sklářských hutích požár 15x. V Krásně a Valašském Meziříčí nejčastěji sbor zasahoval při likvidaci požárů stodol. V té době kolovaly po městě zvěsti, že tehdejší starosta města JUDr. Alois Mikyška dal tyto požáry zakládat, aby stodoly hyzdící město zmizely a byly nahrazeny reprezentativnější výstavbou.

Při hašení požárů byl aktivně činný i sám velitel sboru Ignác Reich. Dle pramenů se mu tato snaha jít příkladem stala málem osudnou při zásahu u požáru v Krhové roku 1901, kdy na něj spadl hořící trám, naštěstí jej zachránila přilba a vyvázl jen s popáleninami.

Huťský hasičský sbor plnil také reprezentativní funkci- zúčastňoval se různých slavností, oslav, např. roku 1881 se účastnil velkého průvodu městem při příležitosti svatby rakouského korunního prince Rudolfa Habsburského s belgickou princeznou Štěpánkou. Sbor v parádních uniformách také ve sklárnách vždy vítal vzácné návštěvy.

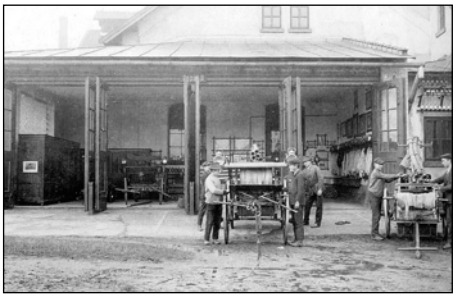

Hasičská zbrojnice sboru Reichových skláren Fotoarchiv MRV Vsetín

Za 1. světové války nabyl huťský hasičský sbor nové funkce, a sice jeho sanitní četa pomáhala dopravovat do lazaretu v zámku Kinských raněné vojáky. Po smrti ing. Scheerpeltze roku 1915 činnost sboru i přes zjevnou snahu Ignáce Reicha slábla, když zemřel roku 1919 i Ignác Reich, sboru se nevyhnul úpadek.

Nový šéf Julius Alois Reich neprojevoval sboru ani zdaleka takovou péči jako jeho předchůdci. Ve 20. letech dokonce o činnosti sboru nejsou žádné záznamy, pouze z náhodných zápisů se dozvídáme, že např. v roce 1924 huťský sbor defiloval při slavnostním průvodu na počest příjezdu T. G. Masaryka, či roku 1926 při povodních na řece Bečvě zachránil sklářské pece před zatopením. Sláva sboru postupně uvadala s příchodem hospodářské krize, která těžce dolehla také na samotné sklárny a již nikdy nedosáhla takového věhlasu, jako v prvních desetiletích své existence.

Historie dobrovolné požární ochrany v okolních obcích[19]

Postupem času vznikaly další dobrovolné hasičské sbory také v okolních obcích.

Svou zdatnost hasiči utužovali při pochodových cvičeních i cvičeních s technikou, reprezentativní funkci plnily slavnostní přehlídky a pochody ve stejnokrojích. Hasiči se také věnovali prevenci a osvětě- upozorňovali na povinnost pravidelně čistit komíny, nepoužívat ve stavebnictví hořlavé materiály apod. Období

světových válek znamenalo útlum v činnosti jednotlivých sborů, k rozvoji opět dochází v 50. letech především v souvislosti s osvětovou činností u mládeže. Významným mezníkem v činnosti jednotlivých požárních sborů byla i stavba či rekonstrukce hasičských zbrojnic, na nichž se podíleli členové sborů i občané jednotlivých vesnic.

Jednotky sborů dobrovolných hasičů jsou dle zákona č. 133/ 1985 Sb. o požární ochraně zřizovány jako organizační jednotky obcí. Tyto jednotky jsou složeny z osob, které nevykonávají činnost v jednotce jako své zaměstnání, ale považují ji za svou občanskou povinnost. Zasahují u hašení požárů, povodních, ekologických haváriích i jiných mimořádných událostech, čímž doplňují činnost profesionálních sborů. Níže zmíněné jednotky SDH jsou také součástí integrovaného záchranného systému Zlínského kraje.

Roku 1975 sice ve Valašském Meziříčí vznikl profesionální hasičský sbor, jehož nepostradatelnými pomocníci ale dobrovolní hasiči stále jsou a budou, a to nejen při likvidaci požárů, ale i následků povodní, živelných pohrom či ekologických haváriích. Město Valašské Meziříčí zřizuje jednotky SDH na základě ustanovení § 68 odst. 1 zákona č. 133/1985 Sb. o požární ochraně, s účinností od 11. 8. 1999. Na území města tak existuje 6 jednotek sborů dobrovolných hasičů, a sice JSDH Poličná, Hrachovec, Krhová, Podlesí, Juřinka a Lhota u Choryně.

Dobrovolný hasičský sbor v **Hrachovci** vznikl roku **1908**, téhož roku byla zakoupena první ruční dvoukolová stříkačka. První světová válka znamenala útlum činnosti, ta se rozvíjí znovu ve 20. letech a již roku 1923 Hrachovečtí slavili otevření nové požární zbrojnice. Začíná se také věnovat osvětové a vzdělávací činnosti, pořádá divadelní představení a podporuje kulturní dění v obci. Roku 1928 hrachovecký sbor zakoupil od krásenského sboru novější dvoukolovou stříkačku. Další desetiletí jsou ve znamení postupného rozvoje sboru a průběžného vybavování novější technikou, do dnešních dní je aktivním činitelem kulturního života obce.

V obci **Juřinka** vznikl dobrovolný hasičský sbor roku **1930** z podnětu Bohumila Kamase. Aktivní kulturní činností od počátku získával prostředky na nákup nové techniky- první byla koňská stříkačka zakoupená roku 1932. K velkému rozvoji sboru došlo v 50. letech, kdy byla vystavěna také hasičská zbrojnice.

Podnětem k založení SDH ve **Lhotě u Choryně** roku **1935** byly 2 velké požáry v obci ve 30. letech. Již roku 1936 sbor zakoupil moderní dvoukolovou stříkačku, v dalších desetiletích byla postupně nahrazována novější technikou.

Obecní úřad v **Křivém**- dnešním **Podlesí**- dlouho zastával názor, že hasičský spolek v obci není potřeba. Názor se změnil až po požáru v obci roku 1923 a založení sboru bylo schváleno roku **1924**. Díky pořádání hasičských zábav a sbírek si i tento sbor začal brzy pořizovat hasičskou výzbroj i techniku- první ruční čtyřkolovou stříkačku sbor zakoupil roku 1926, hasičská zbrojnice byla slavnostně otevřena roku 1930. Ve 30. letech se členové sboru věnovali dokonce ochotnickému divadlu, 2. světová válka činnost utlumila, hned po jejím skončení ale byla kulturní činnost opět oživena.

Myšlenka na založení požárního sboru v **Poličné** se zrodila a byla uskutečněna již roku **1898** a stal se tak první vlaštovkou na poli zakládání dobrovolných hasičských sborů ve sledovaných obcích. Stejně jako ostatní sbory, i tento se potýkal s nedostatkem financí na nákladný nákup potřebné hasičské techniky, přesto již od svého založení sbor disponoval ruční stříkačkou, nahrazenou stříkačkou motorovou roku 1929. Hasičskou zbrojnici si místní hasiči vystavěli již roku 1924, která až do současné rekonstrukce také prošla řadou proměn.

LITERATURA

100 let dobrovolné požární ochrany ve Valašském Meziříčí. Jubilejní výroční zpráva za léta 1872- 1972. Valašské Meziříčí, 1972.

100 let založení sboru dobrovolných hasičů v obci Hrachovec. 1908- 2008. Rožnov pod Radhoštěm, 2008.

BALETKA, Ladislav. Požáry a požární ochrana ve Valašském Meziříčí a Krásně n. B. do roku 1871. In Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku. II. Příloha ke Zpravodaji města Valašského Meziříčí, roč. 1970.

DOMLUVIL, Eduard. Bernard ze Žerotína a zřízení jeho předkům našim daná. In Sborník musejní společnosti ve Valašském Meziříčí, čís. 2, 1898.

DOSTÁL, František. Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války. Ostrava, 1962.

DRÁPALA, Daniel. Bohu ke cti, bližnímu ku pomoci. In Valašsko, vlastivědná revue 18. 2007/ 1.

KMENT, Zdeněk. Kulturní a společenský rozvoj Valašského Meziříčí v letech 1853- 1948. Valašské Meziříčí, 2008.

Kronika krásenských skláren. Díl I. Nepublikovaný strojopis je přístupný v Muzeu regionu Valašsko ve Valašském Meziříčí.

Oprava sochy sv. Floriána na náměstí Meziříčském. In Sborník musejní společnosti ve Valašském Meziříčí, č. 7, 8, 1900, s. 86-87.

ZAJÍC, Petr. Požár Valašského Meziříčí roku 1556. In Valašsko, vlastivědná revue 22. 2009/ 1, s. 39-40.

POZNÁMKY

1/ Soupis požárů ve městech Valašské Meziříčí a Krásno zpracován dle: 100 let dobrovolné požární ochrany ve Valašském Meziříčí. Jubilejní výroční zpráva za léta 1872-1972. Valašské Meziříčí, 1972, s. 10-22.

2/ DOSTÁL, František. Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války. Ostrava, 1962, s. 139-140.

3/ BALETKA, Ladislav. Požáry a požární ochrana ve Valašském Meziříčí a Krásně n. B. do roku 1871. In Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku. II. Příloha ke Zpravodaji města Valašského Meziříčí, roč. 1970, s. 28.

4/ Tamtéž.

5/ BALETKA, Ladislav. Požáry a požární ochrana ve Valašském Meziříčí a Krásně n. B. do roku 1871. In Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku. II. Příloha ke Zpravodaji města Valašského Meziříčí, roč. 1970, s. 30-31.

6/ Otištěny v: DOMLUVIL, Eduard. Bernard ze Žerotína a zřízení jeho předkům našim daná. In Sborník musejní společnosti ve Valašském Meziříčí, čís. 2, 1898, s. 33-38.

7/ ZAJÍC, Petr. Požár Valašského Meziříčí roku 1556. In Valašsko, vlastivědná revue 22. 2009/ 1, s. 39-40.

8/ 100 let dobrovolné požární ochrany ve Valašském Meziříčí. Jubilejní výroční zpráva za léta 1872- 1972. Valašské Meziříčí, 1972, s. 17.

9/ BALETKA, Ladislav. Požáry a požární ochrana ve Valašském Meziříčí a Krásně n. B. do roku 1871. In Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku. II. Příloha ke Zpravodaji města Valašského Meziříčí, roč. 1970, s. 34.

10/ Viz 100 let dobrovolné požární ochrany ve Valašském Meziříčí. Jubilejní výroční zpráva za léta 1872- 1972. Valašské Meziříčí, 1972, s. 18.

11/ BALETKA, Ladislav. Požáry a požární ochrana ve Valašském Meziříčí a Krásně n. B. do roku 1871. In Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku. II. Příloha ke Zpravodaji města Valašského Meziříčí, roč. 1970, s. 35.

12/ BALETKA, Ladislav. Požáry a požární ochrana ve Valašském Meziříčí a Krásně n. B. do roku 1871. In Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku. II. Příloha ke Zpravodaji města Valašského Meziříčí, roč. 1970, s. 36.

13/ Tamtéž, s. 37.

14/ 100 let dobrovolné požární ochrany ve Valašském Meziříčí. Jubilejní výroční zpráva za léta 1872- 1972. Valašské Meziříčí, 1972, s. 5.

14/ KMENT, Zdeněk. Kulturní a společenský rozvoj Valašského Meziříčí v letech 1853- 1948. Valašské Meziříčí, 2008, s. 35.

16/ Na základě vyprávění Josefa Malíka, syna krásenského strážníka, sepsal F. Janoušek.

17/ Na základě vyprávění Josefa Malíka, syna krásenského strážníka, sepsal F. Janoušek.

18/ Historie hasičského sboru Reichových skláren je sepsána dle Kroniky krásenských skláren, díl I, s. 186-193.

19/ Historie jednotlivých hasičských sborů čerpána z materiálů Libora Málka, referenta požární ochrany Městského úřadu Valašské Meziříčí, přístupných na oficiálních webových stránkách města Valašské Meziříčí.

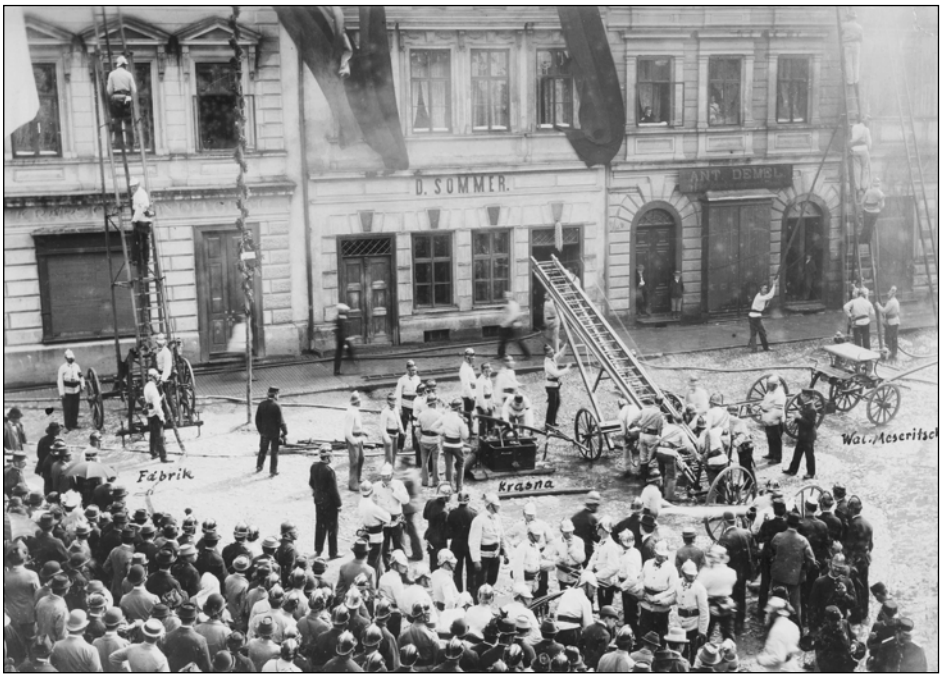

Společné cvičení všech tří hasičských sborů na náměstí Fotoarchiv MRV Vsetín

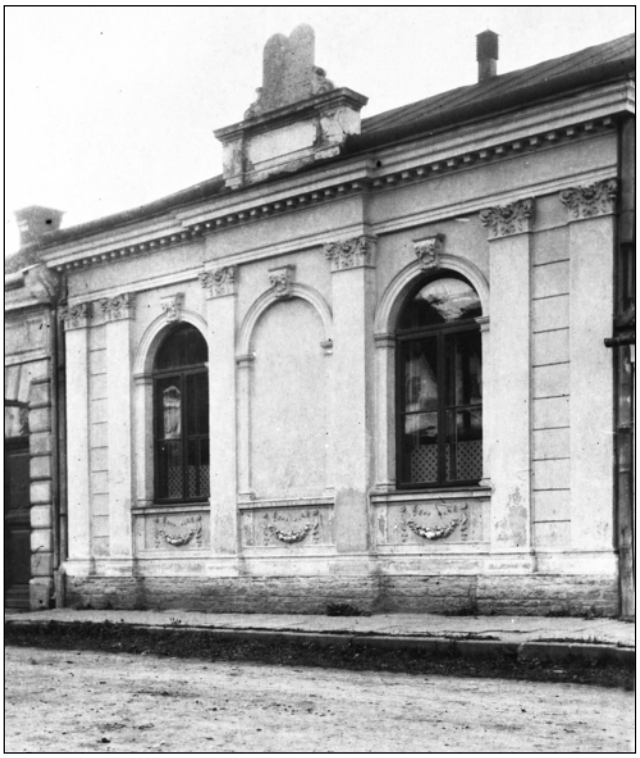

Vsetínská synagoga ve Štěpánské ulici
Fotoarchiv MRV

Historie židovské menšiny ve Vsetíně

Pavel Mašláň

Obyvatelé židovského vyznání byli v historii neoddělitelně spojeni s životem lidí na Moravě. Tato menšina ač nevelká počtem, významně ovlivňovala hospodářský a kulturní život ve svém okolí a osoby z jejího středu se často řadily k nejvýznamnějším obyvatelům měst. Valašsko v tomto ohledu nebylo výjimkou, ač zde počet Židů nebyl tak veliký jako v některých jiných sídlech na Moravě.

Největší židovská obec v kopcovitém kraji na moravsko-slovenském pomezí byla ve Valašském Meziříčí, kde se dochovaly stopy pobytu Židů z 15. století. Druhá nejpočetnější židovská komunita se nacházela dále proti proudu řeky Bečvy, a to ve Vsetíně. První zmínka židovských obyvatelích ve Vsetíně pochází z roku 1661, kdy se stal nájemcem vrchnostenského mlýna a vsetínské palírny Žid Hirschel. Ten mohl ve svém obydlí vykonávat židovské pobožnosti, to se týkalo i pozdějších nájemců palírny. Palírny představovaly pro vrchnost důležitý zdroj příjmů a bylo zvykem je pronajímat Židům pro jejich spolehlivost, neboť jim jejich víra zakazovala opilství. Takže nehrozilo, že by nájemce se svými kumpány působil škody nadměrnou konzumací vyrobených lihovin. Ze stejného důvodu se dávaly Židům do nájmu i panské hostince a pivovary, mimo to jim vrchnost často svěřovala obchod s kůžemi, vlnou a výrobu drasla (používá se při tavení skla). Židé také často disponovali dostatečnou finanční hotovostí, aby za pronájem zaplatili. Měli zároveň dostatek zkušeností, houževnatosti a sebezapření, aby peníze získali provozem podniku nazpátek. Uzavřením smlouvy se Židé zároveň dostali pod ochranu majitele panství a mohli se těšit určitým svobodám, hlavně náboženského rázu.

Až do 19. století byla židovská menšina omezována spoustou nařízení a zákonů. Na jednotlivých panstvích se Židé mohli zdržovat jen se souhlasem vrchnosti, pokud to nebylo v rozporu s jinými ustanoveními. Nejtvrdší z nich byl asi tzv. familiantský zákon. Jeho princip spočíval v tom, že rodinu směl Žid založit pouze za splnění určitých podmínek (manželský původ, věk, prvorozenectví, minimální výše majetku). Familiantský zákon a další nařízení bránily nárůstu židovské menšiny ve Vsetíně až do revoluce roku 1848. Po ní byly zrušeny omezující zákony a byl umožněn volný pohyb Židů. Ti se nyní mohli volně stěhovat, usazovat a také ženit a vdávat. To vedlo k nárůstu židovských rodin na Vsetíně, jejich největší příliv nastal po roce 1863, kdy

Obchod s kůží Jakuba Saxe na Dolním náměstí
Fotoarchiv MRV

jim bylo povoleno získávat do vlastnictví nemovitosti. Židé se věnovali především obchodu, nebo pracovali jako úředníci v továrnách židovských podnikatelů. Jedním z těchto podnikatelů byl například Jakub Kohn, který se přiženil na Vsetín do rodiny nájemce palírny. Postupem doby se díky své podnikavosti vypracoval mezi nejvýznamnější podnikatele v regionu a jeho syn Josef se stal zakladatelem proslulé firmy na výrobu nábytku. Ve městě byli též známí lékaři MUDr. Prager a MUDr. Kohn a právník JUDr. Norbert Lazarus.

Již před rokem 1848 mohli Židé ve svých domech pořádat soukromé bohoslužby, ale zákony ani malý počet osob židovského vyznání neumožňovaly založení synagogy. Nárůst osob židovského vyznání vedl k založení Židovského náboženského spolku ve Vsetíně roku 1886. Spolek následujícího roku zřídil židovský hřbitov a vybudoval márnici. Rozhodující podíl na tom měl ředitel vsetínské sklárny Dr. Adolf Schönbeck, jenž byl zároveň členem městské rady. Předtím byli židovští obyvatelé Vsetína členy náboženského spolku ve Valašském Meziříčí – Krásně. V Krásně nad Bečvou také navštěvovali synagogu, na jejímž vybudování se podíleli. Kolem roku 1890 byla v soukromém bytě ve Vsetíně zřízena stálá

Dolní náměstí, dům vlevo patří obchodníkovi Weinsteinovi
Fotoarchiv MRV

modlitebna. V roce 1895 spolek koupil dům ve Štěpánské ulici, v němž byl ubytován kantor Leopold Blau, který vyučoval židovskému náboženství a působil také jako rituální řezník. O dva roky později byla postavena vedle Blauova domku synagoga. Ta měla zpočátku charakter soukromé modlitebny, až tři roky po její výstavbě se z ní stala veřejná synagoga. Budova synagogy stála na okraji Vsetína u silnice vedoucí do Vizovic.

V židovských rodinách bylo zvykem mluvit německy, což byl jeden z důvodů, proč se proti Židům obrátilo ostří českých nacionalistických protiněmeckých nálad roku 1899. Poté co bylo rakouským ministrem Clary-Aldringren zrušeno nařízení o rovnoprávném používání českého a německého jazyka při jednání s úřady, vzrostlo politické napětí v české společnosti na neúnosnou míru. V českých i moravských městech docházelo k protiněmeckým demonstracím. Ve Vsetíně byli považováni za představitele němectví hlavně Židé, proto se demonstrace obrátily proti nim. K tomu se přidal i lidový antisemitismus, který vycházel ze zažitých pověr o Židech. V úterý 24. října se na Dolním městě srotil dav, jenž se rozhodl vybít svou zlost na Židech. Nejprve vytloukl okna synagogy, poté přišlo na řadu rabování židovských obchodů. Byl například vypleněn Grau-

Dolní náměstí. V jeho pravém rohu je vidět židovský hostinec u Glesingerů. Fotoarchiv MRV

sův obchod na Sychrově. Rodina Grausova s dětmi se zachránila útěkem do svahu nad Bečvou, kde zůstala schována ve křoví až do rána. Poté co se dav pokusil vniknout do Gleisingerova hostince ke skladu kořalky, neudržel velitel četnické hlídky, která se rabování snažila zabránit, nervy a vydal povel k palbě. Zastřeleno bylo pět osob, další lidé byli zraněni. Nutno dodat, že část obětí se přímo nepodílela na rabování, jen se přišla podívat, co se ve městě děje. V soudních procesech bylo poté odsouzeno 34 demonstrantů. Tato událost byla největším projevem antisemitismu ve Vsetíně.

Český nacionalismus byl také důvodem odchodu části židovských obyvatel Vsetína do Vídně po vyhlášení samostatného Československa. I pod vlivem tohoto tlaku se příslušníci židovské komunity stále více asimilovali do české společnosti, třeba i tím, že se hlásili k české národnosti. I ve svobodném období první republiky se v místních novinách často objevovaly články brojící proti Židům. Nejvíce antisemitských výlevů bývalo otisknuto v katolických Novinách zpod Radhoště. Přesto byla židovská menšina stálou součástí života ve městě a nesla část zásluh na jeho rozvoji během 19. a 20. století.

Toto soužití se náhle změnilo v důsledku německé okupace českých zemí. Vzápětí po příchodu německé armády začala být v protektorátu prosazována nacistická protižidovská politika. Byl to pouhý počátek nacistického plánu na vyvraždění Židů. V hebrejštině existuje pro tyto hrůzy případné pojmenování Šoa, v překladu znamená neštěstí, zničení či pohromu. Perzekuce a následné vyvraždění na základě jediného provinění, a to toho, že se dotyčný narodil jako Žid, postihlo i vsetínskou židovskou komunitu.

Omezování práv židovských obyvatel se začalo připravovat již za druhé republiky, kdy se po mnichovském diktátu začala věnovat mnohem větší pozornost názorům konzervativců a extrémistických skupin. Do březnového vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava bylo antisemitské zákonodárství detailně propracováno, k jeho rozsáhlejšímu zavedení v praxi však zatím nedošlo. To se změnilo po příchodu německých okupantů. Přesvědčili se o tom i židovští obyvatelé Vsetína, když němečtí policisté přivezení z východopruských měst vypálili v noci na 20. března 1939 místní synagogu. Během vypalování němečtí policisté ztloukli téměř nevidomého Leopolda Blaua, jemuž mnoho nechybělo k osmdesáti letům života. Místní Židovský náboženský spolek pak musel sestavit seznamy svých příslušníků, obdobné seznamy musely být sestaveny i obecním úřadem a četnickou stanicí. Postupně začaly protektorátní úřady vydávat další protižidovská opatření omezující život židovských obyvatel, za jejichž porušení hrozily přísné tresty.

Židé se museli vzdát členství v samosprávných sborech, děti byly vyloučeny ze škol, židovské rodiny musely uvolnit své byty. Dále pak museli odevzdat drahé kovy, hodinky a příbory, nesměli nakupovat určité potraviny a maso, nakupovat směli jen v určitých hodinách, i jejich cestování vlakem bylo omezeno (museli mít zvláštní povolení a cestovat jen v posledním vagónu), po osmé hodině večer se nesměli zdržovat na ulici. Od poloviny září pak museli být Židé viditelně označeni žlutou šesticípou hvězdou. U podniků a obchodů vlastněných židovskými majiteli docházelo k tzv. arizaci, to znamená k vyvlastnění majetku jejich původním majitelům a jeho předání do rukou nežidovských správců a posléze majitelů. Toto postupné vylučování Židů ze společnosti a normálního života bylo ale pouhou předzvěstí dalšího utrpení židovských obyvatel.

Interiér synagogy ve Štěpánské ulici Fotoarchiv MRV

V lednu roku 1942 se na zámečku poblíž jezera Wannsee konala konference vysokých představitelů nacistického Německa, jejímž jediným účelem byla porada o koordinaci konečného řešení židovské otázky. Tento eufemismus znamenal ve skutečnosti dohodu o koordinaci vyvraždění všech evropských Židů. Vyvražďování Židů probíhalo na východních územích obsazených Němci již před konferencí, po ní se ale kola nacistické vyhlazovací mašinérie rozběhla na plné obrátky. V říjnu roku 1942 byli židovští obyvatelé Vsetína i okolních vesnic soustředěni ve městě a odtud odvezeni s celými rodinami do Moravské Ostravy a odtud do terezínského ghetta. Na cestu s sebou si mohli vzít jen padesátikilová zavazadla, která obsahovala jen věci nejnutnější potřeby. Z Terezína vedla cesta vsetínských Židů do ghett a vyhlazovacích koncentračních táborů na území Německa, Polska, Běloruska, Estonska, kde byli usmrceni v plynových komorách, bestiálně ubiti nebo postříleni.

Celkový počet židovských obyvatel v celém vsetínském okrese činil 175 osob, v samotném městě Vsetíně bydlelo 75 Židu. Do září roku 1942 ve městě nezůstal ani jeden židovský příslušník a po válce se do města vrátilo pouze pět osob, které válku přežily. Jednou z nich byla také Ilsa Eichnerová, která zachovala své vzpomínky na holocaust v deníku. Po válce byla obnovena Židovská náboženská obec Valašské Meziříčí – Vsetín, ta přenesla své sídlo na Vsetín. Ale počet jejích příslušníků neustále klesal, a to hlavně v důsledku emigrace do Palestiny.

Jako jediná větší památka na kdysi významnou židovskou komunitu ve Vsetíně se dochoval židovský hřbitov s obřadní síní. Roku 1999 byl u vchodu do hřbitova odhalen Památník obětí holocaustu, na kterém jsou vypsána jména židovských obětí nacistického běsnění.

PRAMENY A LITERATURA

Baletka, L.: Židé. In: Okres Vsetín, Rožnovsko-Valašskomeziříčsko-Vsetínsko. Brno 2002.

Baletka, L. – Klenovský, J.: Osudy vsetínské synagogy. In: Židé a Morava. Sborník z konference konané v Muzeu Kroměřížska dne 3. listopadu 2004. Kroměříž 2005.

Holocaust na Vsetínsku: 1939-1945. Editor Silvestr Kazmíř. Zánik českého rodinného tábora v Osvětimi. Erich Kulka. Vsetín 2011.

Pavlík, R.: Kronika města Vsetína z let 1850-1930. Opis, knihovna MRV, Vsetín.

Rothkirchnerová, L.; Schmidt-Hartmannová, E.; Dagan, A.: Osud Židů v protektorátu 1939–1945. Praha 1991.

Krejčová, H. a kol.: Židé v protektorátu: Hlášení Židovské náboženské obce v roce 1942. Praha 1997.

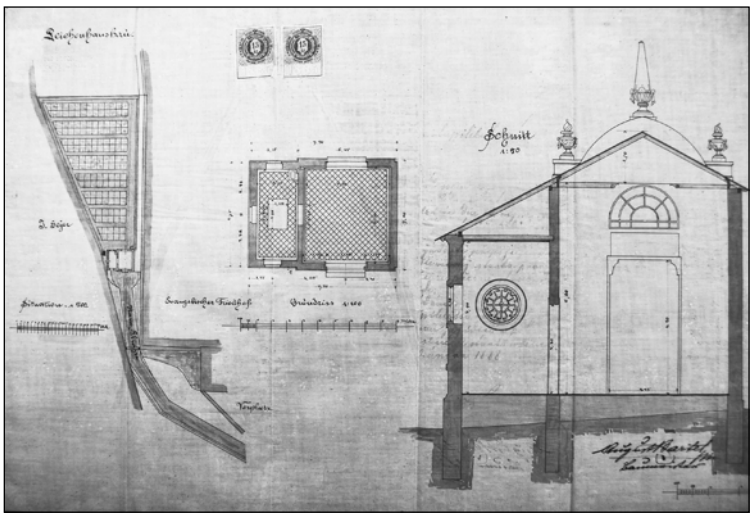

Plánek židovského hřbitova a mrnice SOkA Vsetín

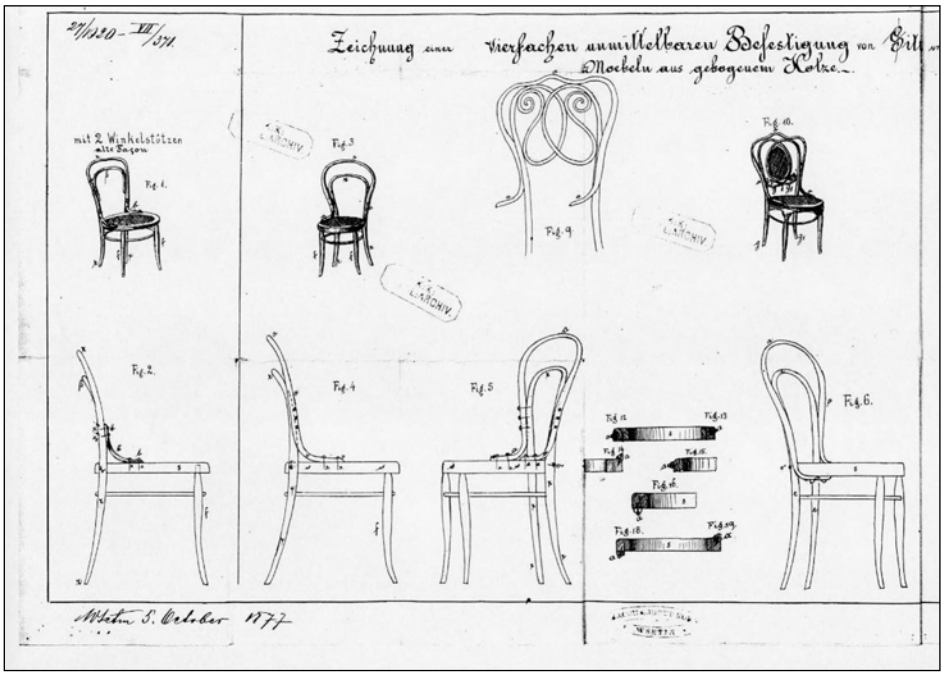

Nákres k žádosti o patentování nového řešení zadní části sedacího nábytku Archiv autora

Nepodceňujme Kohny!

Nové poznatky o výrobě ohýbaného nábytku nejen na Vsetínsku

Jiří Uhlíř

Loni oslavila hlavní továrna koncernu bratří Thonetů v Bystřici pod Hostýnem 150 let svého trvání. Oslavy včetně výstavy z podnikové sbírky odpovídaly významu této skutečnosti. Byla i vydána kniha „Thonet-Mundus; ohýbaný nábytek mezi dvěma válkami“, která byla vydána k výstavě téhož názvu o rok dříve v Brně a je k dostání mj. i ve vsetínském muzeu. Ohýbanému nábytku se všeobecně říká „Thonetův nábytek“ nebo rovnou „thonetky“. V poslední době však badatelé nacházejí indicie a někdy i jednoznačné důkazy, že ani zdaleka ne všechno pochází z této firmy vynálezců. Konec konců byl v roce 1998 v muzejním časopisu Valašsko uveřejněn článek s názvem „Thonet kontra Kohn“, v němž už leccos bylo naznačeno, avšak důkazy tehdy ještě chyběly.

Rozdíl mezi oběma firmami je v tvarosloví, moderněji řečeno v designu. Thonet obvykle produkoval jednoduché, tvarově uměřené židle pro střední a nižší vrstvu zákazníků, Kohn mnohdy často přezdobené modely určené do interiérů spíše lépe situovaných zákazníků. (Obě firmy s nečetnými výjimkami.) Jen popis důvodů této skutečnosti by zabral celý další článek, což není účelem tohoto příspěvku, neboť tím je technologie. Jsou dva momenty, vedoucí k všeobecnému názoru, že Thonetové vymýšleli a zaváděli a ostatní jen „opisovali“. Michael Thonet založil přece první a největší firmu. Jenže: Sentiment vynálezců byl firmě Kohn cizí. Jednak nikdo z Kohnů nic nevynalezl, když pro nic jiného, tak proto, že oni sami se výrobě nábytku nikdy nevěnovali, jednak to byli realisté, snad až přízemní realisté sledující jediný cíl – výdělek. To jim ovšem dávalo sílu k důslednému a cílevědomému postupu proti thonetovskému *privilegiu*, tedy patentu a monopolu. Dnes už víme, že konec thonetovského privilegia nenastal vypršením lhůty nebo dobrovolným vzdáním se této obrovské výhody, jak se tu a tam ještě donedávna psalo.

Ta poslední fáze Thonetova privilegia začala stížností firmy J. & J. Kohn na nedostatek novosti onoho privilegia z 10. července 1856. Věcně příslušná instituce bylo Ministerstvo obchodu. To rozjelo věc po dvou liniích. Odborně-technickou stránku předalo 17. června 1869 c. k. Polytechnickému institutu ve Vídni, jehož rektorát pověřil dva svoje odborníky sepsáním posudku. Pánové Dr. Ignaz Heger a Dr. Herrmann Blodig zakončili svůj elaborát jednoznačným výrokem, že *„dotyčné privilegium bratří Thonetů z 10. července 1856 kvůli nedostatku novosti k plnému anulování způsobilé jest“*. Stránku správní a právní dostalo k řešení c. k. Moravské místodržitelství v Brně dne 8. července 1869. Právě v archivu Muzea regionu Valašsko byla objevena kopie posudku moravského místodržitelství, který privilegium stejně jednoznačně jako vídeňský c. k. Polytechnický institut odmítl.

Byla to situace, kterou Thonetové už nedokázali zvládnout a 10. prosince 1869 se privilegia vzdali. V opravdu nezávislé moci soudní tehdejšího Rakouska už nebylo možno spoléhat na protektory z řad šlechty, jak tomu bylo v době Thonetova přestěhování z rodného Boppardu do Vídně za asistence samého Metternicha. Thonetové zjistili, že privilegium a patentová ochrana jim sice za prodej nové technologie nevynesla ani haléř, ale dala jim v té době už nezanedbatelný třináctiletý náskok. Spočetli si finanční i časové náklady na soudní procesy a muselo jim z toho vyjít to jediné správné řešení – odstoupení od privilegia. Byl to tedy akt sice dobrovolný, leč vynucený protivníkovým silným tlakem. Součástí úvahy jistě byla i skutečnost, že privilegium tak jako tak skončí v roce 1871.

Kohnové ovšem nebyli nábytkáři a navíc neměli ve svém středu člověka, který by měl alespoň polovinu talentu Augusta Thoneta. Nepomohlo jim ani založení návrhářské školy ve Vsetíně. O to větší štěstí měli v získávání techniků. Zájemci o výrobu nábytku podle Thonetova vynálezu ohýbáním dřeva museli ovšem „vědět jak“. Thonetovské *know how* získávalo na ceně právě koncem privilegia. Konec monopolu je jedna věc, ale znalost technologických

Uměřený čistý tvar Thonetovy židle kat č. 20 Fotoarchiv autora

Přezdobená židle Kohn kat. č. 28. Součást soupravy s křeslem kat. č. 28 F, pohovkou 28 C, houpacím křeslem 828 a stolem 928 Fotoarchiv autora

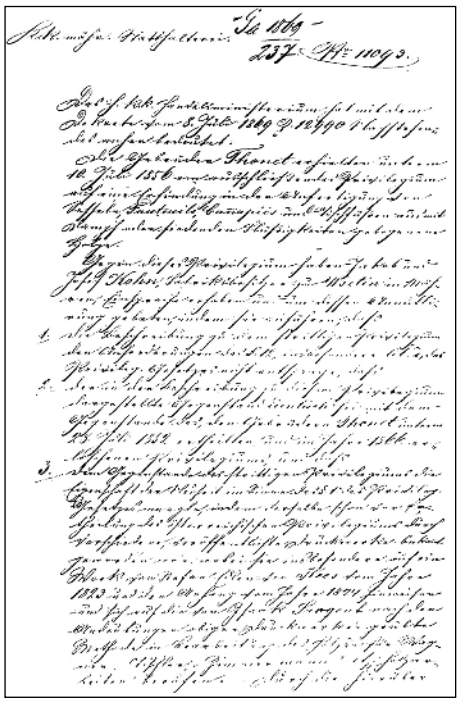

První strana posudku c. k. Moravského místodržitelství v Brně (SOkA Vsetín)

postupů je věc druhá. Kohnové si byli tak jisti úspěchem svého patentového sporu s Thonety, že už od roku 1867 připravovali ve Vsetíně sériovou výrobu. Nasazování svých lidí do Thonetových provozů a přetahování jejich odborníků byla jen jedna část jejich příprav. Další byly technické záležitosti, v nichž nezanedbatelnou roli hráli technici, netrpící thonetovským sentimentem vynálezců a svázaností s tradicí.

Uvědomíme-li si, kolik podnikatelů se do oboru vrhlo hned v prvních dvou letech po ukončení Thonetova monopolu, je zcela nepochybné, že technologické informace byly shromažďovány dlouho předem, a že se získávaly nejrůznějšími cestami, z nichž nejjednodušší a nejjistější bylo právě přetahování odborníků nebo přímo nasazení vlastního člověka do některé z továren firmy Thonet. Nebyly to jen „sousední" firmy Kohn nebo Fischel; doložen je i příklad zakladatele jedné z nejznámějších továren na ohýbaný nábytek v Německu, v městečku Rabenau u Drážďan, obchodníka Ferdinanda Reutera (1821-1885). Jako dělník v koryčanské továrně sám sbíral zkušenosti, které ihned po skončení Thonetova patentu v roce 1869 uplatnil ve své nové továrně v Sasku.

Čepice vrátného v továrně Saské dřevozpracující společnosti v Rabenau Snímek z firemního muzea

Samozřejmě i Kohnové sáhli k této celkem jednoduché metodě, nicméně jako jediní v oboru totiž dokázali Kohnovi „vývojáři" a technologové smysluplně zlepšovat i thonetovské postupy. Zde je nutno zdůraznit slovo „smysluplně". Ve vídeňském a berlínském archivu patentových úřadů je možno najít překvapivé množství patentů v oboru ohýbaného nábytku. Není tedy správný názor, že jen Thonetové vymýšleli a ostatní „opisovali". Dokonce není správný ani názor, že Thonetové vynalezli a Kohnové až potom zlepšovali.

Už bylo řečeno, že Kohnové připravovali výrobu už od roku 1867. Již před několika lety psal Alexander von Vegesack o patentu firmy Kohn na zlepšení výroby sedáku, aniž by však uvedl, čeho se to zlepšení konkrétně týkalo. Další autoři tuto informaci opisovali, ale nikdo si nedal tu práci zjistit podstatu onoho zlepšení. Nejprve, v době ohýbání vrstev nebo svazku hranolků, se sedáky ohýbaných židlí vyráběly tradičně – slepovalo se několik nařezaných kusů. Později byl i sedák vyráběn z vrstev. V roce 2003 byly objeveny čtyři neznačené židle kat. č. 3, vyrobené sice už z masivu, ale sedák byl z vrstev. Lépe řečeno z vrstvy. Šlo o dlouhý, čtyři milimetry tlustý pás, který se ohýbáním spirálově navíjel. Dlouho nebylo známo, kdy, ba dokonce ani kdo tento způsob výroby sedáků používal. Potom si autor tohoto článku vzpomněl na dopis Franze Thoneta z 13. prosince 1867 bratrovi Michaelovi z Bystřice do Koryčan. Původně byl stejně mlhavý jako pozdější věta Alexandera von Vegesack: *„[...] Kohnové ve Vsetíně obdrželi patent na 5 let na zlepšení výroby nábytku z dlouhého ohýbaného dřeva, najali si od panství tutéž budovu, na kterou jsme my reflektovali [...]."*

Protože autor zná historii tohoto dopisu, ví, že pan von Vegesack jeho obsah nemohl znát a čerpal tedy odjinud. My však dokážeme mlhu rozpustit, když si dáme do souvislosti existenci uvedených židlí kat. č. 3 a Kohnův patent na sedák z Franzova dopisu *„... z dlouhého ohýbaného dřeva ..."*. Když v roce 1867 Kohnové připravovali svoji výrobu, chtěli i ten poslední tradičně vyráběný díl produkovat moderně. Nechtěli však použít zdlouhavou technologii vrstev. Některý z jejich techniků nakonec přišel s *„ohýbáním dlouhého dřeva"*, které se navíjelo na kruhovou formu. Spirála tak nahrazovala pracnější „pravé" vrstvy a eliminovala namáhavé ohýbání příliš silného hranolku. Židle kat. č. 3 se spirálovým sedákem jsou tedy ze sběratelského hlediska enormně vzácné. Byl to jistě jen experiment. Jejich výroba probíhala v dosti krátkém časovém období, jen než se podařilo vyvinout méně namáhavý postup ohýbání silných hranolků na prvním ohýbacím stroji. Pak už byla spirála zbytečně pracná.

Změna systému zadní části židlí Klasické řady I., kdy zadní nohy nevybíhají do obvodu opěradla, ale do jeho výplně, a obvod opěradla začíná a končí integrovanými bočními spojkami na bocích sedáku, dlouho zaměstnávala thonetology. Prioritu totiž nebylo možné prokázat a přitom se tato novinka objevila u obou výrobců téměř současně. Povrchní badatelé

Židle Kohn kat. č. 3 Fotoarchiv autora

Židle s jiným systémem zadní části. Thonet kat. č. 19 Fotoarchiv autora

Kat. č. 36 Fotoarchiv autora

ovšem poskytli prioritu automaticky Thonetům. Kohny, vzhledem ke všeobecně známému nedostatku jejich archiválií, nikdo nebral v úvahu. Thonetové, jejichž archiv se dochoval v akceptovatelném rozsahu, tuto novinku nikde neoznamovali, což bylo až trochu podezřelé. Tento systém je poprvé uveden v Thone-

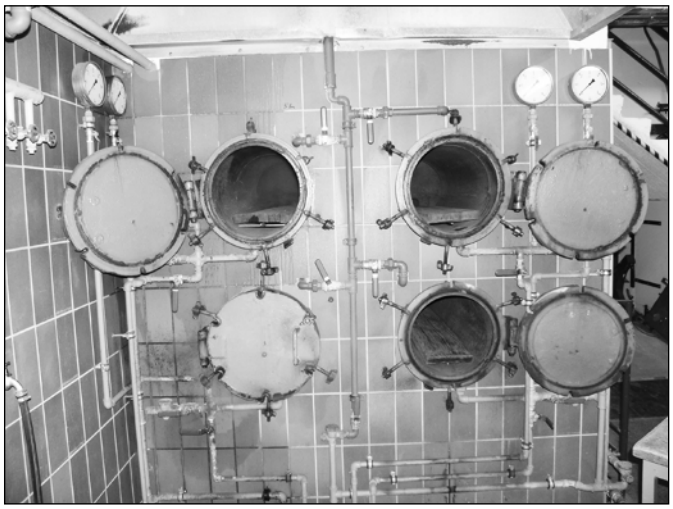

Současná technika – napařovací válce v továrně Thonet Vienna ve Friedbergu
Fotoarchiv autora

Ohýbači v továrně Thonet Vienna ve Friedbergu Fotoarchiv autora

tově katalogu bez jakéhokoliv komentáře roku 1884. V exportním nedatovaném katalogu firmy Kohn pro USA ze začátku osmdesátých let 19. století je možno najít pět jiných modelů se stejně konstruovanou zadní částí. Už ve chvíli objevení tohoto malého katalogu tak byla vystavena v pochybnost prozatím ona vždy jaksi automaticky uvažovaná Thonetova priorita. Bylo to řešení docela efektní a není divu, že ho v roce 1898 použil i Adolf Loos, první umělec, který zasáhl do výroby židlí z ohýbaného dřeva. Působivá inovace však u Thonetů nedošla většího rozšíření. Všechny čtyři Thonetovy modely vydržely ve výrobním programu sice až do poválečných let, ale žádný jiný model na tomto principu už nevznikl. Začínalo to být poněkud divné – u Thonetů k novince žádný komentář, jen čtyři modely a dál až do katalogu 1911, kde se objevilo kat. č. 9, nic, žádná zmínka v archivu nebo v Ústředním věstníku.

Zcela jinak tomu bylo u firmy Kohn. Předmluva jejího velkého generálního katalogu z roku 1906 přinesla na straně 5 mimo jiné tento text: *„Čtyřnásobné bezprostřední spojení opěradla se sedákem (Patent Kohn): Touto konstrukcí vybavené židle, křesla, polokřesla a pohovky se vyznačují obzvláštní pevností. Jsou to následující čísla: 27, 28, 30, 30½, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 44, 45, 46, 47, 55, 56, 255.“* To vše v jazyce německém, francouzském, anglickém a španělském. Jen mimořádná troufalost by dovolila do oficiální čtyřjazyčné firemní tiskoviny určené pro veřejnost napsat jen jako reklamní trik *„Patent Kohn“*. Generální katalog Kohn 1906 byl donedávna jediný dokument, uvádějící existenci patentu. Proto jsme nevěděli, odkdy dokdy patent platil, a proto také nebylo známo, zda Thonetovy čtyři modely s tímto konstrukčním principem byly vyrobeny ještě před platností Kohnova patentu, nebo zda byly zhotoveny na základě zaplacené licence. Je také možné, že nerozšíření původní čtveřice Thonetových modelů mělo v pozadí finanční nákladnost licenční koupě.

Teprve pátrání v archivu vídeňského patentového úřadu přineslo vysvětlení. Je tam řada dalších originálů patentových žádostí i udělení, mimo jiné i žádost firmy Jacob & Josef Kohn ze dne 5. října 1877 o udělení patentu na *„čtyřnásobné bezprostřední připevnění sedáku a opěradla u nábytku z ohýbaného dřeva“*. Této žádosti s poněkud kostrbatým názvem bylo vyhověno dne 15. listopadu téhož roku. Víme tedy už naprosto jistě, že systém „zadní noha-výplň opěradla-zadní noha“ přišel na svět ve firmě J. & J. Kohn.

Pravda ovšem je, že patentované řešení opěradla a integrovaných bočních spojek bylo výrobně dosti drahé, protože šlo o náročné prostorové (tudíž ruční) ohýbání dvou až tří dosti dlouhých kusů. Asi také proto byly tyto židle v poválečné redukci sortimentu fúzovaného podniku Thonet-Mundus jedny z prvních vyřazených.

Dalším podstatným zlepšením je paření pod tlakem. Tlaková pára 3 až 5 atmosfér zrychlila paření o celý řád – z jedné až dvou hodin (i více, podle tloušťky dřevěné tyče) na minuty. To samo o sobě by ještě neznamenalo pronikavé zrychlení pracovního procesu a tím snížení pracnosti, nicméně: zkráceným pařením se odstranily hluché časy ohýbačů ze začátku a konce směny a celá organizace procesu paření a ohýbání se stala pohotovější a ve svém důsledku i rychlejší.

Zásluha za objev souvislosti mezi dobou paření a tlakem páry tedy patří Kohnovským technologům. I potom zůstalo paření a stanovení patřičného tlaku a teploty páry velmi složitou záležitostí a mnoho technologů i praktiků mělo o náplň práce postaráno ještě po několik desítek let.

Dokonalejší strojní vybavení umožnilo experiment s předními nohami. Místo čepů kruhového průřezu do kruhových dlabů začali Kohnové tvarovat čepy do oválného průřezu a tomu odpovídajícího dlabu. Nemusely se tak do rámu sedáku montovat vyztužovací kusy; kolem dlabu zůstal totiž dostatek dřevní hmoty, což zaručovalo dostatečnou bezpečnost a trvanlivost. Další výhoda se projevila při opravě a zpětné montáži, kdy se už nemusely pracně hledat společné dírky pro spojovací prvky. Protože oválný čep nebyl vidět, byla na spodní část sedáku lepena nová nálepka, která na toto zlepšení upozorňovala.

Protržený výplet byl už tehdy problém. Nutnost posílat někam celou židli měl vyřešit vyměnitelný tenký rám, vsazený do vlastního rámu sedáku. V případě nehody výpletu stačilo koupit nový vypletený tenký rám nebo původní rám vyjmout a poslat k vypletení. Problém byl však v tom, že celý rám sedáku musel být pro tento způsob opravy už vyroben. Zákazník tedy dopředu platil zvýšenou cenu židle za systém, který možná nikdy nevyužije. Za-

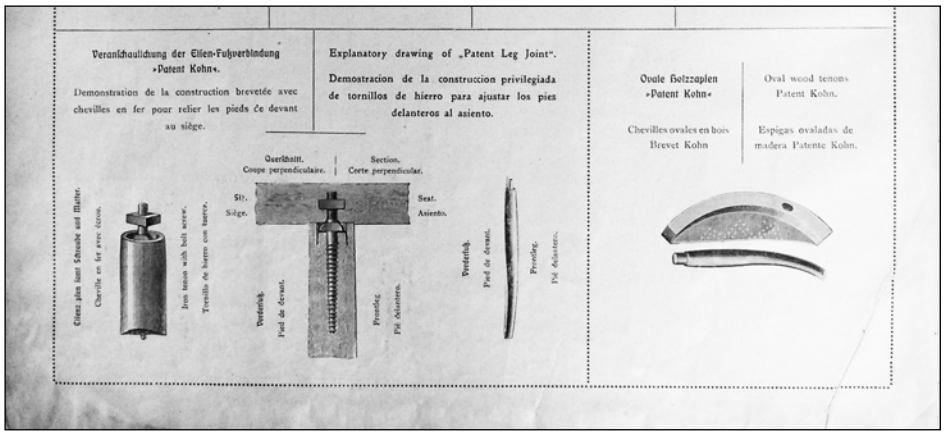

Část stránky katalogu Kohn 1906, upozorňující na dva způsoby vsazení přední nohy do rámu sedáku. Ocelový šroub do matky vsazené z vnitřní strany do rámu sedáku byl nejpropracovanější z několika podobných šroubovacích systémů. Vpravo oválný čep bez vyztužovacího kusu Archiv autora

nedbatelný zájem byl proto pochopitelný. Kdoví, zda se poplatky za podání patentu v roce 1877 Kohnům vůbec vrátily. Je však zajímavé, že tento systém oprášili Thonetové o více než třicet let později a dodávali výměnné rámy s výpletem do kruhových sedáků s „nutou“, tedy místo poškozené překližky.

O další technologický krok před Thonety se dostali Kohnové vlastním geniálně jednoduchým vynálezem ostrého pravoúhlého ohybu bez jakéhokoliv poloměru. Aby se při ohýbání odstranilo nadměrné městnání dřeva na vnitřní straně, byl v místě ohybu nejprve vyříznut pravoúhlý výřez do asi dvou třetin průřezu. K ohýbání zbyl potom pouhý necelý centimetr materiálu. Po vyschnutí a vyjmutí z formy byl tento ohyb ještě zajištěn naklíženým dřevěným kolíkem do předvrtané díry. Jestliže už od začátku byl výsledný tvar ohýbaného nábytku předurčován technologií, nemohlo tomu být jinak ani v tomto případě ostrých pravoúhlých ohybů; používaly se výhradně u nábytku se čtvercovým průřezem tyčí.

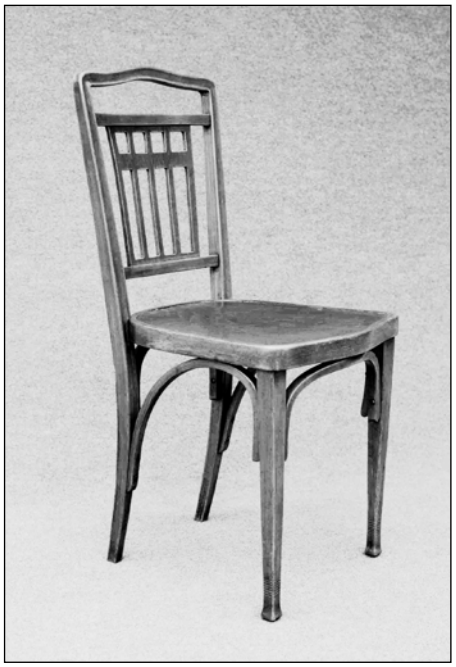

Židle Kohn kat. č. 329 s pravoúhlými ohyby v horní části opěradla. Celá židle z tyčí čtyřhranného průřezu Fotoarchiv autora.

I se čtvercovým průřezem tyčí přišla jako první Kohnova firma, která na Světové výstavě v roce 1876 ve Filadelfii předvedla 14 modelů tohoto provedení a pokračovala hned na další Světové výstavě o dva roky později v Paříži. Thonet vyráběl začátkem osmdesátých let několik modelů z ne-kruhového průřezu. Nejprve to byly židle č. 36, kde čtyřhrannost byla ještě poněkud změkčena sražením hran a žlábkováním. Později bylo vyrobeno tzv. kuřácké křeslo už s čistě čtvercovým průřezem. Protože bylo vyráběno „podobojí“, tedy s kruhovým i čtvercovým průřezem tyčí, máme možnost přímého srovnání. Je až překvapivé, jak odlišný charakter mají obě provedení, a to i přes absolutní totožnost tvaru. Roční výkazy nás informují, že tohoto křesla bylo celkově vyrobeno dosti málo, a navíc, že čtvercového provedení se vyrobilo jen asi 15% celkového množství. Pohled do Thonetova katalogu nám vysvětlí, proč tomu tak bylo: kruhový průřez stál 16 zlatek a čtvercový o celou polovinu více – 24 zlatých. Do ceny se promítá nutnost větší pečlivosti při ohýbacích operacích, větší povrch čtyřhranu a tedy i větší spotřeba materiálu pro povrchovou úpravu a další technologické detaily. Zatímco Thonetův podnik byl zaměřen spíše na průměrného zákazníka, a proto měl ve výrobním programu jen omezené množství dražších modelů, Kohnové správně tušili, že právě čtyřhranný průřez může znamenat další krok k vysněnému „salonnímu“ nábytku, na jehož ceně nebude tolik záležet, protože to bude nábytek pro mohovitější zákazníky.

Inzerát firmy Gardner z roku 1876. Uprostřed je uvedeno datum patentování 21. května 1872. Archiv autora

Jestliže jsme už dokázali stanovit prioritu v předešlých technických zlepšeních, u posledního vynálezu zatím není jasno. Jde o „thermoplastické překližky“. Karl Mang píše, že v roce 1880 vedli Thonetové přes oceán patentový spor s jistým Gardnerem z New Yorku o prioritu termoplastické překližky a že firma Gebrüder Thonet tento spor vyhrála a firmě Gardner musel být patent anulován. Pramen nebyl uveden a o několik let později si pan profesor Mang už nebyl schopen vzpomenout, odkud tato informace pocházela. Německý sběratel Peter Ellenberg však získal několik novinových inzerátů z přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 19. století, v nichž firma Gardner uvádí, že od května roku 1872 má patentován tvarovaný překližkový sedák, zdobený perforovaným desénem. Gardner vystavoval také na Výstavě století 1876 ve Filadelfii. Téže výstavy se zúčastnila i firma Thonet. Do oficiální výstavní zprávy sepsal nejstarší syn Franz část o dřevozpracujícím průmyslu, která se však z větší části týká jeho tehdy primárního zájmu – ohýbaných vozových kol. O překližkových sedácích se zde nezmiňuje ani slovem. Stejně tak o nich mlčí i Pamětní spisek 1896. Je dosti nápadné, že o překližkových sedácích jako o jednom z vynálezů zásadního významu pro průmysl ohýbaného nábytku není v těchto ani v jiných firemních dokumentech jediná zmínka.

Ve velkém článku v nedělní příloze Wiener Zeitung roku 1903 se píše, že firma J. & J. Kohn *„tyto dýhové desky vyráběla na základě licenční smlouvy“*. Nepíše se už ale, od koho Kohnové patent koupili. Kromě této a Mangovy mlhavé formulace se v žádné, tedy ani v rodinné thonetovské korespondenci o tomto vynálezu nepíše vůbec. I kdyby měl Gardner svoji překližku patentovánu jen v USA, zůstává zde otázka exportu přes oceán, což byl už tehdy pro obě rakouské firmy velmi zajímavý trh. Celá věc tak zůstává divná až podezřelá. Proto je možnost, že Američan Gardner byl pravým vynálezcem této překližky a evropští výrobci ohýbaného nábytku tento postup prostě jen převzali, zcela reálná. V této souvislosti se nám připomene jedna z vlastností Franze Thoneta, kterou známe z jeho osobní korespondence, totiž s ničím se moc nepárat. Případ „thermoplastická překližka“ se udál už po smrti Michaela Thoneta, který jediný z celé rodiny dokázal prvorozeného Franze udržet na uzdě. Ten však tehdy už hrál v rodině i ve firmě hlavní roli. A právě on byl na oné filadelfské výstavě. Vše do sebe zapadá, aniž bychom však měli k dispozici opravdový důkaz.

Židle belgické firmy Francois Carton-Herman. Tvarovaná překližka na sedáku silně připomíná překližky na sedácích od americké firmy Gardner. Fotoarchiv autora

Ať už je původ „thermoplastické překližky“ jakýkoliv, prokázali Kohnové při jejím zavádění do praxe zřetelný podnikatelský čich. Zatímco u Thonetů byly lisovány pouze výplně sedáků a opěradel sedacího nábytku, Kohnové použili tuto překližku i pro výrobu skříňového nábytku. Jejich poslední továrna v Holešově byla pro tento sortiment už projektována a v roce 1890 postavena. Značnou část její rozlohy zabíral provoz dýh a překližek, který vyrábí dodnes.

Kromě mnohých modelů sedacího nábytku, tak také tento skříňový nábytek spadá do velké skupiny formálně dokonalých modelů, které se zdráháme označit jako práce anonymních designerů v podnikovém návrhářském studiu. Nemáme však jediný důkaz, že by mohlo jít o práci některého ze známých secesních umělců.

Skříňový nábytek má ovšem pro dnešního sběratele a historika umění mnoho úskalí. Byl zde už zmíněn nedostatek dokumentačního materiálu od firmy Kohn. Nejznámější druh těchto dokumentů jsou prodejní katalogy. Jejich distribuci ovšem Kohnové prováděli hospodárnějším způsobem než Thonetové, kteří je zákazníkovi dávali zadarmo. Proto každý Kohnův katalog je mnohem cennější než

katalog Thonetův. Navíc nacházíme skříňový nábytek v generálních katalozích jen ve velmi omezeném množství s poznámkou, že další kusy jsou ve specializovaném katalogu. Autor tohoto článku však zná pouze jeho obálku od Kolo Mosera a ví, že katalog je po aukci ve vídeňském Dorotheu někde v USA. Katalog holešovského skříňového nábytku je tedy vzácnost číslo 1. „Království ne za koně, ale za katalog Kohnova skříňového nábytku!“. Absence tohoto katalogu mezi evropskými thonetology přináší pozoruhodný paradox: známe víc kusů in natura, než jejich katalogových předloh.

Zlepšení, vzešlá z firmy Jacob & Josef Kohn ze Vsetína, měla různou úroveň. Některá byla jen zajímavá, jiná byla dočasná a některá zašla i do slepé uličky. Poslední tři zlepšení však silně ovlivnila vývoj ohýbaného nábytku na dlouhá desetiletí. Ostrý pravoúhlý ohyb, čtvercový průřez a využití překližek znamenalo vytvoření technologického předpokladu zcela nového designu, k němuž chyběla už jen „drobnost“ – tvůrčí osobnost. Ale i k té se dostali, když angažovali později světoznámé vídeňské secesní velikány k tvorbě ohýbaného nábytku. To je však téma ne na článek, ale na knihu.

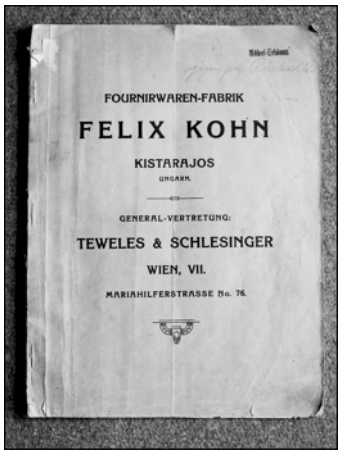

Katalog firmy Felix Kohn, vyrábějící ve specializované továrně v Chocholné (Kistajaros) u Trenčína překližkové díly sedacího nábytku. Později Felix Kohn továrnu prodal svým generálním zástupcům Teweles & Schlesinger. Archiv autora

Ukázka stylové čistoty Kohnova skříňového nábytku. V žádném z generálních katalogů není uveden. Snad je k vidění v zatím neznámém specializovaném katalogu. Fotoarchiv autora

Jaroslav Antonín Junek v italském Milánu, 1957
(Foto z pozůstalosti J. A. Junka)

Sklo Jaroslava Antonína Junka

Kamila Valoušková

Krásu a slávu českého sklářství dokládá v muzeích a galeriích mnoho křehkých, ušlechtilých předmětů. Umělecky hodnotné sklo však nemusíme hledat jen ve výstavních síních, můžeme jej objevit i někde kolem sebe. Stačí se jen pozorně dívat a být vnímavý ke vzhledu běžných funkčních věcí. Nezajímá vás, kdo že to vlastně (často bez našeho vědomého přičinění) ovlivňuje naše estetické vnímání? U většiny věcí to asi nezjistíme, ale může se stát, že třeba teď odhalíte autora lampy, jejíž světlo vás provázelo večer co večer celým dětstvím. Možná ji navrhl někdo, komu se dařilo vnášet krásu do chodu všedních věcí. Možná to byl...

Jaroslav Antonín Junek se narodil 22. dubna 1908 v Mnichově Hradišti v rodině nájemce místního hostince. Svou celoživotní dráhu sklářského výtvarníka započal jako malíř skla. Vyučil se u Josefa Nováka v Bělé pod Bezdězem, který pracoval pro sklárny Ludwiga Lobmeyera. Poté odešel studovat na sklářskou školu do Nového Boru, kde se setkal i s jejím dlouholetým ředitelem akad. mal. Heinrichem Strehblowem. Bylo to v roce 1925, kdy škola získala „grand prix“ na světové výstavě v Paříži. Po absolutoriu nastoupil jako návrhář osvětlovacího skla u místní firmy A. Kučery. V roce 1936 přichází J. A. Junek do nově reorganizovaných Českomoravských skláren a. s. ve Valašském Meziříčí – Krásně. ČMS přebíraly konkurzem ukončené podniky firmy S. Reich & Co. a tehdy k nim patřilo dalších 5 skláren. Podnik získal v Junkovi velice kvalitního designéra – a to na příštích třicet let. Junkovy návrhy opouští zde dosud převažující ornamentální tvarosloví a ubírají k moderním, jednodušším formám. Ve čtyřicátých letech stál Junek u rozšíření hutních dekorů na většinu nově navrhované produkce. Dle slov sklářského historika Karla Hetteše[1] to byl právě Junek, kdo přišel počátkem čtyřicátých let s výrobou silnostěnného bublinatého skla, které potom ČMS propagovaly jako kolekci Antik. V poválečných letech, kdy sklárny upouštějí od protektorátem korigované výroby a vracejí se plně ke zdejší tradiční produkci – osvětlovacímu sklu, v Junkových návrzích převládají oblé jednoduché tvary. Častý je motiv kapky či tvary vycházející z komolého kužele a mnohdy jsou jeho závěsná tělesa sestavena ze dvou částí s různou propustností světla. To už ale J. A. Junek navrhuje pro krásenské sklárny prostřednictvím pražského Skloexportu a svou prací ovlivňuje vzhled osvětlovacího skla v celé republice. Jím navržená sdružená osvětlení a lustry se stávají součástí reprezentativních prostor a přináší tak světlo a současný design do interiérů po celé Evropě. Kromě toho se i nadále věnuje navrhování hutně tvarovaného skla a pracuje na kolekcích např. pro Trienále užitého umění v Miláně (1957), nebo na návrzích pro severský trh. Ani si to neuvědomujeme, ale je to právě J. A. Junek, kdo seshora (rozuměj ze stropu) dotváří charakter „bruselského stylu“ či stylu „zlatých šedesátých.“ Junek navrhuje svítidla pro n. p. Osvětlovací sklo ještě v roce 1966 a o dva roky později mu PhDr. Alena Podzemná připravuje retrospektivní výstavu v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí. Zanedlouho poté však světlo Jaroslava Antonína Junka uhasíná.

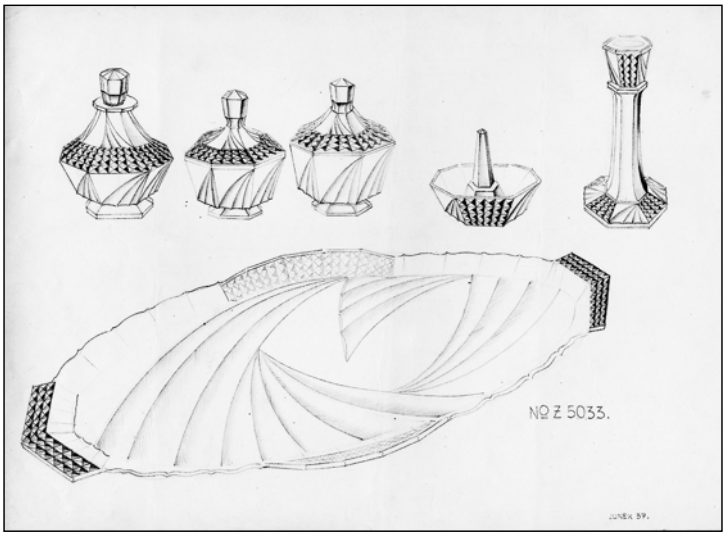

Návrh na soupravu lisovaného skla pro ČMS Krásno, 1937, tužka na papíře. Ze sbírek MRV, Valašské Meziříčí

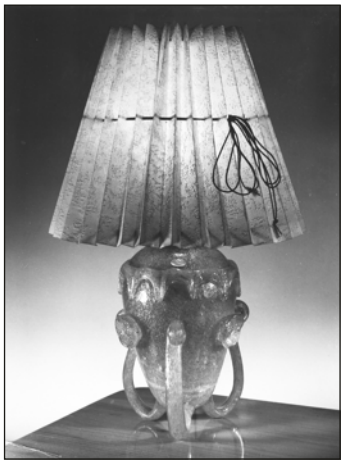

Lampa z bublinatého skla, 1941, ČMS Krásno (foto z pozůstalosti J. A. Junka, MRV Valašské Meziříčí)

Vázy z bublinatého skla, 40. léta 20. století (foto z pozůstalosti J. A. Junka, MRV Valašské Meziříčí)

Stínítko k víceplamennému lustru. 1945, matované křišťálové sklo se stříkaným dekorem, ČMS Krásno. Ze sbírek MRV, Valašské Meziříčí Foto Ondřej Galia

Muzeum ve Valašském Meziříčí má ve svých sbírkách asi tři desítky skel navržených architektem Junkem (tak byl designér ve své době titulován). V roce 1972 dostalo jeho pozůstalost, která obsahuje řadu návrhů osvětlovacího i užitkového skla, střihy pro vytváření forem, návrhy na malířské dekory a fotografie hotových výrobků. Díky další sklářské dokumentaci, která pochází z dnes už vyhaslých skláren ve Valašském Meziříčí, se daří postupně rozkrývat charakter a šíři Junkovy práce a je „znovuobjevováno" sklo, které lze Junkovi autorsky připsat. Začíná se vykreslovat osobnost, která spoluutvářela charakter českého sklářství kolem poloviny 20. století a byla na počátku slávy československého ateliérového skla, rozvíjejícího se hlavně v 60. letech 20. století.

Tak až dnes večer rozsvítíte, obraťte svůj zrak vzhůru - třeba je s vámi v místnosti světlo Jaroslava Antonína Junka.

POZNÁMKA

1) Karel Hetteš, La tradition - ce sont les hommes. in: Revue du Verre Tchécoslovaque, 7/1958, s. 23.

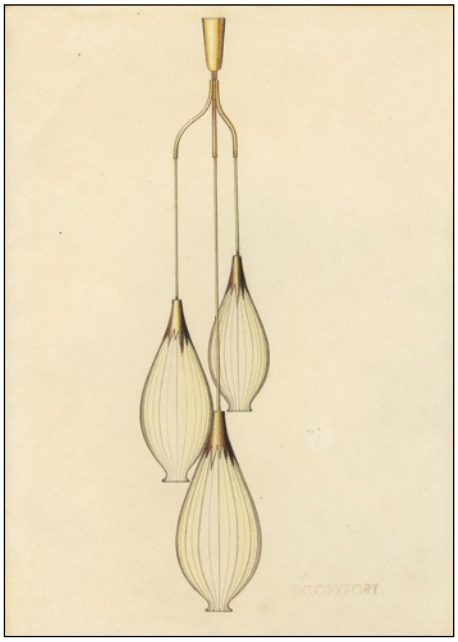

Návrh na sdružené závěsné osvětlení. 1954, barevné tužky na papíře. Ze sbírek MRV, Valašské Meziříčí

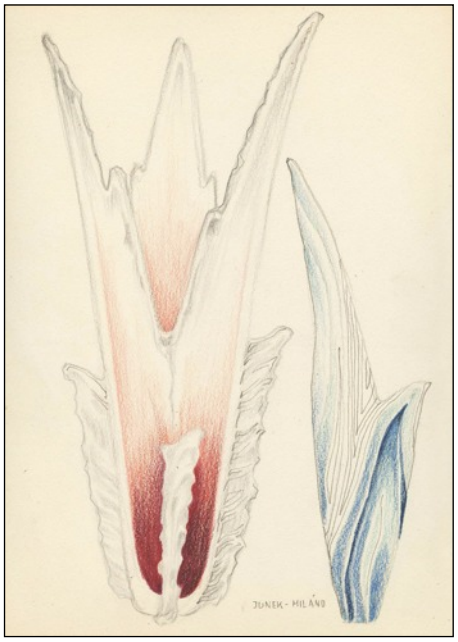

Návrhy na hutně tvarované vázy pro Trienále užitého umění v Miláně. 1956, barevné tužky na papíře. Ze sbírek MRV ve Valašském Meziříčí

Závěsné osvětlovadlo navržené pro Glassexport Praha. 50. léta 20. století (foto z pozůstalosti J. A. Junka, MRV Valašské Meziříčí)

Stínítko k víceplamennému lustru (viz další foto), první pol. 50. let 20. století, matované třívrstvé sklo. Ze sbírek MRV, Valašské Meziříčí Foto Ondřej Galia

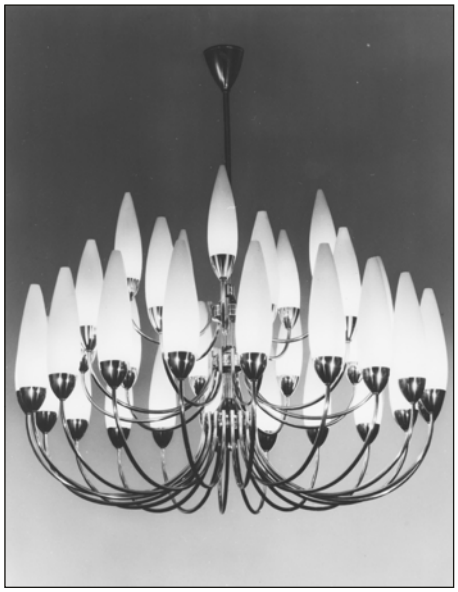

36-ti plamenný lustr, kolem poloviny 50. let 20. století, navrženo pro Skloexport Praha
(foto z pozůstalosti J. A. Junka, MRV Valašské Meziříčí)

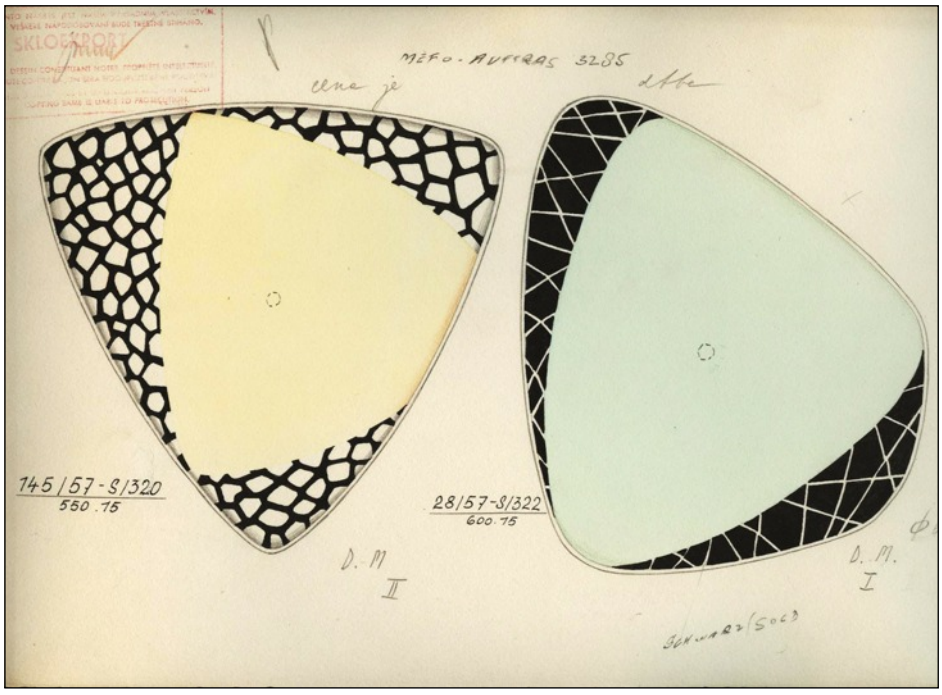

Návrhy na ohýbané stropní mísy pro sklárny Rapotín, 1957, akvarel a tužka na papíře. Ze sbírek MRV, Valašské Meziříčí

Skica květů krokusu. 50. léta 20. století, kresba barevnými tužkami na papíře. Ze sbírek MRV, Valašské Meziříčí

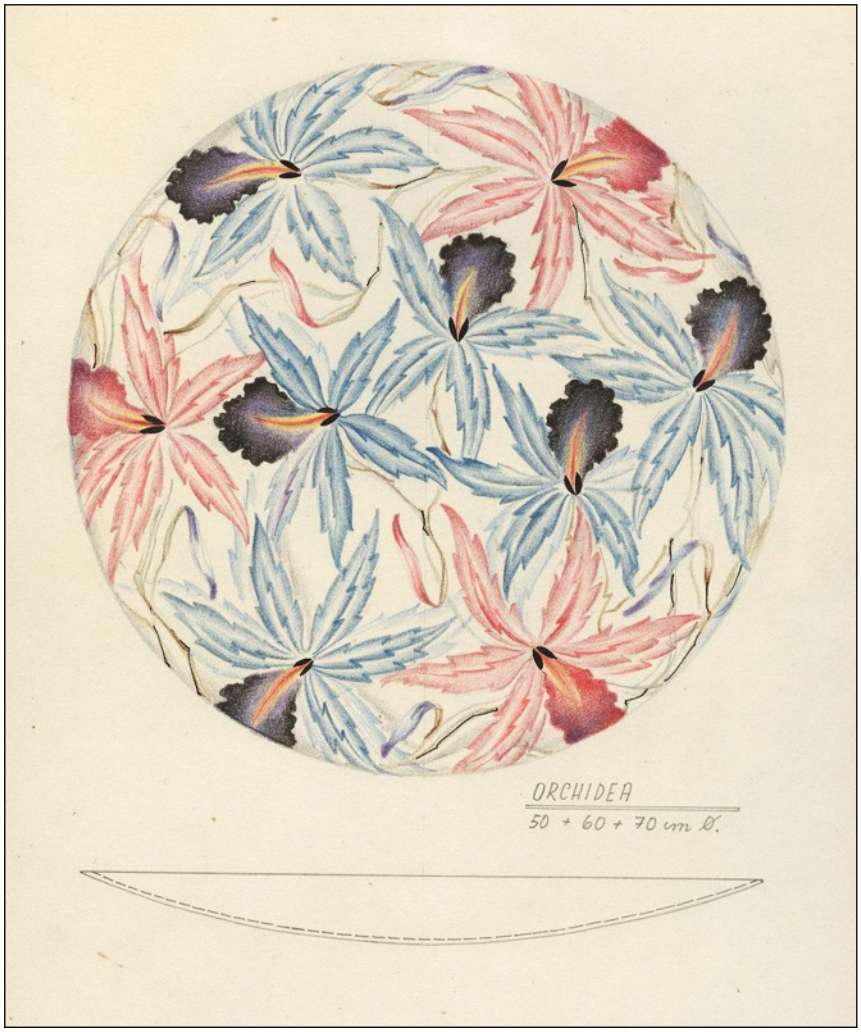

Návrh na rozměrnou stropní mísu Orchidea. 50. léta 20. století, kresba barevnými tužkami na papíře. Ze sbírek MRV, Valašské Meziříčí

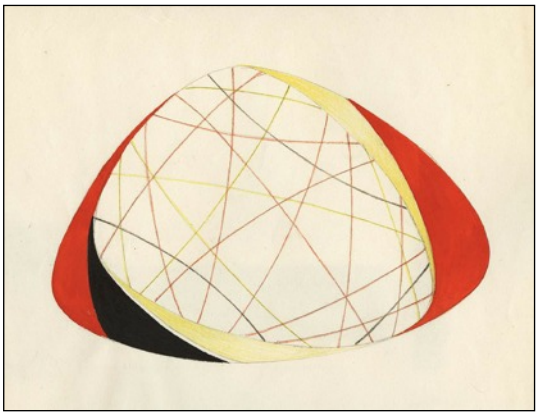

Návrh na stropní mísu pro sklárny Rapotín, závěr 50. let 20. století, akvarel a barevné tužky na papíře. Ze sbírek MRV, Valašské Meziříčí

Hutně zdobené stínidlo. 1960, třívrstvé sklo s hutním dekorem, vyrobeno v n. p. Osvětlovací sklo Valašské Meziříčí. Ze sbírek MRV, Valašské Meziříčí Foto Ondřej Galia

Stínítko k víceplamennému lustru. Asi 1960, malované křišťálové sklo zdobené perlurem. Vyrobeno v n. p. Osvětlovací sklo Valašské Meziříčí. Ze sbírek MRV, Valašské Meziříčí Foto Ondřej Galia

Stínidlo pro švýcarskou firmu Siegenthaler. 1962, matované třívrstvé sklo s malovaným dekorem, vyrobeno v n. p. Osvětlovací sklo, Valašské Meziříčí. Ze sbírek MRV, Valašské Meziříčí Foto Ondřej Galia

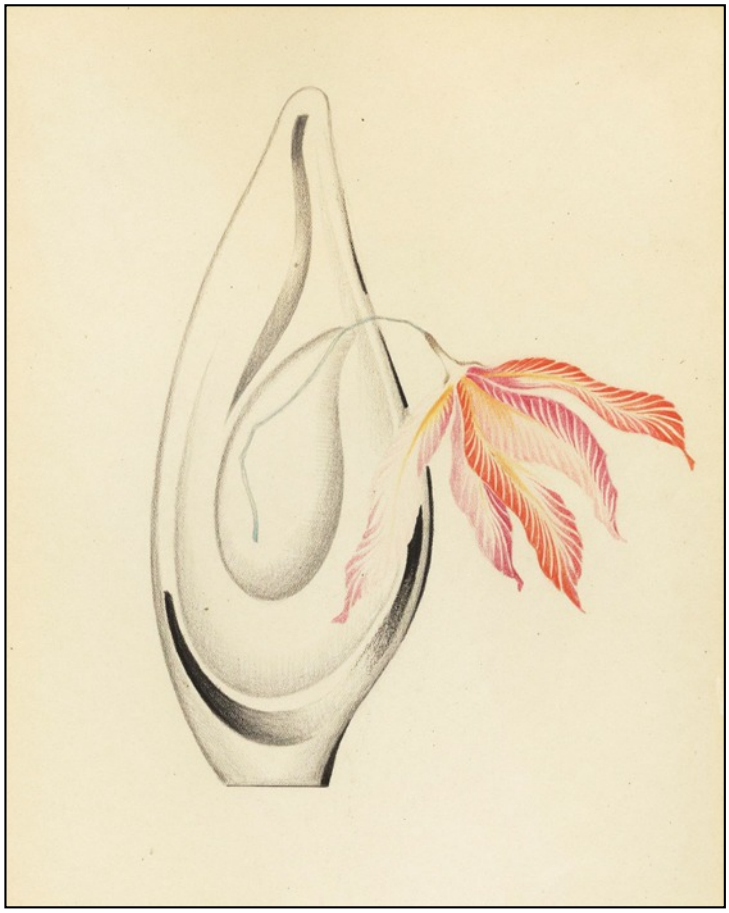

Návrh na hutně tvarovanou vázu pro finský trh. Kolem roku 1963, kresba barevnými pastelkami na papíře. Ze sbírek MRV, Valašské Meziříčí

Bystřička na starých pohlednicích

z fotoarchivu Muzea regionu Valašsko

Připravili:
Milan Ošťádal, Ivana Martišková

1

2

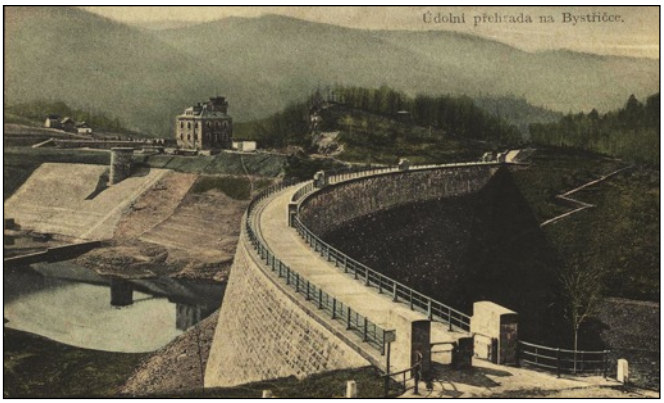

3

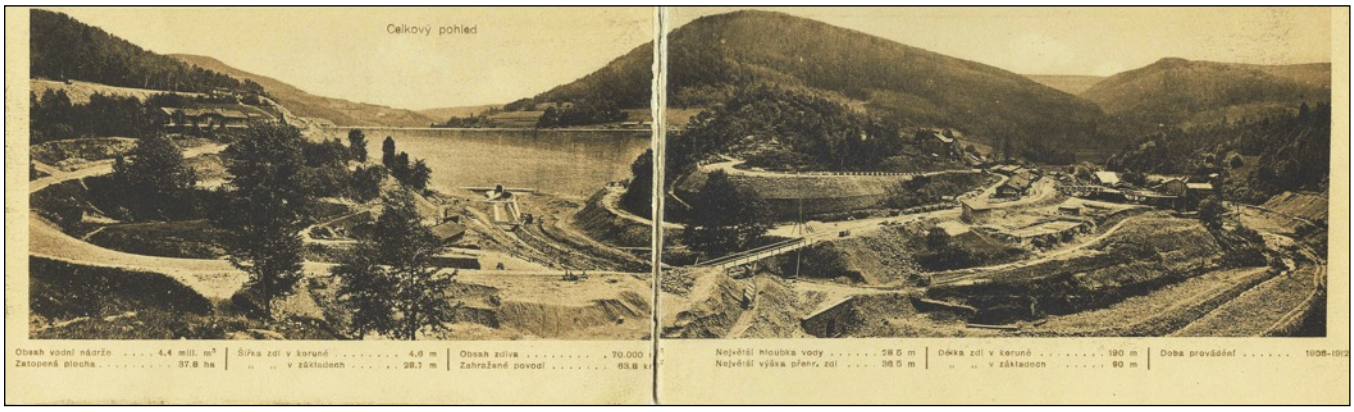

4

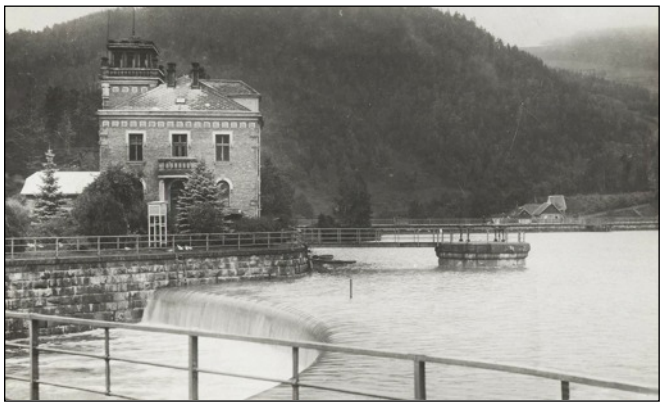

5

6

7

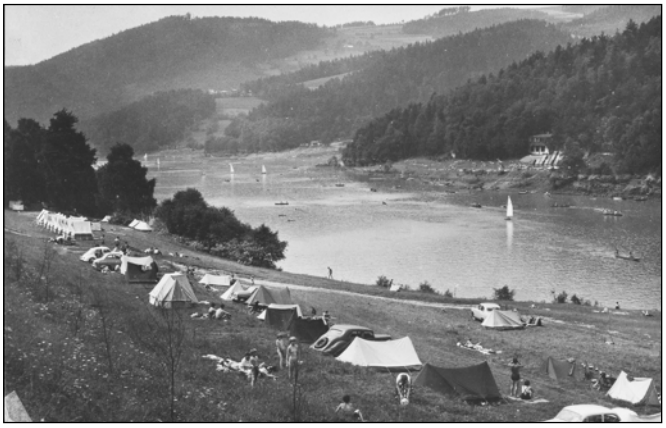

8

1 **Staveniště přehradní hráze**
2 **Kaskády pod přehradou, muž stojící vpravo dole je údajně stavitelem přehrady** (Foto Atelier Šrůtek)
3 **Po dokončení přehradní hráze pokračovaly práce na budování přehradní nádrže** (Foto Karel Flok)
4 **Pohlednice z roku 1912 se základními technickými údaji o vodním díle na Bystřičce**
5 **Správní budova přehrady na pohlednici z roku 1942** (Fototypia Vyškov)
6 **Kaskády přehradní nádrže při přepadu vody** (Fototypia Vyškov)
7 **Turistická útulna U Půstů, dnešní restaurace U Mokrošů**
8 **Autokempink na pravém břehu nádrže, 60. léta 20. století** (Foto S. Štochl)
9 **Pohled na přehradní hráz s novinovou trafikou, v pozadí turistická útulna U Půstů**
10 **Rekreace na přehradě Bystřička v 60. letech 20. století** (Foto S. Štochl)

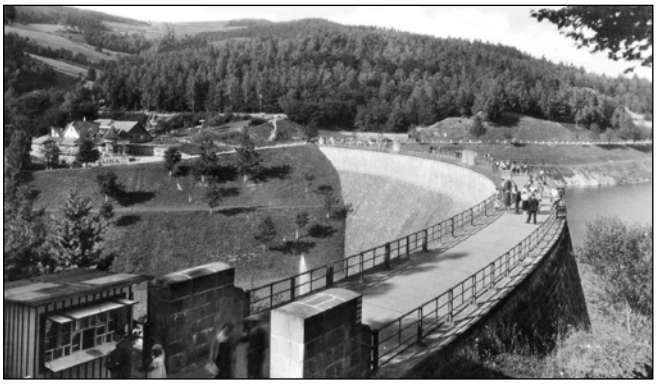

9

10

Údolí potoka Bystřičky v době zahájení přípravných stavebních prací na přehradě

Bystřička stoletá

Ivana Martišková

Přehrada Bystřička v letošním roce osladví 100. výročí své existence. Po přehradách Jevišovice (z roku 1897) a Oleksovice (z roku 1894) na Znojemsku je tak třetí nejstarší údolní vodní nádrží v povodí Moravy. Původním účelem její stavby bylo vybudování zásobárny vody pro plánované splavnění a vzájemné propojení řek Dunaj, Odra a Labe v rámci stejnojmenného průplavu. Druhotnou funkcí se stala především protipovodňová ochrana území, rozsáhlá vodní plocha však záhy po napuštění přilákala také první rekreanty.

Z historie stavby přehrady

První myšlenky na stavbu **průplavu Dunaj-Odra-Labe** se objevily již v 17. století, započaté robotní práce na splavnění těchto řek však zastavil vpád osmanských Turků na Moravu v roce 1663. K vybudování průplavu se znovu schylovalo roku 1873, tentokrát realizaci projektu odsunula pro změnu hospodářská krize v témže roce. Hlavním účelem vystavění průplavu se tehdy mělo stát propojení průmyslového Ostravska s centrem monarchie, Vídní. Koncesi na vybudování dopravního spojení nakonec odkoupila společnost **Severní dráha císaře Ferdinanda**, která území spojila samozřejmě po svém: železnicí. K zásobování průplavu vodou se dle projektu z 2. poloviny 19. století počítalo se stavbou hned tří nádrží v povodí Bečvy, a sice na Bystřičce, v Lužné u Vsetína a v Jarcové u Valašského Meziříčí, vystavěna však nakonec byla jen Bystřička.[1] Významným argumentem pro zahájení její stavby se tehdy staly rozsáhlé **povodně na konci 19. století**, stojící za zánikem vsí Svojanov a Konvice v katastru obce Bystřička.

Přehradní nádrž byla postavena na 5,480 km potoka Bystřičky od jeho zaústění do Vsetínské Bečvy, přičemž **projekt** byl schválen rakouským c. k. Ministerstvem obchodu dne **18. 6. 1907**[2]. Přípravné fáze stavby, spojené s rozsáhlými odkupy pozemků, ale započaly již mnohem dříve, roku 1902, v předstihu před budováním přehrady byla také postavena správní budova, která dodnes slouží svému původnímu účelu. **Výkup pozemků** pro stavbu přehrady (mimochodem občas velmi problematický, provázený vleklými soudními spory) se netýkal jen obyvatel Bystřičky, ale i Malé Lhoty, Hrubé (dnes Velké) Lhoty a Malé Bystřice, na jejichž katastrální území přehrada zasahuje. V levém svahu údolí dále byla proražena provizorní obtoková štola k odklonění přirozeného koryta potoka, na kterém se později začala přehrada stavět.

Výstavba přehrady samotné byla zrealizována **v letech 1907- 1912** dle projektu vídeňského inženýra Emila Grohmanna **Podnikatelstvím Rabas, Kosina, Weiner**. Společníkem této firmy byl i vrchní inženýr Julius Radna, který všechny práce na stavbě řídil. Stavba si vyžádala přibližně 7 milionů předprvoválečných korun.[3]

Na stavbě pracovali nejen místní občané, ale i dělníci z řady evropských zemí, např. Chorvatska či Itálie. Přes snahu vedení firmy o bezproblémový průběh výstavby na staveništi občas docházelo k **nepokojům a stávkám**, nejčastěji za vyšší plat.[4] Staveniště bylo vybaveno zařízením běžným pro tehdejší dobu, např. místo jeřábů se používaly **kladkostroje**, k vypažení stavební jámy se používaly pouze dřevěné prvky, také všechny kamenické práce prováděli kameníci ručně.

Podnikatelství dalo v roce 1908 zřídit vlečnou kolejovou dráhu od vlakové stanice Roušťka (dnes Bystřička) ke skladištím nedaleko vlakové stanice, od nichž vedla ke staveništi přehrady **úzkokolejná dráha o rozchodu 600 mm s parostrojním pohonem**. Firma dále zřídila v okolí staveniště 4 kamenolomy, přičemž pro vnitřní část hráze se používal místní kámen - magurský pískovec, který se těžil přímo pod hrází a přivážel úzkokolejkou. Kvalitnější kámen pro obklady se musel dovážet z kamenolomů v Hrabůvce u Hranic a v Bystřici pod Hostýnem, štěrk a písek se těžil přímo v korytech potoka Bystřičky a řeky Bečvy.

Pár technických údajů na závěr

Údolní přehradní **nádrž** Bystřička pojme 4,4 miliony m^3 vody, při hladině na kótě 385,16 m n. m. Délka takto přehradou vzniklého jezera poté činí přes 2 km při zatopení 63,8 km^2. Největší hloubka nádrže činí 29,7 m. Břehy jsou velmi strmé a většinou jsou ponechány v přirozeném stavu. Vegetační zpevnění břehů je buď přirozené, nebo na ohrožených místech uměle udržované.

Vodní plocha je využívána k rekreačním účelům. Sportovní plavba lodí je na přehradě zakázána, výjimku tvoří loď správy přehrady. Na hladině je v okruhu 100 m od vtokového zařízení hráze pásmo, v němž je zakázáno koupání, loďkování i lov ryb, označené viditelně plovoucími bójemi.

Z výsledků různých zkoušek byly odvozeny kóty maximálního a minimálního nadržení, přičemž minimální nadržení bylo na přehradě udr-

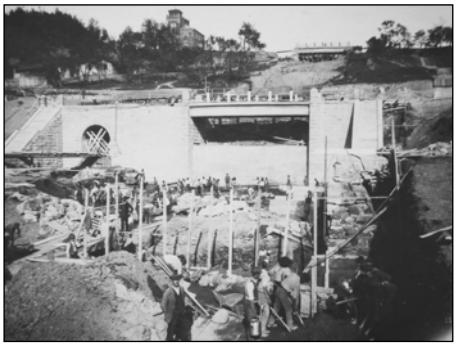

Staveniště přehrady pod hrází - budování kaskád a vypouštěcího tunelu

Čilý stavební ruch v prostoru budoucí nádrže

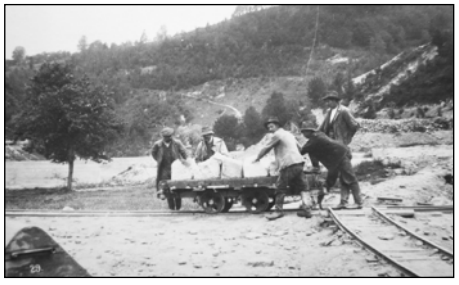

Doprava materiálu na staveniště - v době výstavby přehrady byla zřízena úzkorozchodná trať z vlakové stanice Roušťka (dnes zastávka Bystřička).

žováno až do roku 1948, od té doby se v letních měsících pravidelně navyšuje výše vodní hladiny pro rekreační účely. Nevýhodou rozlehlého a kopcovitého povodí přehrady však je skutečnost, že během silných dešťů se výrazné zvýšení hladiny na přehradě projeví již během několika málo hodin. Dle dlouhodobých zkušeností se v závislosti na meteorologické předpovědi proto voda z nádrže v dostatečném předstihu odpouští, aby případné povodňové průtoky neohrozily údolí pod přehradou.

Hráz přehrady je vyzděna z lomového kamene a ze statických důvodů byla již v projektu mírně předimenzována. V koruně je dlouhá 190 a široká 4,6 metru, na její vyzdění se použilo 70 tisíc m^3 materiálu. V nejnižším místě údolí je do hráze zabudována štola s potrubím spodních výpustí o průtoku 0,36 m^3/s a 2,5 m^3/s.

V levém návodním břehu nádrže stojí betonová, kamenným zdivem obložená **vypouštěcí věž**, na jejímž dně jsou zabudována 2 ocelová potrubí o průměru 700 mm ústící do štoly a schopná odvést průtok vody až 12,3 m^3/s.

K vypouštění velkých vod z nádrže slouží dále **klenbový tunel**, sloužící k odvádění vod z vypouštěcí věže přes uklidňující bazény do potoka Bystřička.

K odvodu neovladatelných vod slouží **bezpečnostní přepad**, schopný odvést až 140 m^3/s vody, pod nímž je celkem 20 kaskád vysokých 1,25 metru, odvádějících neovladatelné vody opět do potoka pod přehradou. Než se však voda z kaskád a tunelu do přehrady dostane, musí překonat 2 uklidňující bazény, kde ztratí většinu své ničivé síly.

Jak již bylo řečeno výše, neslouží přehrada Bystřička jen k protipovodňové ochraně, ale také k **výrobě elektřiny**. K té se využívá malá vodní elektrárna složená z dvou Bankiho turbín o výkonu 0,055 MW a 0,011 MW. Jen pro zajímavost, nejvýkonnější vodní elektrárna světa, Tři soutěsky v Číně, má výkon 22500 MW a nejvýkonnější česká, přečerpávací elektrárna Dlouhé Stráně, disponuje výkonem 2 x 325 MW na dvou Francisových turbínách.

Přestože jsou v současné době plány na vybudování průplavu Dunaj-Odra-Labe již považovány za překonané, přehrada Bystřička ani po sto letech svůj smysl neztrácí. Pravidelně se významnou měrou podílí na zmírňování následků povodní a zcela opomenout nemůžeme ani její sice upadající, přesto stále živou funkci rekreační.

LITERATURA

LOSSMANN, Karel. Přehrady vybudované v povodí řeky Moravy do roku 1962. Praha: Ministerstvo zemědělství, lesního a vodního hospodářství, 1965.

Kanál Dunaj- Odra- Labe- stanovisko Koalice pro život řek Dunaje, Odry a Labe. Praha: Hnutí DUHA, 2004.

Manipulační řád pro přehradu Bystřička na řece Bystřičce v km 5,480 km. Povodí Moravy, podnik pro provoz a využití vodních toků.

MATĚJÍČEK, Josef. Povodí Moravy. Hospodaření s vodou v povodí. Brno: Povodí Moravy, 1996.

Provozní řád pro přehradu Bystřička na toku Bystřička v toku 5,480. Povodí Moravy, podnik pro provoz a využití vodních toků, Brno, březen 1969, vyhotovení 2.

Státní okresní archiv Vsetín. Fond: Archiv obce Bystřička.

POZNÁMKY

1) Kanál Dunaj- Odra- Labe- stanovisko Koalice pro život řek Dunaje, Odry a Labe. Praha: Hnutí DUHA, 2004.

2) viz Provozní řád pro přehradu Bystřička na toku Bystřička v toku 5,480. Povodí Moravy, podnik pro provoz a využití vodních toků, Brno, březen 1969, vyhotovení 2.

3) Státní okresní archiv Vsetín. Fond: Archiv obce Bystřička.

4) Tamtéž.

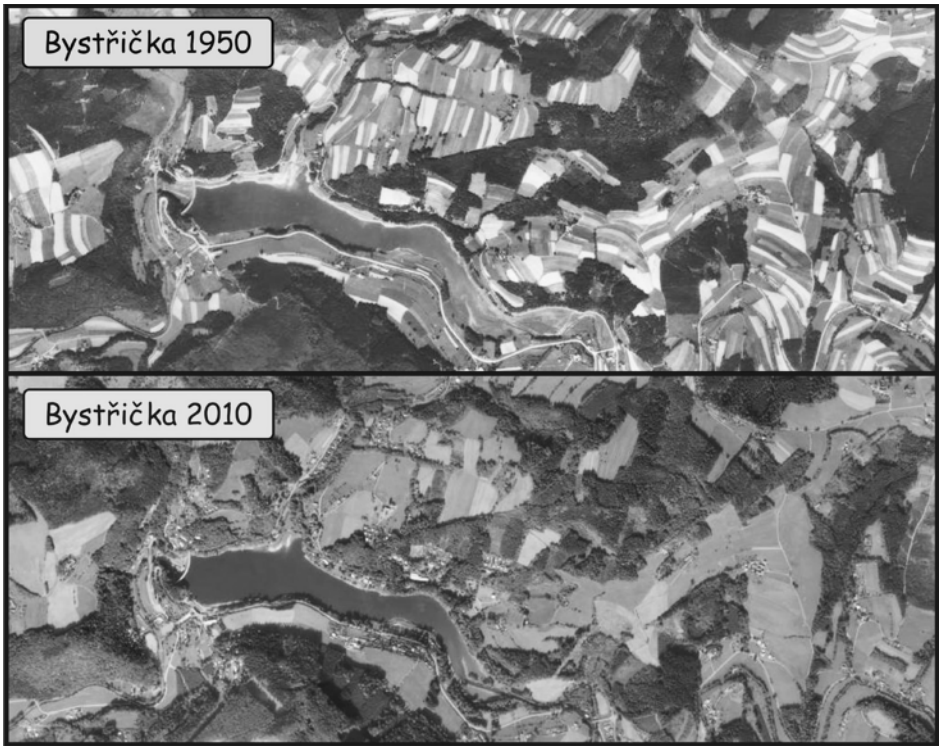

Srovnání využívání krajiny v okolí přehrady Bystřička mezi lety 1950 a 2010. Zdroj: www.cenia.cz

Rozvoj rekreace pohřbívá přírodní bohatství

Lukáš Spitzer

Vybudováním přehrady na začátku 20. století došlo k původně malé, ale postupně stále se rozvíjející změně i v přírodním bohatství. Paradoxem je, že úplně nejmenší vliv na přírodu měla samotná stavba přehrady. Z pohledu člověka žijícího v 21. století měla stavba dokonce na krátký čas na přírodu i pozitivní vliv. Zvýšila se pestrost nabídky biotopů, přibyly *skalnaté biotopy* (tj. zarůstající těleso hráze). Dalších několik desítek let se s přírodou a jejím druhovým bohatstvím také nic podstatného nedělo. V okolí přehrady se pásло, sušilo seno a hospodařilo jako v tehdejší době kdekoli jinde. Současný sdružený efekt – počítáno na začátku 21. století – je však drastický. Dáno je to *všeobecným úpadkem drobného zemědělství* a zmarem v údržbě krajiny, která naprosto nezadržitelně zarůstá křovím, náletovým lesem či lesem přímo vysázeným. Největší devastující vliv na přírodu tedy nemá efekt přítomnosti vysoké hromady kamení spojené maltou či betonem, ani na místní podmínky podivně velkého jezera či změněné průtočné podmínky potoka Bystřička (toto je samostatné téma – přehradou byly zničeny štěrkové náplavy a tím i jejich specifičtí obyvatelé). Bohatou přírodu pohřbívá vše ostatní, k čemu nevyhnutelně došlo při dalším rozvoji oblasti v průběhu posledních 100 letech. A tak se hlavní negativní činitel skrývá pod stále módním a současnými projekty a EU programy podporovaným rychlým **turistickým rozvojem oblasti**.

Vzájemný vztah mezi ekonomickou silou regionu a přírodním bohatstvím vždy prochází stejným vývojem. *Se vzrůstajícím materiálním bohatstvím regionu dlouhodobě klesá přírodní bohatství.* A to až do bodu, kdy je region bohatý natolik, že si může dovolit zaplatit člověka, který bohulibě tráví pracovní čas okopáváním, opylováním a vyséváním chráněných kytiček, jindy zachraňováním a přesunováním mravenčích kop před ohněm, ručním mozaikovým sečením luk či čistěním křovinořezem zapadlých louček, tak zarostlých buřením, že se jim ani loučky říkat takřka nedá.

V tu chvíli, pokud už není úplně pozdě, se živočící rostlinné a živočišné druhy, které přežily desetiletí úpadku, mohou vzpamatovat a zase vykvést a rozmnožit se. Toto ovšem dokáže jen málo druhů, většina těch s vyhraněnějšími nároky již dávno v tichosti vymřela. Podobně ale dopadají i louky při vyhlašování rezervací bez následné péče. Vznikají zoologické či botanické zahrady (ale říkejme jim spíše zahrádky, protože málokdy představují víc než pár hektarů). Chodit se sem mohou studenti a přírodomilci seznamovat s loukou druhově přece jen o něco bohatší, než jsou trávníky mezi domy na panelovém sídlišti.

Údolí Bystřičky nám umožňuje efekt nevyrovnaného vztahu mezi rekreací v míře nemalé a přírodou velmi dobře sledovat a popsat. Podle starých záznamů z první poloviny 20. století z Valašska totiž všude plošně žily stejné druhy motýlů. Pravda, tu a tam se společenstva lišila v jednotlivostech. Drtivá většina motýlů ale byla společná celému Valašsku a lítali doslova na každé mezi u Vsetína, v Karlovicích či u Vidče.

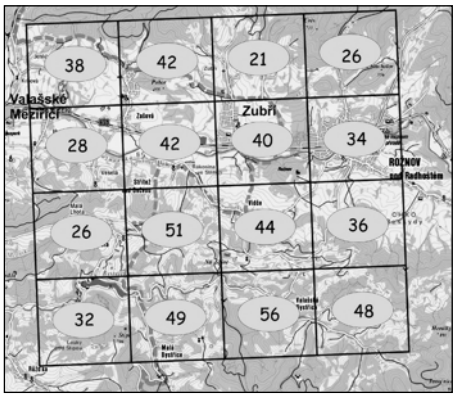

Druhová bohatost společenstva motýlů údolí Rožnovské Bečvy a Povodí Bystřička. Zdroj: www.cenia.cz

Výstavba přehrady přinesla vyšší tlak na zástavbu území a její celkovou přeměnu. Tento tlak byl již patrný za první republiky, tehdejší ekonomické podmínky ale neumožňovaly razantní změnu. V okolí stále žili místní lidé, kteří na hrázích přehrady sušili seno, pásli domácí zvířata, pěstovali švestky a jablka. V té době, jak je patrné z fotografií, byla ale již přehrada Bystřička hojně navštěvovaná rekreanty. Rekreace byla ale především individuální a směřovala jak do vznikajících penzionů, tak i na soukromé linii u místních obyvatel (mít v chalupě na léto svého Pražáka, Brňáka, Olomoučáka bylo už tehdy docela běžné). Ačkoli tehdy už uběhlo zhruba 40 let od výstavby přehrady, kvality přírodního bohatství nebyly tehdy výrazně narušeny. Pravý boom rekreační turistiky a zrychlující úbytek druhů a přírodního bohatství nastal až za 2. světové války a bez přestání pokračoval dalších několik desítek let (v té době mimo jiné již převýšil počet vydaných různých pohlednic Bystřičky pohlednicovou diverzitu například Valašského Meziříčí či Vsetína).

Pro rekreanty byly budovány kempy, penziony a další zařízení. Zámožnější rekreanti si sami začali zpočátku kupovat chalupy do osobního vlastnictví, a když i ty došly, tak začala éra budování soukromých rekreačních chat. Spolu se změnou užívání nemovitostí došlo v okolí přehrady i ke změně užívání pozemků, a to přineslo jejich přírodní devastaci a vymírání rostlin i živočichů. Na intenzivně sečených rekreačních loukách kolem přehrady, ale taky na zarůstajících loukách dále od přehrady totiž dlouhodobě nedokážou přežít citlivější druhy a mizí nám tak jako pára nad hrncem.

Bohatá příroda vyžaduje pestrý přístup k obhospodařování. Podrobně jsme se tomuto tématu věnovali v minulých číslech Valašska vlastivědné revue (série přírodovědných článků v číslech 15, 18, 19, 24, 25 a 26). S postupnou unifikací a intenzifikací a celkovou změnou filozofie využití luk a pastvin došlo na dlouhou dobu ke ztrátě mnoha specializovaných druhů. V současnosti kriticky ohrožení motýli a třeba i vstavače vyžadují ke svému přežití právě něco úplně jiného než rekreant, který si potřebuje na trávník pouze položit deku a chodit bosý bez rizika popíchání včelou či trnitou půpavou. Všechny nyní kriticky ohrožené druhy motýlů byly v minulosti běžné, protože běžný byl i způsob pasení a sečení, bez kterého nepřežívají. S nadsázkou se dá tvrdit, že upuštěním od pěstování běžného zelí na polích, záhumencích a zahrádkách dostaneme na pokraj vyhubení i běžného běláska zelného.

Co víme o motýlech?

V letech 2006–2009 probíhalo v Beskydech mapování denních motýlů v malých čtvercích o rozloze přibližně 2,5 x 2,8 km. V těchto čtvercích byli zkušenými znalci motýlů během pěti návštěv v jednom roce spočítáni všichni motýli, na které při procházce bezlesím narazili. Výsledky jsou až udivující a shrnují je dva následující obrázky. První uvádí množství pozorovaných druhů motýlů ve čtverci Bystřička-

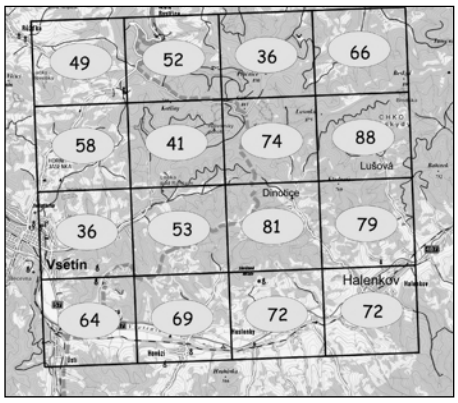

Druhová bohatost společenstva motýlů údolí Vsetínské Bečvy mezi Vsetínem a Halenkovem.
Zdroj: www.mapy.cz

-Valašské Meziříčí-Rožnov pod Radhoštěm (pole síťového mapování 6574), kde je již příroda intenzivním zemědělstvím celkově hodně ochuzená. Druhý představuje sousední oblast – prostor údolí Vsetínské Bečvy mezi městem Vsetínem a Halenkovem, kde se dosud vyskytují takřka všechny historicky známé druhy motýlů (pole síťového mapování 6674).

Věříme-li, že je předpoklad plošného rozšíření motýlů na Valašsku správný (identický typ údolí, způsob hospodaření, obyvatelé, stejný geologický podklad a stejné vlhkostní a teplotní podmínky), tak výstavbou přehrady došlo k ochuzení fauny motýlů v celém údolí Bystřičky o cca 40 %. Největší propad byl zaznamenán přímo na březích a velmi blízkém okolí přehrady, kde se vyskytovalo zhruba stejně druhů motýlů jako přímo ve velkých městech – tj. mezi 26 a 38 druhy. Výše proti proudu potoka Bystřička se druhová početnost motýlů postupně zvedá na zhruba 50 druhů motýlů. Zde se stále pomístně extenzivně hospodaří, pase dobytek a na záhumencích pěstuje zelenina. V celém povodí potoka Bystřička je nejbohatší až nejzapadlejší údolí Tísňavy ve Valašské Bystřici (kde navíc skoro plošně chybí signál GSM). Napočítáno zde bylo 66 druhů motýlů, tj. dvakrát více než na březích přehrady Bystřička.

Naproti tomu v údolí řeky Vsetínské Bečvy na Horním Vsacku, které je zatím hromadnou rekreací dosud nepříliš zasažené, žije nejméně motýlů v okrajových čtvrtích Vsetína (36 druhů), kde se již velmi málo hospodaří. Přesto je zde stále více druhů než na březích přehrady Bystřička. Naprosto odlišná situace je pak dále v údolí Bečvy a jejích přítoků, kde bylo takřka vždy pozorováno více než 60 druhů. V halenkovských údolích Dinotice a Lušová pak dokonce přes 80 druhů denních motýlů a vřetenušek.

Jak je vidět, rozdíly mezi druhovou bohatostí obou údolí jsou propastné. V čem se společenstva motýlů v obou údolích nejvíce liší? V údolí Bystřičky takřka nepřežili pastevní specialisté. Čili motýli vyžadující pastvu několika oveček na velmi teplé stráni s jalovci a orchidejemi. V tomto údolí nebyl například vůbec nalezen kriticky ohrožený modrásek černoskvrnný *(Maculinea arion)* a jen na jednom místě, v údolí Tísňavy, pak celoevropsky ohrožený perleťovec maceškový *(Argynnis niobe)*. Oba druhy jsou přitom rozšířeny ve všech čtvercích v údolí Vsetínské Bečvy. A ve vyjmenovávání podobných případů můžeme pokračovat ještě dlouho – u Bečvy vždy ohrožený druh žije alespoň řídce, u Bystřičky jej nenajdeme. Stejně se samozřejmě chovají i další skupiny hmyzu, třeba saranče (saranče vrzavá – *Psophus stridulus*) a samotářské včely.

Výstavba přehrady jistě přinesla velký ekonomický profit původním vlastníkům pozemků a nemovitostí (pokud je ovšem nenapálili překupníci a draví podnikatelé). Přinesla rozvoj oblasti, zvláště proto, že je místní krajina malebná, průchozí a přátelská (ve srovnání s intenzivním zemědělstvím naprosto zdevastovanou krajinou Vysočiny či rekreačně velmi úspěšných pohořích Jeseníky a Krkonoše). Způsobila ovšem změnu užívání krajiny a postupnou ztrátu její tváře. Na obrázku 7 a 8 je dobře vidět zmizení malých políček, nástup křovin, zástavby a intenzivního hospodaření na zbytku bezlesí přímo u přehrady Bystřička. Ne vždy má turismus ale vysloveně negativní vliv – například existence sjezdových areálů zachránila mnohé těžko přístupné louky od zalesnění. **Turismus tedy přináší negativa přírodě až ve chvíli, kdy razantně změní způsob využívání krajiny na velkém prostoru.** Postupem času se původní kouzlo krajiny zcela vytratí a zůstane jen pachuť v ústech a zástupy nových spokojených turistů hledajících už jiné vyžití – sjezdovky, sauny a in-line dráhy.

Historická fotografi e okolí přehrady Bystřička s políčky a sady, 40. léta 20. století
Fotoarchiv Muzea regionu Valašsko

Pozvánky na výstavy

Neznámý svět drobných savců

Karel Pavelka

Dne 18. května 2012 byla v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí otevřena výstava, představující různorodou skupinu drobných zemních savců. Drobní savci se liší jak svou velikostí, tak způsobem života. Nejvýstižněji lze tuto skupinu živočichů charakterizovat slovy autora výstavy, RNDr. Miloše Anděry, CSc., zoologa Národního muzea v Praze: *Označení „drobní savci" tak úplně nesouvisí s velikostí, neboť přírodovědci takto nazývají z naší fauny zástupce tří řádů savců – hmyzožravců, letounů a hlodavců, a to včetně bobra či nutrie, které rozhodně za „drobné" považovat nemůžeme. Na druhé straně i mezi šelmami najdeme druhy, příkladně lasici kolčavu, která by svou velikostí „drobným savcem" bez problémů mohla být, a přesto jím není. Bez ohledu na poněkud nejednoznačné vymezení jsou drobní savci jednou z nejméně známých skupin našich živočichů. Může za to – kromě malé velikosti – především jejich skrytý, převážně noční způsob života, takže většina lidí nemá ani možnost se s nimi blíže setkat a zpravidla je prostě považuje „za myši". Ve skutečnosti jsou drobní savci skupinou velice různorodou, která zahrnuje téměř dvě třetiny z našich savců.*

Z výstavy Neznámý svět drobných savců Foto K. Pavelka, 2012

Výstava je instalována v přízemním výstavním sále naproti pokladně průvodců. Savci jsou prezentováni jednak texty, ale především u nás jedinečnými fotografiemi Miloše Anděry a také pomocí dermoplastických preparátů. Několik exponátů přidalo do výstavy i naše muzeum, mimo jiné i preparát bobra evropského a také jediný preparát zástupce netopýrů, vrápence malého. Ke každé textové charakteristice pro jednotlivý druh jsou znázorněny i mapy jeho rozšíření v České republice a také zkratkou kategorie jeho ochrany dle našeho zákona na ochranu přírody a krajiny a Červeného seznamu savců České republiky, zpracovaného v roce 2003 podle mezinárodních kritérií Světové ochranářské unie (IUCN) M. Anděrou a J. Červeným. Vystavena je i část z několika desítek publikací Miloše Anděry, mimo jiné také Atlasy rozšíření jednotlivých skupin drobných savců v České republice, do nichž svými poznatky o rozšíření drobných savců nejen na Valašsku přispělo i Muzeum regionu Valašsko.

Skupina drobných savců tvoří převážnou část zoologické sbírky Muzea regionu Valašsko. Doklady byly získávány v průběhu téměř pěti desetiletí působení přírodovědců v muzeu jednak odchytem do pastí různých typů nebo nálezy uhynulých jedinců, ale také na základě rozborů vývržků sov a determinace kostí zde nalezených.

Výstava je vhodná pro všechny věkové kategorie, ale především pro předškolní a školní mládež (k výstavě je připraven také lektorský program).

Ohlédnutí za výstavami

Prababička v kuchyni

Jiřina Fabiánová

V červnu minulého roku byla v muzeu ve Valašském Meziříčí otevřena výstava s názvem Prababička v kuchyni. Jednalo se o výstavu „všedního dne a obyčejných lidských věcí". Návštěvník se v ní mohl projít obdobím přibližně čtyřiceti let – od doby vzniku naší republiky do konce padesátých, resp. počátku šedesátých let 20. století, a prohlédnout si městské kuchyně našich prababiček. Výstava přiblížila dobu, kdy se kuchyňské interiéry začaly rychle měnit a modernizovat. Po staletí užívané krby, kotle, rožně či kachlová kamna byly postupně nahrazovány bílými železnými sporáky s troubami, bílými kuchyňskými stoly, bílými kredencemi… Bílá začala být v kurzu. Dodávala kuchyním pocit čistoty, úhlednosti a prostornosti. Našim babičkám začaly rovněž šetřit práci strojky na elektřinu či na plyn, petrolejové lampy nahradily žárovky, které prosvítily všechny kouty a daly kuchyním nový rozměr.

Výstava byla koncipována do tří celků. V první části se návštěvník ocitl v kuchyni přibližně z r. 1918. Vévodila jí bílá kredenc vyrobená v tomto roce. Vše tu bylo jako za starých časů… Boží požehnání, hrníčky zdobené obrázky z Prodané nevěsty, starý uhlák, dózičky na cukr, sůl a koření, hmoždíře a mlýnky, měděné bábovky, tikající hodiny na stěně, prostřený stůl s hrnky čekajícími na cikorkovou kávu… Živý kuchyňský celek byl doplněn o několik vitrín, v nichž byly vystaveny staré žehličky, keramické formy, pražič na kávu anebo stínítka na kuchyňské lustry vyrobené v krásenských sklárnách.

V kuchyni z třicátých let přibylo na kredenci staré rádio i s opřenou fotografií filmové hvězdy Lídy Baarové s vlastnoručním podpisem. Kredenc zdobily hrníčky s oblíbeným motivem černých siluetek, různé typy nápojového skla či keramiky z místních dílen. V této části výstavy byla také volně vystavena řada kuchařských

Kuchyně z 50. let 20. století Foto Jiřina Fabiánová, 2011

knih, (např. oblíbená kuchařka od Luisy Ondráčkové), žehlicí prkno podobné tomu, se kterým zápasil Vlasta Burian v jednom ze svých filmů. Na sporáku svítily modře smaltované hrnce, na zdech nechyběly ručně vyšívané dečky, pokličníky, různé věšáčky na závěsné náčiní, jinde ležely žehličky či vysavače z 30. let zn. Elektro-Lux. Právě takové, jaké s úspěchem prodával na československém trhu v době 1. republiky pan Popper, otec spisovatele Oty Pavla.

Poslední část výstavy patřila letům 1950-1960. Na vystavené kredenci z této doby zůstal ještě štítek s datem výroby 1953. Z rádia zn. Máj vyrobeného v r. 1955 v Tesle Přelouč se linuly dobové šlágry, na židli visela nezbytná taška „síťovka" i s malým nákupem. Do kuchyně přibyla bílá lednička, elektrický robot z r. 1955, který sice zvládl vše, ale byl tak těžký, že se hospodyňka unavila už při jeho instalaci, na umývacím stole stály stále ještě používané „bandasky", sklenice na sodovku s porcelánovým uzávěrem, skleničky od hořčice „hořčičáky", které se pečlivě schovávaly k domácímu použití…

Nelze vyjmenovat všechny předměty, které byly vystaveny a které do domácnosti našich babiček patřily. Byly jich stovky kusů. Muzeum však mělo z čeho vybírat, neboť v depozitářích se našel dostatek předmětů z domácností. Odborní pracovníci muzea byli vždycky natolik prozíraví, že nepohrdli třeba starou plechovkou od kávy, čaje, oprýskanými hrnci, zadrátovanou mísou či dřevěnými formami na máslo. Zapsali v průběhu více než stovky let do sbírek i tyto „poklady všedního dne". Výstava kuchyní tak mohla být téměř celá připravena ze sbírek Muzea regionu Valašsko, jen několik kusů nábytku zapůjčilo Valašské muzeum v přírodě v Rožnově p. Radh.

Výstava Prababička v kuchyni se setkala u návštěvníků s velkým ohlasem. Přišlo jich přes 8 tisíc! Stala se pro ně, podle zápisů v návštěvní knize, jakýmsi pohlazením na duši, připomínkou dávno zašlých časů, navodila v nich pocity klidu a bezpečí domova. Starší návštěvníci ve výstavě nostalgicky vzpomínali na staré časy, ti mladší se zase se zájmem a údivem dívali na některé pro ně už zcela neznámé předměty. Ale nemuseli se jen dívat - mohli si sami vyzkoušet mletí na starých mlýncích, stloukání koření v hmoždíři, vážení na vahách, zkusit vložit želízko do žehličky, potěžkat žehličku „okáčovku" anebo šlapat na šicích strojích.

Pokud jste nestihli tuto výstavu navštívit ve Valašském Meziříčí, máme pro vás pozvánku na její reprízu v muzeu na Vsetíně, která se bude konat od listopadu letošního roku.

Hudební skladatel Petr Hapka zve na výstavu maleb svého otce. Foto Ivan Dostál

Josef Hapka – Malebnost Valašska

Kamila Valoušková

Výstava akademického malíře Josefa Hapky, která se konala u příležitosti 100. výročí jeho narození, byla v mnohém netypická. Už jen místo konání, původ obrazů, osobnosti na vernisáži, dílnička, prodané malby a to ukončení... Nevíte? Tak se za ní poohlédneme...

Nad přípravou Hapkovy výstavy se sešly hned dvě instituce: Muzeum regionu Valašsko a Kulturní zařízení města Valašské Meziříčí, které je od roku 2012 provozovatelem Galerie Sýpka. Výstava se rozprostřela do dvou galerií a dala nahlédnout do rozsáhlého díla Josefa Hapky, i když přednostně byly vybrány malby žánrové a krajiny.

Muzeum představilo obrazy ze svých sbírek – většinu z maleb získalo nedávno a měly svou výstavní premiéru. Galerie Sýpka návštěvníkům nabídla asi pět desítek děl, pocházejících ze sbírek soukromých. Některé z nich byly navíc prodejné a už druhý den po vernisáži byla polovina obrazů určená k prodeji zadaná.

Na vernisáž, která proběhla 2. února 2012 v zámku Kinských, přijel i malířův syn, známý hudební skladatel Petr Hapka. Nejen že zapůjčil díla ze své sbírky, ale také na svého otce, spolu s rodinným přítelem JUDr. Rudolfem Kubelou, zavzpomínal. Večerem provázel zpěvák (a výtvarník) František Segrado, který zapěl písně Petra Hapky. Jedna z nich (Nepřeberná pokušení) měla ten den svou premiéru. Celou událost si nedalo ujít na tři sta návštěvníků, a to i přes fakt, že mráz srážel rtuť teploměrů až k –20 °C.

Josef Hapka byl velmi plodným malířem. Rád malířsky experimentoval, ale jeho jemná, harmonická barevnost s kapkou nostalgie v námětu zůstává charakteristická pro celou jeho tvorbu. Témata čerpal z nejbližšího okolí, často pracoval ve volné přírodě a zdá se, že bez skicáku v ruce ven nevycházel. Velkou část života strávil v Praze, ale na Valašsko se pravidelně vracel. Byl výborný vypravěč a v srdcích pamětníků je stále živý – stejně jako jeho dílo. To je rozeseto po domácnostech celé východní Moravy. Jak ale jeho osobnost přiblížit nejmladší generaci? V muzeu jsme to zkusili přes barvy – učíme děti jedné z technik, kterou Hapka používal. Lektorské programy měly mezi dětmi velký ohlas, stejně jako celá výstava mezi dospělými návštěvníky. Proto se obě pořádající organizace rozhodly ji prodloužit. Podkroví Galerie Sýpka bude Hapkovy obrazy hostit až do konce listopadu tohoto roku. Část z nich se sice vrátí svým majitelům, ale nahradí je jiné. I muzeum si bude po zbytek roku připomínat stoleté výročí místního malíře: výstava se uskromní na komorní prostor Kavárničky Antonína Duřpeka, ale zkrátka nepřijdou ani děti, které budou moct opět Malovat s Josefem Hapkou. Takže pokud jste výstavu v původně avizovaném termínu propásli, nezoufejte, ona vlastně ještě tak docela neskončila...

V rámci lektorského programu k výstavě si děti vyzkoušejí techniku malování na sklo, se kterou Hapka taky pracoval. Foto Lenka Šimurdová

Ze všeho trochu...

Bronzové poklady na Valašsku - pravé i falešné

Eva Čermáková

„To je krása! To je bohatství!“

V měchu vodorovně uloženém leželo množství krásných, velmi dlouhých bronzových jehlic.

Leskly se jako zlato. Skrček vzal jednu do ruky a s hořícíma očima ji prohlížel. Jak je pěkně hladká! A jak skvostná hlavice! Terčovitě roztepaná na tenký plíšek svítila jako zrcadlo. Pod touto destičkou se na dlouhém stvolu lesklo několik skupin členěných vroubků jako navlečené korály na šňůře...“

Eduard Štorch, Bronzový poklad

Málokterý archeologický nález budí větší zájem a nadšení než poklady - hromadné nálezy kdysi uložených předmětů, které už jejich původní majitel nechtěl nebo nemohl vyzvednout. Na denní světlo se znovu dostávají převážně náhodou, aby svědčili o zaniklém světě dávných kultur. Poklady jsou však němé a jejich interpretace je mnohdy obtížná. I tímto se posiluje aura tajuplnosti, obklopující nálezy tohoto typu. Podmanivost pokladů se projevuje nejenom v krásné literatuře, jak dokládá úryvek v úvodu tohoto příspěvku, ale i ve snaze vytvářet poklady „uměle“. I o těchto falešných pokladech pojednáme na následujících řádcích věnovaných bronzovým pokladům na Valašsku.

Poklady (v odborné terminologii depoty) tvoří dvě základní skupiny. Podle toho, zda je jejich původce zamýšlel vyzvednout či ponechat skryté navždy, dělíme depoty na tzv. reverzibilní a ireverzibilní. Typickým reverzibilním depotem jsou například mincovní poklady. Jejich vlastník je ukrýval do země s úmyslem vyzvednout je později, v bezpečnějších dobách. V tom mu však bylo často zabráněno tragickými událostmi, nejčastěji v důsledku válečných dějů. Většina hromadných nálezů mincí svědčí tedy o velmi smutných příbězích, které přinesly štěstí až nálezcům po staletích, anebo archeologům. Podobnou skupinu pokladů představují pravěké sklady bronzové suroviny. Řemeslník si v takových případech uložil pro další zpracování poškozené bronzové předměty nebo jejich zlomky. Často také tyto depoty zůstaly nevyzvednuty a zapomenuty pro příští generace.

Nejpozoruhodnější skupinu pokladů představují však ireverzibilní depoty. Byly ukládány do země pravděpodobně jako součást nějakého rituálu nebo jako obětiny božstvům. S jejich vyzvednutím se nepočítalo, naopak by to bylo vnímáno jako svatokrádež. Právě tyto depoty ukazují skvostnou produkci pra-

věkých řemeslníků nejlépe a Valašsko představuje oblast na tyto památky zvláště bohatou. Podívejme se nyní na některé z pokladů Valašska podrobněji.

Valašské Meziříčí – Krhová

Kolem roku 1960 byl na pozemku pana Františka Jurky nalezen při odvodňovacích výkopech soubor bronzových náramků a dvou postranic z koňského udidla. Část nálezu byla rozebrána, část se dostala asi po 15 letech do muzea ve Valašském Meziříčí. Poklad pochází ze samého závěru doby bronzové. V tomto období prožívala oblast dnešního Valašska neklidné období způsobené invazemi východních kočovníků – Kimmeriů. Jejich původní sídla bychom našli až v dalekých přičernomořských stepích. Odtud se daly některé skupiny na pochod a lákány bohatstvím civilizovaného světa útočily postupně na asyrskou říši, Urartu i Frýgii. Jiná větev Kimmeriů se však vydala přímo na západ a v 8. století před Kristem se ocitá až na východní Moravě. S divokými Kimmerijci dáváme do souvislosti nejen depot z Krhové, ale například i poklad z nedalekého Černotína (rovněž s koňskými udidly a s typicku kimmerijskou dýkou s jílcem z bronzu a čepelí již ze železa) a též podobný nález dýky ze Štramberka. Jestli šlo o přímý doklad pobytu Kimmeriů v tomto regionu, nebo pouze o jejich kulturní vliv, není dosud úplně jasné.

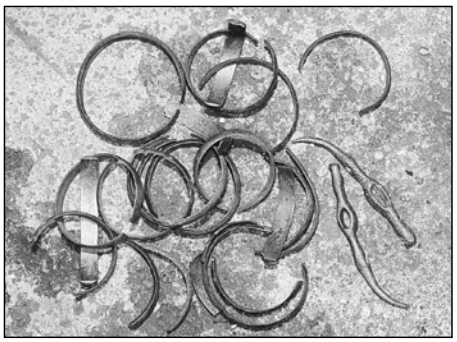

Poklad bronzových náramků a dvou koňských udidel z Krhové Foto T. Kašpar

Hovězí – Kychová

Náhoda stála i u objevení dalšího „valašského“ bronzového pokladu v Hovězí. Roku 1943 opravoval lesní dělník Petr Maňák vozovou cestu a při sběru kamení objevil na pravém břehu říčky Kychové poklad asi 25 bronzových náramků. Nálezce poté co zjistil, že nejde o zlato ani jiný drahý kov, uložil bronzové kruhy v kůlně a zapomněl na ně. Až za pět let jeho syn, poučený svým učitelem dějepisu, náramky přinesl do školy a po rozpoznání jejich pravěkého stáří byly uloženy do muzea ve Vsetíně. Poklad z Kychové spadá časově do pozdní doby bronzové (kultura lužických popelnicových polí). Jeho uložení na samotné periferii osídleného území v době bronzové poukazuje pravděpodobně na existenci obchodní stezky vedoucí karpatskými průsmyky na dnešní Slovensko. Bronz

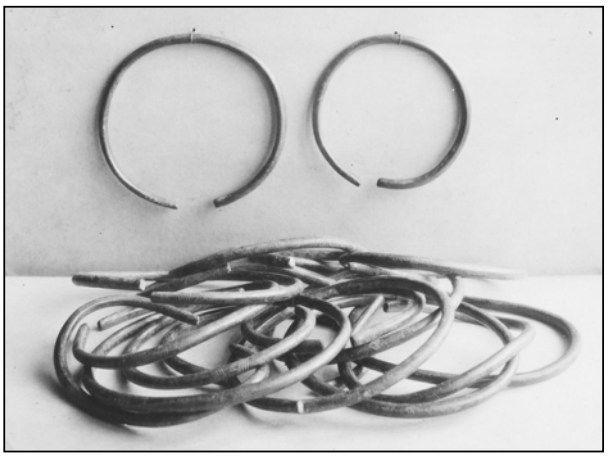

Bronzové kruhy z Hovězí - Kychové Foto T. Kašpar

ve formě kruhů se nápadně podobá tzv. hřivnám, sloužícím jako určité předmincovní platidlo v mladším pravěku.

Horní Lideč

Jeden z nejstarších známých nálezů bronzových pokladů z regionu pochází z roku 1860. U Horní Lidče v místě zvaném „Stráni“ byly nalezeny zbytky několika bronzových mečů (minimálně dva kusy). Podle jednoho zrekonstruovaného exempláře šlo o typ meče s anténovitou rukojetí (nazvaný podle charakteristického ztvárnění hlavice). Bohužel se nález nedočkal potřebné dokumentace a jeho charakter dnes můžeme jenom odhadovat. Podobné poklady mečů jsou známy zvláště ze Slovenska, kde se koncentrují zejména v oblasti Liptova, často v souvislosti s termálními prameny (Martinček, Sliače, Komjatná). Toto uložení naznačuje rituální obětování mečů snad duchům pramenů nebo podsvětním božstvům. Také meče z Horní Lidče představují pravděpodobně obětinu, i když přesné místo uložení se již nejspíš nepodaří identifikovat.

Kresebná rekonstrukce jednoho z mečů z depotu v Horní Lidči Podborský a kol. 1993

Valašské Meziříčí – zámek Kinských

Poslední poklad, který si představíme, se značně liší od všech předchozích. Nevypovídá ani tak o prehistorii Valašska, jako spíše o přítomnosti a o oblibě mystifikace, která archeologii jako vědu věrně provází od dob jejího vzniku.

Na podzim roku 2008 byl ohlášen nález 13 bronzových předmětů z prostoru parku u zámku Kinských. „Poklad“ obsahoval celkem 4 prsteny a 9 kování opasků různého stáří od doby římské přes raně středověká staromaďarská nákončí opasku až po novověk. Po několika výstupech v médiích bylo zvláštní, že údajný nálezce nereagoval na výzvu muzea o doplňující informace. Není pochyb, že „poklad ze zámeckého parku“ je podvrh, byť s originálními předměty získanými patrně pomocí detektoru kovů na Slovensku (soudě podle skladby „pokladu“). Falzifikáty však nejsou v dějinách archeologie ničím výjimečným, ačkoliv se většinou omezují na výrobu kopií archeologických nálezů. Na „nejapné falzifikáty“ si stěžoval například archeolog Josef Skutil při svém výzkumu Hostýna. Zdejší přičinliví pouťoví prodavači hodlali patrně tyto „starožitnosti“ nabízet poutníkům jako vzácné památky z nejstarších dějin Hostýna. S falzy se ve své praxi setkal i moravský archeolog Karel Absolon a mnoho dalších. Falzifikátorství pravěkých památek představuje zajímavý společenský rys, pramenící zřejmě někde mezi touhou po zviditelnění své osoby a stále přežívající fascinací prehistorií.

Dvě středověká staromaďarská kování z „pokladu ze zámeckého parku“ Foto T. Kašpar

Bronzové poklady Valašska - pravé i falešné - přesahují krajinu našich všedních dnů něčím neobyčejným. Dávají nám zakusit pocit, že kraj, který obýváme a který považujeme za důvěrně známý, je stále ještě protkán tajemstvím minulosti i přítomnosti.

LITERATURA

DOHNAL, Vít: Kultura lužických popelnicových polí na východní Moravě. Fontes Archaeologicae Moravicae X.1977

KNIES, Jan: Pravěké nálezy ve Štramberku. Štramberk, 1929.

PAVLÍK, Richard – SKUTIL, Josef: Hromadný bronzový lužický nález u Hovězí u Vsetína. In: Naše Valašsko X. 1947.

PODBORSKÝ, Vladimír: Pravěké dějiny Moravy. Brno, 1993.

SALAŠ, Milan. Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku. Brno, 2005.

SKUTIL, Josef. Z pravěku Hostýna. Valašské Meziříčí, 1940.

Dům manželů Halamíčkových v Roznově v Texasu

Rožnov - Texas

Životní příběh Jana Metoděje Halamíčka

Lukáš Perutka

Emigrace Čechů a Moravanů do Spojených států amerických je jedním z velkých témat naší národní historie. Bohužel tomuto tématu není věnována dostatečná pozornost. Dvojnásobně to platí u emigrace z Rožnovska, Valašskomeziříčska nebo i Vsetínska. Není tak náhodou, že doposud nebyl příliš dobře zpracován osud Jana Metoděje Halamíčka, který se stal zakladatelem osady Roznov v Texasu, přitom se jedná o jeden z příběhů, který vystihuje známé heslo o americkém snu.

Jan Metoděj Halamíček (v matrice narozených jej najdeme pod jménem Johann Method Halamiczek[1]) se narodil 7. března roku 1855. V době, kdy se vydal do Spojených států, mu bylo pouhých 15 let, je proto jasné, že se za oceán nevydal z vlastního rozhodnutí, nýbrž svého otce Jana Halamíčka (v matrikách obdobně Johann Halamiczek[2]).

Jan Halamíček se narodil 29. května roku 1817 a v Rožnově působil jako pekař. V matrikách je uvedeno jeho povolání jako *häusler* (pasekář nebo domkař)[3], ale živil se jako pekař, jak uvedl ve sčítání lidu v roce 1869[4] nebo jak také uvádí dobový kronikář Martin Tkadlec[5].

Jeho životní osud nebyl příliš šťastný. První manželka Barbora mu zemřela, druhá manželka Margareta byla matkou jeho dětí Jana Metoděje a Františky, ale rovněž zemřela. Potřetí se Jan Halamíček oženil v roce 1865 s Kateřinou, vdovou po Františku Plandorovi z Tylovic.

Bylo to v roce 1870, kdy se rozhodl pro odjezd do Ameriky. Tento rok se stal jakýmsi milníkem pro rožnovské vystěhovalectví do Ameriky. Lze předpokládat, že se jednotlivci do Států stěhovali již dříve, ale rok 1870 byl poněkud jiný, protože se za oceán vydala velmi početná skupina osob. Dokonce taková, že upoutala pozornost rožnovského kronikáře Martina Tkadlece, jenž sepsal krátký seznam lidí, co Rožnov 15., 16. a 21. října onoho roku opustili. Mezi těmito jmény nechybí ani Jan Halamíček.

Rozhodnutí o odjezdu ovlivnila patrně dobová propaganda. Ať již to byly kramářské písně, články a inzeráty v tisku nebo agenti přepravních společností. Pro rozhodování Jana Halamíčka byla asi nejdůležitější návštěva nějakého poctivého agenta. Svědčí o tom především preciznost, s jakou byla cesta za oceán naplánována a provedena.

O konkrétních důvodech Halamíčkova odjezdu můžeme pouze spekulovat, nicméně na základě určitých analogií se dá vybrat nejpravděpodobnější možnost. Moravané se totiž do Ameriky vydávali především ze tří hlavních důvodů – politických, náboženských a sociálně-ekonomických. Politické důvody můžeme vzhledem k jeho povolání vyloučit a potvrzují nám to i dochované archivní materiály, kde není v souvislosti s politikou o Janu Halamíčkovi žádná zmínka. Náboženské důvody můžeme vyloučit také. Jan Halamíček byl katolík[6] a během života rozhodně nekonvertoval k protestantismu[7]. Zbývá tedy důvod sociálně-ekonomický, který byl hlavním motivem emigrace z Valašska, a to nám potvrzuje i Martin Tkadlec, který píše: *„...jedni jeli 15. a 16. října, druzí 21. října, hledati lepší budoucnost, neb tady je trapné [útrpné] a těžké živobytí.“*[8]

Jan Halamíček před odjezdem ještě prodal svůj domek čp. 158 vdově Vaškové a zažil další osobní nepříjemnost, protože jeho třetí žena odmítla s ním vycestovat. Vzal tedy své děti, synovce Ferdinanda Halamíčka a na povoze se zbytkem svého majetku odjel do Olomouce[9]. Další podrobnosti o cestě nejsou příliš známy, ale dá se předpokládat, že v Olomouci nasedl na vlak do Brém. Cesta vlakem byla patrně nevyhnutelná, protože se do Brém musel dostat poměrně rychle.

V Brémách se nalodil na loď SS Berlin a na ní se vydal vstříc marylandskému přístavu Baltimore, kam připlul 16. listopadu. Bárka Berlin byla loď o výtlaku 2 333 tun. Byla postavena v roce 1867. Byla železná, dlouhá asi 87 metrů, měla jeden komín, dva stěžně, jeden lodní šroub a dosahovala rychlosti 10 uzlů. Mohla převážet až 81 pasažérů v první třídě a 600 ve třetí.[10] Cesta do Baltimoru jí mohla trvat o něco málo více než 14 dní. Je tak jasné, že pokud vyjel Jan Halamíček se svými dětmi z Rožnova 21. října, musel být na konci měsíce už v Brémách, což by se na povoze nedalo stihnout[11].

Na první pohled se zdá, že Jan Halamíček zvolil poněkud krkolomnou cestu do Texasu[12], a dalo by se i soudit, že chtěl nejprve zkusit své štěstí na východě Spojených států. Ale už do lodního protokolu uvedl jako svou destinaci Texas[13], což nám potvrzuje, že měl cestu velmi dobře promyšlenou.

Loď Berlin totiž plula pod vlajkou obchodní společnosti Norddeutscher Lloyd a ta na konci 60. let 19. století uzavřela smlouvu s železniční společností Baltimore and Ohio Railroad. Díky tomu tak spousta imigrantů cestu lodí končila v přístavu Baltimore, odkud pokračovala dále na západ železnicí. Stejně tak to provedl i Jan Halamíček. Z Baltimoru pokračoval vlakem do Cincinnati a pak do přístavu Cairo na řece Mississippi. Zde se se svou rodinou nalodil na parník do New Orleans, kam dorazil ještě v listopadu. Z New Orleans pak lodí vyplul do Galvestonu.

V Galvestonu se řídil známou poučkou všech imigrantů, rychle opustit přelidněné přístavní město, kde se nedostávalo práce. Jan Halamíček s rodinou vyrazil do okrsku Fayette county, kde žila velká menšina německého, ale především i českého a moravského obyvatelstva. Tady jej potkaly nepříjemnosti, protože mu došly peníze. Nemohl si tak zakoupit vlastní půdu a byl nucen pracovat za mzdu. Nejprve to bylo u města Frelsburg, kde spolupracoval se svými známými z Rožnovska Františkem Liškou a Josefem Barošem.

Ve Frelsburgu zůstal i v roce 1871 a společně se svými dětmi se nechal najmout na farmu. Díky sklízení bavlny a dalším nejrůznějším pracím si vydělal trochu peněz a v roce 1872 již byl schopen zakoupit pár volů a začít s vlastním farmařením v místě zvaném Old Rock House. Rovněž si pořídil i koně, ale snažil se omezovat své výdaje pouze k tomu, aby úspěšně sklidil. Za vydělané peníze ze své první sklizně si pronajal 40 akrů půdy od pana Salika, ale tentokrát se mu kvůli neúrodě nepodařilo vydělat si peníze[14]. Mnohem větší tragédií ale bylo pro rodinu jeho úmrtí 29. září v roce 1875. Jeho smrt byla náhlá, bylo mu 58 let.

Obě jeho děti, tedy Jan Metoděj a Františka (v angličtině John Method a Frances Halamicek) patrně zůstaly spolu. Janovi bylo 19 let a Františka byla ještě o dva roky mladší. V tento moment se nám ale po dalších deset let nedaří se stoprocentní jistotou jejich osudy rekonstruovat a ani anglicky psaná literatura nám není příliš nápomocna, protože její líčení je trochu zmatené a znamenalo by, že Jan Metoděj s Františkou žili v jednu dobu na dvou místech...[15]

Víme, že Jan Metoděj Halamíček pobýval od roku 1875 v Ellingeru, kde získal místo na pile McCormick & Hall. Zde zůstal po tři roky a poté se (asi v roce 1878) díky našetřeným penězům rozhodl změnit zaměstnání a stal se prodavačem v Ellingeru, v krámku pana Křenka. V této kariéře posléze pokračoval, ale nechal se zaměstnat v obchodě Charleyho Rosenberga[16].

Jan Metoděj Halamíček s manželkou, svými dětmi a vnoučaty

V roce 1880 nám pomáhá sčítání lidu. Zjistíme, že Jan Metoděj Halamíček uvádí jako bydliště Warrenton, konkrétně dům své sestry Františky, jež se mezitím provdala za Josefa Bláhu[17].

V tomto městě kousek od Fayetteville, založeném německými emigranty, pak musel nějakou dobu pobývat a vypomáhat svému švagrovi a své sestře. V roce 1882 se ovšem oženil v Rutersville s Annou Baronovou, jež žila v Ellingeru. Je tedy nepravděpodobné, že by v tuto dobu zůstával v domě svojí sestry. Patrně se vrátil do Ellingeru, kde se živil opět jako prodavač.

V roce 1885 opustil Jan Metoděj Halamíček Ellinger[18] a vydal se do místa, které do dnešní doby nese jméno Roznov. Právě Jan Metoděj dal tomuto místu jméno podle Rožnova, kde se narodil.

Nejednalo se ovšem o místo, jež by bylo pusté. Dlouhá léta zde hospodařila původem rakouská rodina Weikelů. George Weikel s manželkou Helenou a dvěma syny pocházeli z Rakouska a za oceán se vydali ještě před americkou občanskou válkou. Nebyla to chudá rodina, do Texasu se vydali i s volským potahem. George Weikel na místě Roznova vybudoval mlýn na mouku, pilu a také stroj na lepší zpracování bavlny. Práci zrychloval a usnadňoval tím, že odděloval vlákna od semen.

Nicméně byl to právě Jan Metoděj Halamíček, kdo významným způsobem přispěl k rozvoji této lokality. V roce 1885 si zde pronajal obchod, který zde založil jistý pan Ewalt. Právě do této rodiny se provdala jeho švagrová Marie Baronová. Díky těmto rodinným konexím vystřídal v budoucím Roznově Charleyho Prasifku, kterému se zde patrně nedařilo.

Jan Metoděj Halamíček si pronajal budovu obchodu, která sestávala z prodejní místnosti vpředu a obytné místnosti vzadu. Své první zboží zakoupil za 300 dolarů ve velkoskladu Williama Clevelanda v Houstonu. Toto podnikání mu začalo vynášet již od prvních měsíců a Jan Metoděj začal postupně rozšiřovat obchod a celou osadu[19].

Z výnosů svého podnikání skupoval půdu v okolí a vystavěl i několik stavení, aby mohl ubytovat pracovní sílu, která by jeho pozemky obhospodařovala. V roce 1892 zřídil ve svém obchodě i poštovní úřad a sám zastával funkci poštmistra.

Okolo 1900 se mu vedlo natolik dobře, že musel ke svému obchodu přidat další budovu, aby uspokojil poptávku. Navíc si vystavěl vlastní rezidenci o dvou patrech a sedmi pokojích, aby se mohl postarat o svou narůstající rodinu. Se svou manželkou měl celkem dvanáct dětí a všechny se dožily dospělosti.

Z roku 1902 se nám pak dochoval unikátní záznam o tom, co všechno se na tomto místě nacházelo[20]. Byl tu obchod, saloon, pošta[21] a kovárna. Známe i jména kovářů. Zakladatelem kovárny byl jistý John Rek, kterého později vystřídal Oswald Palm.

Postupem času zde ale přibyly další důležité budovy služeb, především lékárna. Nevíme, kdo ji obsluhoval. Podle některých materiálů[22] to byl sám Jan Metoděj, který měl ve Státech vystudovat farmacii. O těchto studiích ovšem nemáme záznamu, proto se o lékárnu staral spíše jeho syn Jan Alfréd, vystudovaný lékař.

Do Roznova také před první světovou válkou přibyla škola. Ta byla pojmenována Javorník, opět jako vzpomínka na rodný valašský kraj. Vedl ji učitel Karel J. Havlík, manžel dcery Jana Metoděje Julie.

Od počátku první světové války v Roznově nedocházelo k žádným zásadním změnám. V roce 1933 žilo na tomto místě asi 50 lidí[23]. V té době ovšem bylo městečko již za zenitem. Mechanizace zemědělské práce, zlepšení cest a především úpadek významu bavlny, to vše způsobilo postupné vysídlení lokality. S jistotou však víme, že zde Jan Metoděj bydlel ještě v roce 1939, kdy zemřela jeho manželka. On sám dožíval poslední roky u svého syna Henryho Otty Halamicka v El Campu Texasu, kde také 16. ledna 1941 zemřel. V roce 1943 a 1944 ještě fungovala škola, pak ale pozbylo městečko jakéhokoliv významu.

V současnosti z tohoto kdysi prosperujícího místa mnoho nezůstalo. Z domů stojí pouze chátrající obytná residence a jinak místo připomíná jen dopravní značka a nedaleký Halamíčkův hřbitov, kde je pochován on, jeho manželka a několik jejich potomků.

Jan Metoděj Halamíček s manželkou v pokročilém věku

PRAMENY

SOkA Vsetín

Archiv města Rožnova

Kronika Martina Tkalce v přepisu Čeňka Kramoliše, inv. č. 241

Okresní úřad Valašské Meziříčí, inv. č. 419-421, Sčítání lidu 1869

Digitalizované prameny:

ZA Opava

Matriky římskokatolického farního úřadu v Rožnově. Digitalizovaná kopie dostupná volně ze systému Archivní Vademecum: http://matriky.archives.cz/matriky_lite/

Immigrant Ships Transcribers Guild vol. 7, SS Berlin, Immigrant Ships Transcribers Guild. Dostupný z http://www.immigrantships.net/v7/1800v7/berlin18701116.html

1880 Texas Federal Population Census Schedules - Fayette, Fisher, Fort Bend, Franklin, Freestone, Frio and Scurry Counties, United States. Bureau of the Census. Digitalizovaná kopie dostupná z http://www.archive.org/details/10thcensus1304unit

LITERATURA

Halamicek, L. C. a Stanley, C. H., Halamicek Family in, Fayette county, Texas Heritage Volume II, 1996

Digitalizovaná literatura:

Texas Genealogy & History Brightwell, L. M., The Weikel family and Roznov in Footprints of Fayette, Texas Genealogy & History. Dostupný z http://www.txgenweb3.org/txfayette/footprints3.htm#Roznov

Texas State Historical Association, Jeff Carroll, ROZNOV, TX, Handbook of Texas Online. Dostupný z (http://www.tshaonline.org/handbook/online/articles/hvr72

Fotografie převzaty z:
http://www.fayettecountyhistory.org/, kam je poskytla Julia Neeley
http://www.rootsweb.ancestry.com/

POZNÁMKY

1) Římskokatolický farní úřad Rožnov, N, I-N, 1851 – 1878, 2307, VM VIII 10, Rožnov, str. 102. Digitalizovaná kopie dostupná volně ze systému Archivní Vademecum ZA Opava: http://matriky.archives.cz/matriky_lite/

2) Římskokatolický farní úřad Rožnov, N, I-N, 1796 – 1841, 2305, VM VIII 8, Rožnov, str. 141. Digitalizovaná kopie dostupná volně ze systému Archivní Vademecum ZA Opava: http://matriky.archives.cz/matriky_lite/

3) Např. Římskokatolický farní úřad Rožnov, O, I-O, 1796 – 1864, 2308, VM VIII 11, Rožnov, str. 119. Digitalizovaná kopie dostupná volně ze systému Archivní Vademecum ZA Opava: http://matriky.archives.cz/matriky_lite/

4) SOkA Vsetín, Okresní úřad Valašské Meziříčí, inv. č. 420, Sčítání lidu 1869 Rožnov, č. p. 158

5) Kronika Martina Tkalce v přepisu Čeňka Kramoliše, SOkA Vsetín, AMR inv. č. 241, str. 24

6) Římskokatolický farní úřad Rožnov, N, I-N, 1796 – 1841, 2305, VM VIII 8, Rožnov, str. 141. Digitalizovaná kopie dostupná volně ze systému Archivní Vademecum: http://matriky.archives.cz/matriky_lite/

7) Pochován byl na hřbitově katolického kostela Sv. Jana Křtitele ve Fayetteville.

8) Kronika Martina Tkalce v přepisu Čeňka Kramoliše, SOkA Vsetín, AMR inv. č. 241, str. 24

9) Idem

10) The Ships lists, SHIP DESCRIPTIONS – B, TheShipsList®™ - (Swiggum), © 1997-2010 [cit. 2012-01-03]. Dostupný z: http://www.theshipslist.com/ships/descriptions/ShipsB.html

11) Například poštovní rychlíky (kočáry) urazily cestu mezi Prahou a Vídní za 37 hodin bez přestávky. Pokud se podíváme na vzdálenost Rožnova a Brém, takový rychlík by cestu urazil za 4,5 dne nepřetržité jízdy, ale povoz by takovéto rychlosti nemohl v žádném případě dosáhnout.

12) Většina imigrantů tehdy plula z Brém nebo Hamburku přímo do Galvestonu.

13) Immigrant Ships Transcribers Guild vol. 7, SS Berlin, Immigrant Ships Transcribers Guild. [cit. 2012-01-03]. Dostupný z http://www.immigrantships.net/v7/1800v7/berlin18701116.html

14) Halamicek, L. C. a Stanley, C. H., Halamicek Family in Fayette county, Texas Heritage, Volume II, str. 160, 1996

15) Idem

16) Idem

17) 1880 Texas Federal Population Census Schedules - Fayette, Fisher, Fort Bend, Franklin, Freestone, Frio, and Scurry Counties, United States. Bureau of the Census. Digitalizovaná kopie dostupná ze systému Internet archive: http://www.archive.org/details/10thcensus1304unit

18) Tento přesun popisuje anglicky psaná literatura - Halamicek, L. C. a Stanley, C. H., Halamicek Family, Fayette county, Texas Heritage Volume II, 1996, str. 160. S jistotou to nemůžeme vědět, ale odpovídalo by to sledu událostí.

19) Halamicek, L. C. a Stanley, C. H., op. cit., str. 160

20) Texas State Historical Association, Jeff Carroll, ROZNOV, TX, Handbook of Texas Online. [cit. 2012-01-03] Dostupný z (http://www.tshaonline.org/handbook/online/articles/hvr72

21) Pošta se zde nacházela do roku 1906, pak byla zrušena.

22) Halamicek, L. C. a Stanley, C. H., op. cit., str. 160

23) Texas State Historical Association, Jeff Carroll, ROZNOV, TX, Handbook of Texas Online. [cit. 2012-01-03] Dostupný z (http://www.tshaonline.org/handbook/online/articles/hvr72

Jurkovičova rozhledna – 116 let čekání na realizaci

Daniel Drápala

Na sklonku letošního dubna nabídlo město Rožnov pod Radhoštěm návštěvníkům regionu nové lákadlo – Jurkovičovu rozhlednu na Karlově kopci (480 metrů nad mořem). Plných 116 let přitom dělí od sebe dobu, kdy mladý architekt Dušan Samuel (Samo) Jurkovič (1868–1947) načrtl první podobu vyhlídkové věže, od chvíle jejího zpřístupnění veřejnosti.

Projekt rozhledny vznikl v době, kdy D. S. Jurkovič působil ve vsetínské kanceláři činorodého stavitele a vlastence Michala Urbánka (od roku 1889). Osmadvacetiletý architekt měl v té době za sebou již spolupráci na realizaci tzv. Valašské osady, která představovala jedno z největších lákadel Národopisné výstavy československé v Praze roku 1895.[1] V rámci Urbánkovy kanceláře se podílel na četných reprezentativních stavebních akcích určených pro město Vsetín (Občanská záložna, evangelický kostel) i jiné lokality na Valašsku. Mladý Slovák se ovšem vedle vlastní tvůrčí práce průběžně věnoval též důkladnějšímu poznávání lidové stavební tradice na území Valašska. Vznikla tak například dokumentace toleranční evangelické modlitebny v Huslenkách (publikováno v roce 1892 v Časopise Vlastenecké-ho spolku musejního v Olomouci),[2] katolického kostela Panny Marie Sněžné ve Velkých Karlovicích, ale i některých dalších objektů v Novém Hrozenkově a okolí. Své poznatky z těchto výprav do terénu posléze zužitkoval ve stati *Malování štítů na Valašsku*, kterou mu v roce 1900 spolu s trojicí kreseb a barevnou přílohou otiskl nejstarší národopisný časopis u nás Český lid.

Rok po úspěchu Národopisné výstavy československé oslovil Dušana S. Jurkoviče turistický odbor ve Valašském Meziříčí s žádostí o vypracování projektu dřevěné rozhledny. Byla určena pro Brňov – lokalitu v blízkosti Valašského Meziříčí, která by se tak stala oblíbeným výletním cílem nejen pro obyvatele Valašského Meziříčí, ale i četné cizí příchozí.

Podle dochovaných informací zhotovil D. S. Jurkovič dvě varianty. Tu jednodušší poté s odstupem let publikoval v pátém ročníku vídeňského časopisu Der Architekt (strana 34).[3] Návrh nezapře inspiraci nejen lidovým stavitelstvím, ale též pracemi některých jeho učitelů i dalších výrazných osobností tehdejší architektury (Blažej Bulla, Antonín Wiehl). Již tímto drobným návrhem však do značné míry D. S. Jurkovič předznamenal své budoucí směřování k hledání specifického národního architektonického stylu čerpajícího mimo jiné podněty také z lidového prostředí.

Rozhledna pro Brňov byla Jurkovičovou první samostatnou prací turistického charakteru. V následujících letech tyto aktivity vyvrcholily projekty Libušína a Maměnky na Pustevnách či mlýnem Peklo ve východních Čechách. Již u nákresu pro Brňov se ovšem projevovala architektova východiska ve folklorně koncipovaném historismu s tendencemi k romantickému „národnímu" dekorativismu. Patrná je i snaha o intenzivnější využití stavebních tradic lidového prostředí, které by v rukou architekta nebyly jen mechanicky reprodukovány, ale harmonicky propojeny v nový celek. Jednalo se tedy – dle vlastních Jurkovičových slov – *„... o praktické využití lidových motivů při stavbě uměle konstruované..."*

U návrhu pro valašskomeziříčský turistický spolek si můžeme všimnout některých prvků typických pro Jurkovičovy práce přelomu 19. a 20. století. Architekt se snažil i do této relativně drobné stavby zakomponovat své představy o podobě svébytného národního architektonického stylu. Ve zpracovaném návrhu proto kombinoval dva základní materiály – kámen tvořící fundament stavby a dřevo zpracované tradičními tesařskými technologiemi. Základnu stavby tak tvoří vysoká kamenná podezdívka skládaná z opracovaného kamene rozličné velikosti. Dřevěná konstrukce je tvořena dvěma segmenty – roubením „chaloupky" a z ní vycházející věžovité osmistěnné nástavby.

Při srovnání Jurkovičova návrhu rozhledny se starším projektem výstavního pavilónu pro Národopisnou výstavu československou v Praze, který vznikl již dříve v Urbánkově kanceláři, je patrná dílčí inspirace středové „chaloupky" právě u tohoto objektu (původně do jisté míry vycházejícího z podoby velkokarlovického kostela). Stejně jako u pozdějších návrhů na Pustevnách, i v tomto případě D. S. Jurkovič využíval pro finální návrh rozmanitých stavebních a ornamentálních prvků, s nimiž se setkal při svých dokumentačních a pracovních cestách po Valašsku. Jejich novým vzájemným uspořádáním do jednolitého celku vytvářel kompaktně působící hmotu. Aplikování některých prvků vycházejících z lidového stavitelství přispívalo již tehdy k atraktivitě stavby, jejich užití ovšem nemělo být samoúčelné, naopak mělo navenek deklarovat jasný řád.

Dominujícím prvkem středové části „chaloupky" se stala čtveřice štítů zakončených kabřincem a dřevěnou makovicí. Uspořádání plochy se zdobným přelištováním styčných ploch bednění štítu nezapře inspiraci ve štítech např. z Novohrozenkovska. Jisté inspirační zdroje můžeme spatřovat v realizacích staveb pro Valašskou osadu na Národopisné výstavě československé v Praze v roce 1895. Také u bednění zábradlí pro vstupní plošinu rozhledny vykazuje návrh analogie s podobou podsínků běžných u některých usedlostí na Valašsku. Věžovitá část rozhledny s vyhlídkovou plošinou je zakončena jehlancovitou střechou s čtveřicí drobných vikýřků a makovicí u vrcholu. Také zde bychom mohli úspěšně nacházet podobnosti se stavebními prvky, jimiž se během svých cest po Valašsku D. S. Jurkovič inspiroval.

Ke konečné realizaci rozhledny na Brňově nikdy nedošlo. Máme sice doloženo, že o několik let později využil Jurkovičova návrhu architekt J. Neumann pro rozhlednu v lokalitě Na Hájích u Slaného. Ani ta ovšem nebyla nikdy stavebně provedena.

Několik desetiletí ležel Jurkovičův návrh nepovšimnut. Teprve v 60. letech 20. století byl do čela Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm jmenován ing. Jan Rudolf Bečák. Pod jeho vedením došlo k nebývalému rozvoji této muzejní instituce. Nový ředitel dokázal kolem sebe soustředit celou řadu osob zapálených pro věc, rozrostly se sbírkové celky i programová nabídka, probíhaly intenzivní stavební práce na dostavbě Dřevěného městečka a budování Valašské dědiny.[4] J. R. Bečák byl člověk mnoha vizí. Jedna z nich byla zaměřena na navazující turistickou infrastrukturu, která by ještě více zatraktivnila okolí dynamicky se rozvíjejícího muzea v přírodě. Uvědomoval si totiž náročnost terénu Petřekovy stráně, kde začala pozvolna vznikat Valašská dědina. Přišel proto s originální myšlenkou. Od paty Karlova kopce u tzv. horního rožnovského splavu měla vést lanovka končící na hřebenu. Zde by čekala turisty první kulturní zajímavost – Jurkovičova rozhledna skýtající vyhlídku do okolí Rožnova pod Radhoštěm – včetně výhledů na relikty staré kulturní krajiny na přilehlých stráních a pasekách. Od rozhledny měly kroky návštěvníků směřovat do Valašské dědiny, kterou by pozvolna sestupovali až ke staré Struze, kde byl projektován areál technických staveb – Mlýnská dolina.[5]...

Řada z toho, co J. R. Bečák plánoval, byla uskutečněna, jiné vize bohužel naplnění nedošly. A tak až na počátku třetího milénia se podařilo v souvislosti se záměrem města Rožnova pod Radhoštěm rozšířit nabídku turistických cílů dovést původní záměr do zdárného konce. Vzhledem k letité provázanosti Rožnova pod Radhoštěm s prezentací a popularizací lidové kultury přistoupilo město k poněkud specifickému výběru předlohy pro zamýšlenou

rozhlednu. Jako východisko byl totiž vybrán onen neuskutečněný projekt ze sklonku 19. století pro Brňov. Předloha i umístění rozhledny zůstaly i s odstupem let v intencích původních nerealizovaných záměrů J. R. Bečáka.

Výběr Karlova kopce – lokality vybrané k vybudování rozhledny – nebyl nikterak náhodný. Vlastní vrcholové partie byly sice ještě v první třetině 19. století intenzivně zužitkovávány k hospodářským účelům. Měšťané usedlí v domech na náměstí čp. 139 a 140 využívali zdejší vrcholové pozemky jako dočasná pole, louky a pastviny, změny však nastaly s počátkem druhé poloviny 19. století. Tehdy získal kopec své přízvisko „Karlův". Stalo se tak na počest arcivévody Františka Karla Habsburského, který v roce 1854 navštívil Rožnov. Reprezentanti města tehdy na památku návštěvy otce budoucího císaře Františka Josefa I. vystavěli kamenný pomník a Karlovým jménem pojmenovali jednak alej v horní části lázeňského parku, jednak protější kopec. S rozvojem lázeňství se podařilo na Karlův kopec vybudovat lázeňské stezky využívané pacienty k procházkám a inhalaci horského vzduchu. Dobové průvodce sem lákaly hosty též příslibem nádherné vyhlídky do okolí. Jak dokládají vzpomínky pamětníků, Karlův kopec náležel ještě v první polovině 20. století k oblíbeným cílům vycházek i milostných dostaveníček samotných Rožnovanů.

K již dříve zformulovaným argumentům ve prospěch rozhledny (Jurkovičova důkladná znalost místní stavební tradice, poetika jeho architektonického stylu, blízkost turistických útulen na Pustevnách a v lázních Luhačovice) se v nedávné době přidal i jeden zcela nový. Karlův kopec je v bezprostřední blízkosti areálu Valašské dědiny Valašského muzea v přírodě, kde byla v rámci tzv. Norských fondů vybudována vědecká rekonstrukce školy z Vel-kých Karlovic-Miloňova. Na rozdíl od ostatních muzejních objektů spadajících do kategorie lidového stavitelství je tato stavba již dílem projektové kanceláře Michala Urbánka – tedy stavitele, u nějž D. S. Jurkovič na počátku své profesní kariéry praktikoval. Představuje tak zajímavý doklad pronikání aktivit stavebních kanceláří do vesnického prostředí Valašska i jejich využití osvědčených materiálů a tradičních technologických postupů. Průnik tohoto „nelidového" prvku inspirovaného ovšem některými principy lidové architektury do muzejního areálu pomyslně připravil předpolí pro výstavbu Jurkovičovy rozhledny na Karlově kopci. Její realizace v blízkosti areálu Národní kulturní památky pochopitelně kladla vysoké nároky na stavbu z hlediska estetického i technologického. Výsledný objekt koncipovaný jako vědecká rekonstrukce s důrazem na aplikování tradičních technologií (především ručního tesání, užití kovaných prvků) by ve finální podobě neměl narušovat celkový ráz Petřekovy stráně s areálem Valašské dědiny. Vlastního technického řešení novodobého projektu Jurkovičovy rozhledny se ujal ing. Antonín Závada, který již v 90. letech 20. století vedl z pozice technického náměstka ředitele Valašského muzea v přírodě rekonstrukční práce na objektu Libušín na Pustevnách. Převedl Jurkovičovu skicu bez rozměrů, měřítek a barevného řešení do podoby stavebních plánů, dle nichž mohla stavba na Karlově kopci vyrůst. Nutnost vyhovět současným normám nakonec vedla k některým nezbytným zásahům do původního Jurkovičova konceptu, na celkový vzhled však tyto novodobé vstupy neměly výraznější vliv. Celková výška rozhledny dnes dosahuje 31,09 m, vyhlídkový altán nalezneme ve výšce 18,8 metrů nad terénem.

Využití základních materiálů běžně užívaných v regionálních formách lidového stavitelství Valašska, uměřená zdobnost, originální, přitom však výrazově střídmé architektonické pojetí a především využití tradičních stavebních postupů zvláště ve sféře tesařských konstrukcí – to jsou základní přednosti původního Jurkovičova projektu pro dřevěnou rozhlednu, která byla na Karlově kopci vybudována s více než stoletým zpožděním. Realizovaný projekt představuje mimo jiné hodnotný příspěvek k poznání – a dnes i prezentaci rané tvorby D. S. Jurkoviče. Přestože již zde můžeme spatřovat spojitosti s pozdějšími pustevenskými stavbami, nebyl užitý nákres pro Brňov zahlcen bohatým dekorativismem a složitou syntézou prvků lidového stavitelství Slovenska a Valašska, jaké vidíme u Pusteven. Přesto i pro Jurkovičovu rozhlednu bychom mohli užít slova vyřčená brněnským novinářem Josefem Merhautem na adresu pustevenských staveb: *„… zpívají barvy, zpívají obrysy, zpívají malovaná dřeva svůj kouzelný zpěv. Za každé chvíle dnů i nocí, v jitřním i západním vyzlacení, v plném třesku Slunce i v silném oblévání Měsíce ryl jsem do své paměti letící a vzdušné čáry dřevěných hmot. […] Tady pochopíte, co je stavitel, který nenahrazuje jenom zdi, ale promýšlí svou stavbu jako básník svůj román do všech podrobností, do všech koutů…"*

LITERATURA

Borytová-Debnárová, D.: Dušan Samo Jurkovič. Osobnosť a dielo. Bratislava 1993.

Drápala, D.: Jurkovičova rozhledna na Karlově kopci. Podklady pro jednání Vědecké rady Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Rukopis 2009.

Drápala, D. – Sobotka, R. – Hambálek, M. – Bajer, V.: Až na vrchol Radhoště. Rožnov pod Radhoštěm 2010.

Hambálková, L. – Drápala, D. – Hambálek, M. – Srbová, D.: Rožnov lázeňský. Rožnov pod Radhoštěm 2005.

Jurkovič, D. S.: Project eines Aussichtsthurmes bei Wallachisch Meseritsch. Der Architekt 5, 1899, s. 34.

Mehešová, O.: Básník dřeva. Architekt Dušan Samo Jurkovič (1868–1947). Valašsko-vlastivědná revue 2010/2, s. 22–25.

Žákavec, F.: Dílo Dušana Jurkoviče. Kus dějin československé architektury. Praha 1929.

POZNÁMKY

1) Národopisná výstava československá v Praze 1895. Praha 1897.

2) Jurkovič, D.: Dřevěný kostel na Huslenkách. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci 9, 1892, s. 1–4. Srov. také Tichá, J.: Využití religionistického studia v etnologickém bádání. Vědecká rekonstrukce evangelické toleranční modlitebny z Huslenek ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Národopisný věstník 26 (68), 2009, č. 1, s. 203–217.

3) Originální kresba (kolorovaná tuš) s autorskou signaturou a datací je uložena v SNA v Bratislavě. Srov. Mehešová, O.: Básník dřeva. Architekt Dušan Samo Jurkovič (1868–1947). Valašsko-vlastivědná revue 2010/2, s. 22–25.

4) Srov. Ryšicová, L.: Moderní dějiny Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm v letech 1960–2005. Museum vivum 1, 2005, s. 9–26.

5) Za informace o projektových záměrech J. R. Bečáka děkuji panu Michalu Chumchalovi.

Okolnosti vzniku kříže na novém hřbitově ve Veselé u Valašského Meziříčí

Rostislav V. Němejc

Datace: 1906

Donátoři: manželé Čapkovi - František (1879-1949) a Adéla Marie (1888-1971)

Text: „Já jsem vzkříšení i život. Kdo věří ve mne, byť také umře! Živ bude."

Okolnosti vzniku kříže

Kříž nechali vybudovat v roce 1906 majitelé bývalého veselského fojtství - rolnické usedlosti čp.6, František Čapka (1879-1949) se svou novomanželkou Adélou Čapkovou, rozenou Bechnou (1888-1971). Jejich sňatek se konal ve Veselé dne 9. ledna 1906. Oddávajícím byl pozdější arcibiskup olomoucký ThDr. Antonín Cyril Stojan (1851-1923), tehdy uváděn jako farář v Dražovicích (okr. Vyškov)[1].

Adéla Marie Čapková, rozená Bechná (1888-1971), pocházela z největšího rolnického gruntu ve Veselé, bývalého fojtství čp.6. Narodila se 25. 6. 1888 jako nejstarší dcera fojta Františka Bechného (1863-1900) a Bedřišky Bechné, rozené Blažkové (1870-1896). Měla ještě mladší sestru Bedřišku (1892-1918).[2] Dětství obou sester bylo velice tvrdě poznamenáno předčasným odchodem rodičů. Když jim bylo pouhých 8, resp. 4 roky, ztratily nejprve dne 10. 5. 1896 matku (příčina smrti teprve 26 leté matky byla plicní tuberkulóza) a o čtyři roky později i otce (náhle umírá 14. 8. 1900 na mrtvici v 36 letech). Děvčata byla poté vychovávána poručníky a netřeba zdůrazňovat, že jejich život byl velice tvrdý.[3] Možná právě proto je Adéla Bechná již ve svých 17 letech dne 9. 12. 1905 prohlášena c. a k. okresním soudem ve Valašském Meziříčí za zletilou a za pomoci veselského pana faráře P. Petra Lubojackého (1848-1916) (farářem ve

9.1.1906, Veselá: František Čapka (1879-1949) se ženou Adélou Marií, roz. Bechnou (1888-1971)

Kříž manželů Čapkových z roku 1906 (Veselá, nový hřbitov, 2010)

Veselé v letech 1892 až 1908) jí je vyhledána patřičná partie - o 9 let starší **František Čapka** (1879-1949), statkář v Podivíně (okr. Břeclav), který patřil mezi výrazné osobnosti politického, hospodářského a náboženského života na Moravě v první polovině 20. století. Událost sňatku, který manželé uzavřeli v kostele sv. Martina ve Veselé dne 9.1.1906, nezůstala bez ohlasu tehdejšího tisku (Selské hlasy) a můžeme si tak udělat představu, že tehdy teprve dvacetisedmiletý František Čapka byl na Moravě známou osobností.[4]

A právě jejich sňatek (9. 1. 1906) byl oním hybným momentem k vybudování kříže na novém veselském hřbitově jako výraz vděčnosti pánům farářům a Bohu, že se manželé našli. Novomanželé po sňatku odcházejí na ženichův statek v Podivíně (okres Břeclav). Ve šťastném manželství vychovali celkem 8 dětí. I po odchodu z Veselé ve svých darech na zdejší kostel sv. Martina pokračovali. O zásluhách manželů Čapkových o kostel sv. Martina ve Veselé se dozvídáme z farní kroniky a publikace veselského faráře V. Zapletala (1944): *„Největšími dobrodinci kostela sv. Martina jsou statkář František Čapka z Podivína s manželkou Adélou, rozenou Bechnou, z veselského fojtství. V době, kdy drželi fojtství, darovali v roce 1906 kříž na nový hřbitov. Když se odstěhovali do Podivína, pamatovali na veselský kostel ještě více. V roce 1909 darovali dvě sochy Božského Srdce Páně a Srdce P. Marie, v roce 1917 darovali na památku 10-letého výročí šťastného manželství nové varhany od firmy Jan Mudroch z Tišnova. V roce 1923 byly za jejich přispění (10.000,- Kč), přispění pana arcibiskupa Stojana a farníků pořízeny tři nové zvony (P. Maria vážící 210 kg, sv. Martin 110 kg a sv. Cyril a Metoděj 93 kg). V roce 1926 věnovali manželé Čapkovi kostelu sochu sv. Antonína Paduánského a dvě nová figurální okna v presbytáři. Na jednom jest vyobrazena sv. Adéla, císařovna, a na druhém sv. František z Assisi. Jsou to patroni manželů Čapkových. V roce 1933 pořídili červené korouhve a v roce 1935 zaplatili opravu varhan za 1.200 Kč."* P. Vojtěch Zapletal (1944) jejich donátorské aktivity uzavírá slovy: *„Jejich zásluha je tím větší, že pomohli vždy velmi ochotně v dobách, kdy větší obnos bylo těžko sehnat z místních prostředků. Svými velkomyslnými dary zapsali se manželé Čapkovi zlatým písmem mezi dobrodince kostela sv. Martina ve Veselé."* Ještě v létě 1947 věnovali manželé Čapkovi na opravu kostela a fary 50.000 Kč (!!!). Z této částky se uhradilo pořízení tří (ze čtyř) velkých oken - vitráží v kostele sv. Martina (sv. Václav, sv.Vojtěch, sv. Ludmila a sv. Anežka Česká).

Téměř na den předtím, než ukončil svou pozemskou pouť (†3.11.1949), sepsal František Čapka vlastnoručně svou poslední vůli, jejíž některé pasáže ukazují na to, jaký to byl velký muž: *„Pohřeb si přeji jednoduchý, aby to odpovídalo celému mému životu, bez hudby a řečnění, neboť po celý život konal jsem jen to, kam jsem byl vůlí Boží postaven, a to vždy svědomitě, neboť jsem to pokládal za svou povinnost křesťanskou, tak i občanskou."*

Adéla Čapková přežila svého muže o více jak 20 let. Oba jsou pochováni v rodinném hrobě na čestném místě podivínského hřbitova. Jejich četnými potomky žije rod dodnes.

Za poskytnuté materiály a fotografie patří mé poděkování panu Františku Čapkovi z Podivína, vnuku manželů Čapkových.

Rodina statkáře Františka a Adély Čapkových (Podivín, 1928)

LITERATURA A PRAMENY

Bechný, J., Kubrický, V.: Rod Bechných z Veselé, 2003, 55 s.

Němeček, V.: Galerie osobností: František Čapka (1879-1949), Podivínský zpravodaj, 3, 2007, s.11

Zapletal, V.: Kostel sv. Martina ve Veselé, V. Meziříčí, 1944, 25 s.

Farní kronika Veselé u Valašského Meziříčí (1909-1987)

Křestní, oddací a úmrtní matriky Farnosti Veselá (1850-1910)

Gruntovní a pozemkové knihy Veselé u Valašského Meziříčí (1850-1910)

Odkazy - F. Čapka, politik, Dr. Stojan, JUDR. Hruban na http://cs.wikipedia.org

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky: jmenný seznam poslanců, [cit. 2011-11-17].

Rodinný archiv Františka Čapky z Podivína

POZNÁMKY

1) V letech 1908-1917 probošt kroměřížský, 1921-1923 10. arcibiskup olomoucký. Dr. Stojan se jako aktivní politik (poslanec Říšské rady, po vzniku Československa poslanec Revolučního národního shromáždění Republiky československé, v letech 1920-1923 senátor) znal s ženichem právě z prostředí politicky aktivní katolické mládeže, v jejíž řadách František Čapka (1879-1949) začínal svou politickou kariéru. Na svatbě byl přítomen také JUDr. Mořic Hruban (1862-1945), říšský a pozdější československý poslanec a senátor, ministr.

2) František Bechný (6. 12. 1863-14. 8. 1900), sedlák, dědic fojtství ve Veselé čp.6, sňatek 31. 1. 1887, Veselá: žena Bedřiška Blažková (Fridolina Blaschke) (11. 1. 1870-10. 5. 1896), dcera Ignáce Blažka, sedláka a rychtáře v Hranických (dříve Kozích) Loučkách čp.4 a jeho ženy Karoliny, roz. Lazarové z Barnova (u Libavé), dcery: 1) Adéla Marie (25. 6. 1888-28. 11. 1971), dědička fojtství ve Veselé čp.6, sňatek 9. 1. 1906, Veselá: František Čapka (24. 9. 1879-3. 11. 1949), sedlák v Podivíně čp.234, syn sedláka Matouše Čapky (1.9.1841-14.3.1917) a Kateřiny, rozené Lucké (20.11.1845-29.7.1926) z Podivína čp.234; 2) Bedřiška (Fridolina) (21.4.1892-14.2.1918), umírá svobodná těsně před sňatkem.

3) Osudy veselského gruntu čp.6 (bývalého fojtství) byly v druhé polovině 19. století následující: Otec František Bechný (1863-1900) dědí fojtství po smrti svého otce Michala Bechného (1824-1886) dne 29. 9. 1886. Po sňatku je 5. 3. 1887 zapsána jako spoluvlastník realit jeho žena Bedřiška Bechná, roz. Blažková (1870-1896). Po smrti ženy její polovici usedlosti dědí 2. 6. 1896 dcery Adéla a Bedřiška, které se po náhlém skonu otce stávají dne 30. 12. 1900 univerzálními dědičkami veškerého majetku. K další úpravě vlastnictví fojtství došlo po sňatku Adély Bechné s Františkem Čapkou dne 29. 01. 1906, kdy oba manželé vlastní ½ a sestra Bedřiška Bechná vlastní druhou ½ majetku. K majetkovému vypořádání se sestrou Bedřiškou dochází dne 9.8.1906. Celé fojtství pak vlastnili manželé František Čapka a Adéla Čapková, roz. Bechná. Manželé pak bývalé fojtství ve Veselé čp.6 dne 30.6.1908 prodávají dosavadním nájemcům - Janu a Anně Zuzaňákovým (ostatně v držení rodu Zuzaňáků je fojtství dodnes). Mimochodem Jan Zuzaňák vystupuje dne 9. 1. 1906 jako svědek nevěstin.

4) František Čapka (*24. 9. 1879 Lanštorf (Ladná), †3. 11. 1949 Podivín) byl statkářem, průmyslníkem, v letech 1913-1918 poslancem rakouské Říšské rady za okresy Břeclav a Hodonín, 1913-1918 poslanec Moravského zemského sněmu jako jeden z 19 českých katolických poslanců a v letech 1918-1920 poslancem Revolučního národního shromáždění Republiky československé za Československou stranu lidovou. Od mládí projevoval vůdčí schopnosti. Mezi mladou generací byl velmi oblíbený a populární. Angažoval se v katolických rolnických spolcích. Od 1904 člen výboru a předsednictva Ústřední jednoty venkovské záložny v Brně. Zakládal a předsedal akciovému pivovaru v Břeclavi, předseda dozorčí rady Uhelné společnosti Karbon v Brně, cenzor Národní banky v Praze, železniční rada v Brně, místopředseda Jednoty hospodářských družstev v Brně, spoluzakladatel Syndikátu řepařů, působil na Plodinové burze (burzovní rada a rozhodčí). Podporoval Matici Hodonínskou i další akce vlasteneckého a sociálního charakteru, na kterých se podílel. Ze svědectví současníků vyplývá, že to byl člověk obdařený nadprůměrným nadáním, nesmírně zbožný, zásadový, neuvěřitelně pracovitý. Byl vyhledáván širokou veřejností, žádnému neodmítl poskytnout radu a pomoc.

Podivín (2012): Místo posledního odpočinku manželů Františka a Adély Čapkových

Jaroslav Šindelář. Z rodinného alba

Jaroslav Šindelář: Svědectví z koncentračního tábora

Publikované fragmenty vzpomínek Jaroslava Šindeláře z koncentračního tábora poskytla jeho dcera PhDr. Eva Šindelářová. Úvodem ve své vzpomínce svého otce krátce představuje:

Můj otec Jaroslav Šindelář se narodil 11. února 1910 ve Štýrsku, tehdejším Rakousko-Uhersku, jako čtvrté dítě z pěti sourozenců. Jeho otec, můj dědeček Theofil Šindelář pracoval u c.k. soudů. Z rakouských zemí byl posléze přeložen k soudům na Moravu, nejdříve do Konice, kde tatínek začal chodit do obecné školy, poté do Valašského Meziříčí, kde otec pokračoval ve studiu na reálném gymnasiu. Po smrti svého otce ukončil čtyři třídy nižšího gymnasia a přestoupil na obchodní školu ve Frenštátě pod Radhoštěm. Pracoval pak jako úředník u několika poštovních úřadů na Moravě, nakonec opět ve Valašském Meziříčí.

Před vypuknutím 2. světové války se zapojil do odbojové skupiny Obrana národa. 1. září 1939 byl zatčen vsetínským gestapem, vězněn v Ostravě, Vídni, pak převezen do koncentračního tábora Sachsenhausen v Oranienburgu u Berlína. Ve svých vzpomínkách zachytil to, co tam lidé zažívali a co všechno museli podstoupit.

V prosinci 1947 uzavřel sňatek s Veronikou Urcovou, mojí maminkou. Jsem jedinou dcerou.

Můj otec zemřel 17. června 2000 ve věku devadesáti let. Je pohřben ve Valašském Meziříčí.

U svého otce jsem vždy obdivovala jeho přímost, nadhled, humor, úsměvný, čapkovský přístup k životu a lidem. Jako malá jsem tyto vlastnosti považovala za samozřejmost. S odstupem času si stále víc a víc uvědomuji, s čím se musel vnitřně vyrovnat a co unést, aby byl takového chování schopen.

V osobním životě k tomu přistoupila ještě bezmezná láska, se kterou se velkoryse postavil k handicapu, jako následku nemoci své vnučky, mé dcery. Často si kladu otázku, co pro něho bylo těžší – vyrovnat se s lidskou zvůlí v koncentračním táboře nebo bolestí osobní.

Měly by být takové osudy zapomenuty?
Před svým otcem smekám.

(Uveřejněné fragmenty zůstaly v některých svých částech bohužel nečitelné. Tato místa jsou v textu označena vytečkovanou závorkou.)

1. září 1939, v den vyhlášení války Polsku, bylo Němci provedeno zatčení. Mnoho lidí z Valašského Meziříčí, mezi nimi já i několik starších pánů, bylo zatčeno a dovedeno na četnickou stanici. Po zjištění totožnosti jsme byli převezeni autobusem do úřadoven gestapa na Vsetíně, kde metody zastrašovací byly již ostřejší a citelnější. Po očíslování a několikahodinovém stání v pozoru s nosem a čelem dotýkajíce se stěny zdi, po ranách mířených na naše nohy a hlavy, byli jsme vedeni špalírem ozbrojených stráží znovu do autobusu. Směřovali jsme do Valašského Meziříčí. V každém z nás vznikla malá naděje, že nás vezou do trestnice ve Val. Meziříčí. Bez zastávky však jsme projeli Novým Jičínem do Moravské Ostravy. Namačkali nás do sklepů úřadovny gestapa. První hra s námi začala. Kouřit jsme mohli, trestán však byl každý, kdo byl při tom chycen. Kolem jedné stěny byla lavice. Kdo měl odvahu se na ni posadit, hazardoval se zdravou kůží na zadnici. Znovu jsme byli očíslováni a transportováni do ubikací továrny Spitzer, kde již byly stovky a stovky lidí z řad dělníků, úředníků a také vedoucí čeští lidé našeho průmyslu hlavně z Moravské Ostravy. Nepohodlní z celé severovýchodní Moravy. Problémem byly jen čtyři mísy k umývání a jediný záchod, který k dovršení nemožné situace byl druhý den zacpán. Nezbývalo skutečně nic jiného, než všechny těžkosti překlenout vtipem a dobrou náladou. Vzpomínám na Pepu Podzemného, na ing. Puchtu, kteří vždy byli dobré nálady a jejich „ničevo“ zahnalo vždy vzniklé obavy. Zlatý hřeb všeho byl Dr. Otto Levý. Ačkoliv byl těžce nemocen, celý den na práci, vždy večer přicházel mezi nás a jeho vtipy dobře podané rozesmály i ty nejzamlklejší. Strava byla dobrá, zacházení od Němců prošlo a členové rodin zavřených měli přístup a mohli nám dovážet i jídlo. Jen čas velmi pomalu utíkal. Za několik dnů našeho pobytu předvedlo nám gestapo malý kousek svého umění. Policejní president z Moravské Ostravy Bača byl gestapem i se všemi Židy vzat na práci. Večer se vrátil, správněji byl donesen ve velmi zubožením stavu. Po uklidnění a malém odpočinku vyprávěl. Byl určen drhnout podlahu, (…) doprovázen patřičným popohánění, takže během odpoledne nemohl již vydržet tempo práce a třikrát omdlel. SS však byli velkomyslní. Kdo pracuje, ať také jí. Donesli krajíc chleba, obložili jej vysokou vrstvou mýdla a donutili policejního presidenta k snězení. Zapít pak musel vodou z plivátka… Asi po čtrnácti dnech naše ubikace byly zaplaveny vodou z kanálů, takže nebyly schopné k dalšímu používání. Veškeré osazenstvo bylo převezeno zčásti do věznice krajského soudu, zčásti na policejní ředitelství, kam jsem se i já dostal. Štěstí se znovu usmálo. Policejní strážníci Češi, správce Čech, policejní agenti taktéž. Pomaloučku jsme se všichni vzájemně poznali. Byly dovoleny neoficiálně návštěvy, správce věznice nám vařil velice dobře, mimo to od rodin dostávali jsme jídlo, cigarety a mé sestře podařilo se propašovat i slivovici ve větším množství. Pracovat jsme nemuseli. Polsko kapitulovalo, byla však Anglie s Francií ve válce proti Německu, šířily se mezi námi zprávy, že brzy vstoupí i Spojené státy a SSSR. Bylo co kouřit, co jíst a pít, všichni jsme byli pohromadě, nadšeni situací jsme věřili v blízký konec. Den za dnem utíkal v klidu. Jednou při procházce na vězeňském dvoře přišel se podívat na nás vyšší důstojník, představitel německé kultury. Byli jsme nuceni smeknout, přičemž panu profesoru Dlaskovi spadly všechny žiletky uschované za páskou klobouku, které hned při příchodu měly být odevzdány. Situace byla námi zachráněna a večer byl profesor Dlask středem našich kamarádských vtipů. Blížily se vánoce. Každý dostal za úkol obstarat z domu určitou část jídel, aby štědrovečerní večeře byla důstojná. Motáky byly odesílány rodinám. Správce věznice naznačil, že přimhouří obě oči, a balíky, pro které nám pan správce zapůjčil místnost, začaly se scházet. Byly rozděleny úkoly a všichni horečně očekávali jsme den, na který jsme se těšili jak malé děti. Tři dny před štědrým večerem se vše zhroutilo. Zpráva od gestapa – zítra ráno o půl páté připravit se všichni k transportu, sebou jen nejnutnější věci. Čára přes rozpočet. Byli jsme všichni bláhoví a málo jsme znali Němce. Všichni, mimo jiné věci, které jsme chtěli vzít s sebou, jsme uznali, že noční prádlo jest věcí samozřejmou. Mnoho z nás tu noc velmi málo spalo. Přesně o čtvrté hodině byli jsme probuzeni, seřazeni na chodbě, zjištěni dle jmen, naloženi do auta a odvezeni na nádraží. Namačkáni do vagónu projížděli jsme Brnem, kde k nám bylo přidáno několik studentů – vysokoškoláků a Židů. Cesta končila ve Vídni.

Ve vídeňské krajské trestnici nastaly horší časy, zima, vězeňská strava, vzájemně si odporující zprávy z koncentračních táborů a viděli jsme ukázky práce SS na lidech, kteří z táborů byli voláni k soudu. Smutná a chudá byla štědrovečerní večeře, mimo několik pohledních lístků, které jsme propašovali, nemohli jsme odeslati žádné zprávy rodinám. (…)

V domnění, že nám nerozumí, padly v jejich přítomnosti dosti silné poznámky. Jednoho dne nechal nás ředitel věznice nastoupit na vězeňském dvorku a mluvil k nám – česky. Řekl, že dělal vše možné a snažil se podle možností, abychom dostali aspoň trochu víc jídla než druzí, a aby také na cestu, kterou zítra podnikneme, byl pro nás rezervován větší kousek chleba. Doporučil nám obléci všechno prádlo, které máme k dispozici, poněvadž venku je velká zima. Mráz tehdá dostupoval 25 až 28 stupňů. Na druhý den večer naloženi jsme byli do policejních vozů a odvezeni na nádraží. Okna vagónů byla zatažená. Jízda v neznámo. Generální ředitel ing. Jerie přesně odhadoval kam jedeme a jeho údaje byly skutečně správné – směr Berlín – koncentrační tábor Oranienburg. Na druhý den večer

dorazili jsme do Berlína. Spoutané odvedli nás do policejních aut a tato se vydala s námi ke koncentračnímu táboru vzdálenému od Berlína asi 30 kilometrů. Před vchodem byli jsme seřazeni do dvanáctistupů a skupina po skupině byla vedena k hlavní bráně, kterou se vcházelo do lágru. Uvítání od SS bylo skutečně grandiózní. Uprostřed brány zazněl německý povel stát, pak „Mützen ab“. Než jsme si uvědomili, že máme sundat čepice a klobouky, již začaly řádit stráže SS. Zahlédl jsem znak umrlčí lebky na jejich čepicích a výložkách. K více pozorování neměl jsem již čas a možnost. Rány klacky, bez ohledu kam dopadly, kopance do kotníků, břicha, řev stráží, jež se vzájemně povzbuzovaly k větším a větším ukrutnostem, a konečně ti z našich lidí, kteří se udrželi na nohou, byli všichni sraženi k zemi kolbou pušek. Spadl jsem na břicho, batoh, v němž měl jsem prádlo a trochu jídla, jsem dal před hlavu a rukama chránil jsem si boky před kopanci. Bití nebralo konce. Dupali po nás, kopali bez rozmyslu a ten kdo úpěl nejvíc, byl nejvíce bit. Dobu mlácení v bráně nemohu určit, byla to však pro mě věčnost. Konečně dán rozkaz k dalšímu pochodu. Plížili jsme se k dřevěnému baráku po rukou a nohou, každý jak mohl. Rány a kopance neustávaly. V místnosti baráku byli jsme namačkáni jeden vedle druhého. Všichni lehnout. Poněvadž pro přeplnění místnosti nemohl být rozkaz ihned proveden, následovalo nové řádění bestií. Puškou, klackem, železným lankem, kopanci, šlapáním po břichu, po obličeji donutili nás k provedení rozkazu. Leželi jsme jeden na druhém. Zhaslo světlo a jeden z nich cynicky přál nám dobrou noc a ráno na shledanou. Neodvažovali jsme se pohnout i přes úpění a naříkání zraněných. (…) Zranění zůstali ležet a druzí museli stát. Tak prošla noc, naše třetí noc, kdy jsme nezahmouřili ani oko (…).

Skulinou v oknech, jež byla dřevěnou okenicí zavřena, vyhlídli jsme obraz, který se nám naskytnul a nemohli jsme jej pochopit. Nevěděli jsme, díváme-li se na blázny, na živé mrtvoly, nebo je to sehrané divadlo jen pro nás. Nějaký člověk v pruhovaných šatech s číslem na levé straně a červeným trojúhelníkem utíkal kolem baráku. Vychrtlý, strašně hubený, doslova jen kosti potažené kůží, na nohou dřeváky – proč utíká ještě v takovém stavu, nedovedli jsme si vysvětlit. O něco dál druhý stejně oblečený zametal, přičemž přeskakoval z jedné nohy na druhou. Proč jen to dělá? Dále skupina čtyř lidí, táhli prázdnou káru, táhli ji těžce a pomalu, bylo vidět, že napínají všechny své síly. Což nemohou tito lidé skutečně utáhnout tak lehký vozík? Jsou to simulanti, jsou tady jen blázni, anebo je to nějaké zvláštní oddělení? Všechna tato proč vířila hlavou a zůstávala bez odpovědi. Pozorování naše bylo přerušeno vstupem několika stráží SS. Museli jsme odevzdat všechny cigarety, zápalky a nože. Všichni nastoupit. Unavení, nevyspalí a zranění postavili jsme se před barák do čtyřstupů a vedeni jsme byli k jinému baráku, kde podle tabulek upevněných na stěně nacházela se písárna a koupelna. Mráz byl velký. Po půlhodinovém čekání otevřelo se okno a přečteno pět jmen. Byli vpuštěni do baráku.V malých intervalech vždy pět a pět bylo vpouštěno dovnitř. Asi za půl hodiny na druhém konci baráku vyšlo pět lidí. Proužkované kalhoty, kabát, čepice a v rozbitých botech bez tkaniček. Byli to naši lidé, jen držení těla nebylo již tak přímé. Mnozí z nich stiskali si břicho, druzí dávali ruce za záda a na jiné části těla. Proč? Za necelé dvě hodiny dostalo se nám odpovědi. Mezitím přišly tři stráže SS, jeden z nich nesl v ruce kousek bílého papíru. Silní chlapi, vysocí, ramenatí, ozbrojení pistolí. Obličejů zcela průměrného typu. Byli jsme přesvědčeni, že tito lidé nepatří k těm, kteří nás včera večer takovým hrozným způsobem zbili. Ty bídáky představovali jsme si v duchu jinak. Předstoupili před nás a přečetli tři jména. Neznali jsme vyvolených. Byli to lidé, které přidali k našemu transportu ve Vídni. Vystoupili před řadu. Židé. A SS stráže, o kterých podle výrazu obličeje jsme byli přesvědčeni, že nikdy nejsou sto provádět takové masakry, nás utvrdily v opaku. Hra začala. Každý Žid dostal klacek, utvořili malý kruh a byli nuceni druh druha navzájem bít. Jeden z chudáků svého druha dle možností šetřil, byl napomenut stráží SS k silnějším ranám. Odpověděl, že není schopen více síly vložit do ran. To byl důvod, aby byl vzat stráží stranou a před našimi zraky zpracován. Obrázek, který se nám naskytl, převyšuje fantazii každého normálního člověka. Po čtvrt hodině byla to jen hromádka zkrvaveného masa. Vlasy i s kůží byly mu strženy s hlavy. Další dva čekal stejný osud. Přijel vozík, nehybná tři těla byla naložena na něj a odvezena.

Zanedlouho byla vyvolána další pětice, mezi ní byl jsem i já. Vešli jsme do místnosti, kde každému do rukou bylo dáno číslo. Pak vše odevzdat, svléci se do naha a po ostříhání vlasů s patřičným řvaním a bitím odvedeni pod sprchy. U přijímání příchozích byl již zaměstnán student Parma, který mě poznal. Dal mi radu, kterou jsem si vštípil do mozku, a podle které jsem se pak řídil. Snažit se za každou cenu nenechat se srazit k zemi a zůstat ležet. Stále býti na nohou. Celou procedurou prošel jsem dle poměrů koncentráku ještě dosti dobře. Rozbitý kotník, kolena, několik kopanců vedených na ledviny, to vše nebylo nic proti jiným, kteří pod ranami klesli a neměli zdravého místečka na těle. Mezi naší pěticí nacházeli se také dva kněží z Brna. Důstojník, velitel lágru, zvlášť na ně upozornil stráže SS, kteří se vrhli na kněze jako dravá zvěř. Na otázku SS, kdy naposledy pohlavně obcovali, odpověděli, že jsou kněží, a že nikdy nic podobného nečinili, že i jejich víra jim to zakazuje. Smích a nové rány SS nutily kněze k výpovědi, kterou by rádi slyšeli. K chvále kněží nebyla od nich dána. Konec jejich života přišel. Byli donuceni, aby se opřeli o ruce a kolena, a surovými kopanci bylo jim rozbito jejich přirození. Zemřeli.

Dostali jsme košili krátkou bez rukávů, spodní kalhoty, jež sahaly jen ke kolenům, dřeváky a žádné ponožky, jen malý kousek hadry. Konečně křest byl u konce a byli jsme postaveni k druhým, kteří čekali, až všichni příchozí budou hotovi. Od rána do půl čtvrté odpoledne stáli jsme v mrazu, který nikdo z nás následkem prožití posledních událostí ani necítil. Přidělen nám byl barák číslo 26, takže všichni z kraje vsetínského, Valašských Klobouk, Frenštátu, Frýdku, Místku a Moravské Ostravy až na malé výjimky byli jsme pohromadě. Barák byl přizpůsoben asi pro 200 lidí, naším příchodem zvýšil se na 300 a později, když přicházely větší a větší transporty, bylo ubytováno až 600 lidí. Spát bylo umění každého jednotlivce. Nastoupili jsme k večeru na nádvoří. Lidé z každého baráku tvořili samostatné skupiny. SS stráže zjišťovaly jejich počty, které byly hlášeny veliteli lágru nebo jeho zástupci. Při každém takovém hlášení museli jsme smeknout. Celkový počet pohyboval se tehdy kolem čtrnácti až patnácti tisíci lidí.

Na druhý den nebyli jsme posláni ještě do práce. Přišívali jsme si čísla, jež byla natisknuta na kousek bílého plátna, a červený trojúhelník umístěný pod číslem. Komu se podařilo sehnat knoflík nebo kousek laty, poopravil si svůj oděv, jiní doposud měli šaty staženy provazem nebo drátem.

Následujícího dne jsme pod ozbrojeným dohledem pochodovali do velké cihelny vystavěné vězni. Rozdělili nás do skupin a naše skupina byla určena nosit písek k zaplnění močálů. Práce byla těžká. Popohánění stráží a hlavně předáků rekrutovaných z řad trestanců bylo nesnesitelné. Byli to většinou lidé, kteří byli trestáni pro větší krádeže, loupeže a vraždy německými soudy. Výhoda pro ně byla v tom, že nemuseli pracovat, dostávali o dva krajíčky chleba více a v poledne při rozdělování polévky dostali dvojnásobnou porci. Za tyto výhody propůjčovali se k tak nízkým činům, že mnohdy zacházeli s vězni krutěji, než samotní SS. Veškerá práce musela se konat v klusu a o udržení tempa starali se nejen vězni, ale i SS. Palouček, na kterém jsme pracovali, nazvali vězni Růžovým. Za necelou půlhodinu bylo ubito několik desítek lidí, tempo práce se nezpomalovalo, ba naopak tělesnými tresty bylo zvyšováno. Pracoval jsem s nadporučíkem letectva Tykalem, který chtěl přejít u Ostravy polské hranice a vstoupit do armády. Lidmi, kteří se mu nabídli, že jej převedou přes hranice a vzali od něj peníze, byl zrazen a předán gestapu. Rozhodli jsme se, že musíme něco riskovat, abychom se dostali do jiné skupiny, poněvadž práce na Růžovém paloučku bychom vydrželi asi nejdéle měsíc. Večer, když jsme se seřazovali k návratu zpět do lágru, přijela dvě auta. Do nich byla naložena těla ubitých během práce a lidé, kteří sice ještě dýchali a nebyli již schopni zpátečního pochodu. Z tisíce lidí, které čítalo naše komando, denně byla odvážena dvě plně naložená nákladní auta lidí neschopných jakéhokoliv pohybu. (…)

V poledne jsme nechodili na oběd do lágru. Byl za námi dovezen. Skládal se z teplé vody, v níž plavalo několik kousků mrkve a sem tam shnilý brambor. Později došla mrkev i brambory a polévka byla vařena z nějakých listů, které se velmi podobaly vrbovým, příchutě hořké. (…)

Připravil Josef Kramář

Slovenská strela se svou posádkou na Wilsonově nádraží Foto PATK

Slovenská strela v časech své největší slávy

(podle vzpomínek „řidiče Slovenské strely“ Františka Pořádka)

Hana Jabůrková

Údaje o výjimečnosti železničního motorového vozu s názvem Slovenská strela, který byl v r. 2010 jako jediný vlak na seznamu památek prohlášen MK ČR národní kulturní památkou, se v této revui objevily už několikrát. Však také ve Vsetíně žil a podnikal vynálezce v oboru elektrotechniky a úspěšný továrník Josef Sousedík (1897 – 1944), který na základě svého patentu vyřešil elektromechanický přenos výkonu vozu a stal se tak ve 30. letech 20. stol. v rámci koncernu Ringhoffer – Tatra jedním z projektantů Slovenské strely. Vozovou část tohoto motorového vlaku i jeho pohon vytvořil šéf konstrukce a technický ředitel závodů Tatra v Kopřivnici – Hans Ledwinka (1878 – 1967).

Dva čtyřnápravové motorové vozy II. třídy M 290.001 a M 290.002, stavěné pro velké rychlosti na hlavních tratích, byly 13. 7. 1936 zařazeny do pravidelného provozu na expresní trati Praha – Brno – Bratislava, dlouhé 397 km (odtud název soupravy). Byly to prototypy o celkové váze 36 t, vybavené kombinací dvou šestiválcových benzinových motorů o celkovém výkonu 320 k (původní dieselové byly podle názoru Ledwinky příliš hlučné) a novinkou – výše uvedenou soustavou „Sousedík“. Řízení bylo možné z obou koncových stran (bez otáčení vozu). Nejvyšší rychlost vozu byla předepsána 130 km/hod. Při zkušebních jízdách však dosáhl až 150 km/hod. Byla to bezesporu nejrychlejší motorová jednotka u ČSD.

Jak mechanický, tak elektrický přenos síly byly propracovány až k úplné dokonalosti. U mechanického přenosu byla zhodnocena jeho jednoduchost, spolehlivost a hospodárnost, při přenosu elektrickém pak klidné a plynulé rozjíždění a velký moment záběru. Výhodnost řešení spočívá v tom, že k rozjíždění vlakové soupravy Slovenská strela bylo použito přenosu elektrického se všemi jeho výhodami a při dosažení rychlosti 80 km v hodině došlo k automatickému přepnutí na přenos mechanický. Tím odpadly všechny ztráty pocházející z přeměny mechanické energie na elektrickou a naopak. Rozjíždění bylo navíc měkké a rychlé – rychlosti 130 km/hod. dosáhla souprava ve třech minutách. K tomu se přidalo i rychlé brzdění a zastavování na krátkou vzdálenost. Z toho vyplývala hospodárnost umocněná ještě aerodynamickým tvarem lehké samonosné karoserie z ocelových plechů a tažených profilů, který snižoval odpor vzduchu při jízdě. K reprezentativnímu a elegantnímu vzhledu ještě přispíval višňově rudý nátěr se střechou barvy zašlého zlata a státní znak na čele skříně od akad. sochaře Jana Nušla. Nové vozy nebyly zatěžovány žádnými přípojnými vagóny. Aby dráhy uspokojily zájem cestujících, musela být Slovenská strela poprvé u ČSD povinně místenková. Jízdní doba podle jízdního řádu byla 4 hod. 41 min., prům. rychlost 92 km/h.

K oblibě u cestujících přispíval i vkusný a účelný interiér vlaku, navržený Ing. arch. Vladimírem Grégrem. Vnitřek vozu s celkovým počtem 72 sedadel byl rozdělen do dvou samostatných oddílů pro kuřáky a nekuřáky, s malým bufetem a kuchyňkou uprostřed. Dvě uzamykatelné prostorné plošiny sloužily k uložení zavazadel. Samozřejmou součástí vybavení byly i dvě toalety. K pevným stolkům pod okny bylo možné připojit ještě přenosné stolky pro servírování jídel. Vůz měl i větrání kanálem ve stropě, ohřívanou vodu a elektrické osvětlení. Načasování jízdního řádu - odjezd z Bratislavy v 5,50 hodin a návrat v 23,26 hodin s pobytem v Praze kolem 8 hodin - umožňovalo obstarání obchodních i jiných záležitostí v Praze bez nutnosti přespání.

Jelikož se jednalo o jeden z nejlepších výrobků podniku Tatra Kopřivnice, byl dán od samého počátku, tj. výjezdu z továrny ke zkušebním jízdám na trati Studénka – Veřovice, motorový vůz M 290.002 do rukou jednomu z nejpovolanějších, zkušenému řidiči a strojvedoucímu Františku Pořádkovi. Vyučený strojní mechanik nastoupil po návratu z 1. světové války do dílen Československých státních drah v Bratislavě. Hned v začátcích zavádění motorových jednotek do provozu ČSD byl přeložen z dílen k těmto vozům jako řidič. Jezdil i s prvními dieselmotorovými vozy Škoda, nazvanými „Modrý šíp“.

Zajíždění Slovenské strely trvalo jen krátkou dobu. Již při prvních zkušebních jízdách bylo jasné, že nový výrobek předčil svými vlastnostmi vše, co u nás do té doby existovalo. Právě F. Pořádek poukazoval na to, že cestovní doba stanovená jízdním řádem je zbytečně dlouhá, že je nutné ji zkrátit. Stávalo se mu totiž, že musel často kvůli dodržení harmonogramu jízdního řádu v některých úsecích zbytečně zmírňovat rychlost. Nakonec došlo, i díky němu, o zkrácení jízdní doby o celých 35 minut. Tato doba měla ještě 15 minutovou rezervu. K dalšímu zkrácení doby už však nedošlo vzhledem k německé okupaci Československa. Od výpravčích si Slovenská strela vysloužila přezdívku „Hodinky“ – jezdila totiž téměř na vteřiny přesně. V době pravidelných jízd na trati Bratislava – Brno – Praha najela Strela řízená F. Pořádkem 365 000 km bez závad, které by její provoz, byť jen na krátký čas, přerušily.

Původní vzhled stanoviště řidiče z 30. let 20. stol. Foto PATK

Na dobu okupace F. Pořádek nerad vzpomínal. Obě motorové jednotky stály odstavené v Praze na Masarykově nádraží. Nevyjížděly téměř vůbec, a když, tak vozily německé okupanty do Plzně. Gestapo v té době činilo řidiče také odpovědným za hanlivý nápis na Hitlera, který se jednou objevil ve voze. Tenkrát měl opatrovník Strely namále.

Označení soustavy „Sousedík“ v kokpitu řidiče Slovenské strely Foto archiv TMK

Po osvobození zahajuje Slovenská strela na krátký čas pravidelnou dopravu na tratích Praha – Ostrava, Praha - Karlovy Vary a od podzimu 1946 vykoná přes dvě desítky příležitostných jízd Praha – Norimberk. Sem převážela zástupce vítězných mocností a jejich spojenců na jednání známého Mezinárodního soudního tribunálu proti přeživším hitlerovským zločincům. Navíc jedenkrát týdně přepravovala rekreační zájezdy Američanů z Norimberka do našich lázní, kde si dopřávali oddechu. I tehdy jezdila plně obsazena a těšila se velké oblibě u cestujících.

F. Pořádek si do péče svěřenou motorovou soupravu nemohl vynachválit. Zvláště v nepříznivých podmínkách zimy 1946, kdy stávala na volném prostranství v nejkrutějších mrazech nebo přijížděla obalena sněhem shora i zespod, když projížděla závějemi, což motorům a převodům nemohlo vůbec prospívat. Také vnitřní vytápění prodělávalo tehdy zatěžkávací zkoušku. Ale nepřestávalo fungovat.

Navíc ve třech úsecích mezi Karlovými Vary a Mariánskými Lázněmi je stoupání 240‰, to znamená třikrát tak velké, než na jaké byl železniční vůz zkonstruován (na trati Praha – Bratislava je nejvyšší stoupání 80‰). Velká poklona F. Pořádka patřila samozřejmě použitému elektromechanickému převodu, jehož zásluhou není motor vůbec přetěžován. Po vysvětlení jeho principu odborníkům neskrývali ani oni svůj obdiv, zvláště pak, když mohli pozorovat jeho výhody přímo při jízdě. Souprava M 290.001 byla nakonec vyřazena z traťového provozu v r. 1953 a vůz M 290.002 byl v r. 1960 předán podnikovému muzeu Tatra, n. p. Dnes tvoří jako chráněná památka image Technického muzea Tatra v centru Kopřivnice.

PRAMENY

Čechy – Morava slovem i obrazem, popis česky a německy, Strela v časopise Motor Revue 1937, archiv TM Kopřivnice
Leitner, Jan: Nové rychlé motorové vozy ř. M. 290.0, Zprávy veřejné služby technické, 14. 5. 1936, archiv TM Kopřivnice
Tatra – podnikový zpravodaj, roč. I., č. 6, 20. června 1947, str. 5 – 7, archiv TM Kopřivnice

Neobvyklá kachna zimovala ve Vsetíně

Karel Pavelka

Na rybníčku v městském parku a pak po jeho zámrzu na Bečvě ve Vsetíně mohli znalí pozorovatelé ptactva spatřit od prosince 2011 až do března 2012 spolu s jedinci kachny divoké pro naši oblast vzácnou kachnu. Jednalo se o samce **kopřivky obecné *(Anas strepera)***. Tento druh je o něco menší kachny divoké. Na rozdíl od samců naší nejběžnější kachny jsou samci kopřivky i ve svatebním šatě poměrně nenápadně zbarveni. Kachna byla celkově šedě zbarvená, s šedým vlnkováním na krku, hrudi a bocích, s černou zádí. Zrcátko (pestré opeření v zadní části křídla u těla viditelné na roztaženém křídle) má černá, šedá, hnědá a bílá pírka. Bílé peří zrcátka je viditelné i na zadní části těla kachny plovoucí na vodě. Od samce kachny divoké se samec kopřivky navíc liší šedočerně zbarveným zobákem. Kopřivka se držela na rybníčku většinou stranou od ostatních kachen a hledala si potravu na hladině nádrže. Po zámrzu rybníčku od února do března se již kopřivka přikrmovala s ostatními kachnami i rohlíky, kterými je pravidelně zásobují obyvatelé města. Jde o první známý případ zimování tohoto druhu nejen ve Vsetíně, ale na Valašsku vůbec.

Kopřivka obecná hnízdí na mělkých rybnících s bohatou vegetací především v krajinách s větší koncentrací rybníků na celém území státu. S oblibou si staví hnízda na ostrovech (deponiích) vzniklých uprostřed rybníků po jejich vyhrnování. Hnízdním obdobím je duben až červen. Hnízdo je umístěné na suché zemi v husté vegetaci nedaleko od vody – často v kopřivách – odtud nejspíše pramení i název kachny. Potrava je z velké části rostlinná – konzumuje mladé výhonky, listy i kořeny vodních rostlin (rdestu, zblochanu, ostřic, sítin a různých druhů trav). Jde o druh, který po šíření v letech 1970–2000 v posledním desetiletí v mnohých našich oblastech jako hnízdící ptačí druh ubyl. V naší oblasti se vyskytuje v hnízdním období na Choryňských rybnících v počtu 3 až 5 párů.

Kopřivka patří k tažným druhům - ptáci z našich hnízdních populací zimují obvykle na pobřeží Středozemního moře, méně často pak u pobřeží Severního a Černého moře. Zimní výskyt u nás je výjimečný – v tomto období byla zjištěna několikrát jen v Praze na Vltavě a ojediněle na Třeboňsku.

Kopřivka obecná je zařazena k ohroženým zvláště chráněným druhům živočichů dle našeho zákona na ochranu přírody a krajiny, přičemž v tzv. ptačí směrnici o ochraně evropských ptačích druhů je uvedena v příloze II – druhy, které mohou být za určitých podmínek loveny. V rámci přípravy ptačích oblastí byly pro tuto kachnu vymezeny v České republice tři lokality, kde je tento druh předmětem ochrany – jednou z nich je i nedaleko od nás ležící ptačí oblast Poodří.

Kopřivka obecná – samec Foto Karel Pavelka

Franta Škrabánků

Před kerýmisi roky býl ve vsetínskéj špárkase úřadníkem Franta Škrabánků. Býl to snáď vnuk staříčka Škrabánečkového z Liptála, o kerém rád písával maléř Janek Kobzáň. Franta býl tak trochu svojéj nátury a kerýsi deň dopoledňa sa zebrál a vydál k pucifúsovi oškrábať svoje fúsiska. Šak už ích mňél tak dlúhé, že mu ani šlajfku nebylo viděť a lézly mu do huby. Dyž sa oškrábaný a navóňaný vracál, načapál ho na schodoch direktór Stanislav Chovanec a hneď nańho hartusíl: „Gdes býl?“ A Francek popravdě odpověďél: „No, hen u pucifúsa oškrábať si bradu.“ „A to sa chodí, dyž máš byť v práci?“ dolípál naň direktór. Francek pohotovo odhodil: „Sa ví, šak ně to aj v práci naróstlo.“ Direktór, kerý takéj nebýl daleko od nejakého teho pestva, sa enem uščúřil a daléj Franckovi nehřešil.

Jak strýca Kalinca z Pluskovca zaopatřovali

Toťkaj keréhosik roku sa to stalo. Strýc Kalinců byli jacísi darební – přemřeli v húščú, až jich to položilo do loža. Šak to bylo ponájprv. Roby jim pomáhaly všelijak. Napřeď jích nakuřovaly, mastily, paučinami obkládaly, aj na Hutisko k zažehnáčovi chodily, ale fšecko márné. Strýc pořáď toléj marútali, až neukazovalo, než poslať pro panáčka. Starý Machula, co ze strýcem dělávali v húščú, přišli jich oškrábať, roby jim navlékly čistú košulu, zdáveční háby, šak jim byly už aj málavé, postavily sa na stul dvě svíce, kříž, panáček přišli a strýčka zaopatřili. Zatým sa poschodila rodina ze súsedy, strýcovi dali do ruky hromničku a čekali fšeci, že by sa už měli odebírať. Strýc sa ešče rozhlédali po izbě – že nájposledy po tých svojích – a v hlavě rozmýšlali, co by kerému ešče odporučili. Hanči ze Zápotočiska tú bečku zelá, co je na pocínku, Tomášovi jařmicu, Jurovi flintu s pikslú prachu, Franckovi z Váchalky řetázek od hodinek, co kúpili dysi na Hostýnku. Gdyž to tak fšecko podělili, vzali hromničku obuma rukama a čekali, z keréj strany na ně už tá zubatá kývne. Hodiny na stěně bláňaly, bláňaly, chvíla uchodila v tichosti, enem sem tam nedo posmrkl. A strýc pořáď né a né sa odporúčať. Už to bylo aj jemu hlúpé. Svíčka pomály dohořívala, začínala ích už do prstů páliť. Strýc naráz – pác svícú na zem! Přéj... „Dajte ně fajku!“

Chodíjá do húščá podnes. Pánbú jím daj zdraví!

Sepsal Jiří Parduba

VÝBĚR Z NOVÝCH REGIONÁLNÍCH PUBLIKACÍ

Nový přírodovědný časopis Acta Carpathica Occidentalis – společné dítko vsetínského a zlínského muzea

Muzea nejsou jen nositelky odkazu minulosti, ale měla by být schopná odborně reflektovat i současnost a ukazovat na základě srovnání s minulostí na možné nevratné změny, které se svou plnou vahou projeví až v budoucnosti. Proto, ale ne jenom z toho důvodu, pracovníci muzeí odborně bádají a snaží se na základě nashromážděného dědictví předchozích generací – sbírek – a vlastní činností vzdělávat současnou generaci. Cesty k dosažení cíle jsou mnohé. Obecně se převážně využívá popularizační publikační činnosti a připravování informačně naditých výstav. Nesmí se však zanedbávat i odborné publikování, bez něhož by odborné týmy pracující v muzeích postupně ztratily svůj, ve společnosti stále vysoký odborný kredit.

Historie vydávání odborných časopisů tak sahá až do prvopočátků muzejnictví u nás v regionu vůbec ***(Časopis musejní společnosti ve Valašském Meziříčí)***. Postupně se začala vydělovat profilovanější odborná periodika – v Muzeu regionu Valašsko tak začaly vycházet nejdříve ***Práce Vlastivědného ústavu Vsetín***, které ale rychle nahradil ***Zpravodaj Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně***. Na území Zlínského kraje vycházely odborné přírodovědné články též ve ***Zprávách Okresního muzea v Gottwaldově***. Všechna tato uvedená periodika však byla postupem času nahrazena neprofilovanými časopisy, které byly směřovány více do popularizace než do odborného spektra publikační činnosti ***(Valašsko - vlastivědná revue*** nebo ***Acta musealia)***.

Rokem 1997, kdy vyšlo poslední číslo Zpravodaje Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně, přestal v okrese Vsetín vycházet samostatný odborný přírodovědný časopis. Jediným odborným

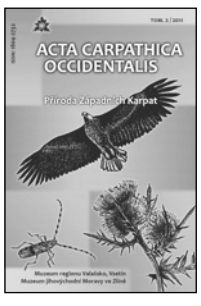

periodikem na území Zlínského kraje byl ***Sborník Přírodovědného klubu v Uherském Hradišti***. Tento časopis však taktéž nedávno zanikl. Tradice byla přerušena a odborníci, kteří pracovali a pracují na Valašsku, museli uveřejňovat výsledky svého bádání v časopisech vycházejících jinde v ČR. Toto samozřejmě ztěžovalo přístup laické veřejnosti, např. středoškolských učitelů, k výsledkům nejnovějších výzkumů prováděných v místě jejich bydliště ve Zlínském kraji.

V roce 2009 byla ve spolupráci Muzea regionu Valašsko, Vsetín, a Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně započata příprava nového odborného přírodovědného časopisu – Acta Carpathica Occidentalis. Nyní, na začátku roku 2012, jsou již jeho první dvě čísla na světě. Celkem přinesla čísla 1 (2010) a 2 (2011) již 25 příspěvků z oborů entomologie, zoologie, botaniky a pomologie.

Časopis si klade za cíl uveřejňovat příspěvky přinášející původní výsledky přírodovědného výzkumu především z regionu Západních Karpat, zejména pak z území Zlínského kraje a okolí. Dále personálie a aktuality, recenze a krátká sdělení faunistického nebo floristického průzkumu a výsledky výzkumu v oblasti ekologické výchovy a příbuzných témat.

Jednotlivé příspěvky prochází náročným připomínkováním dvou recenzentů vybraných z řad vědecké obce, což zaručuje jak vysokou odbornou úroveň příspěvků, tak jejich čtivost i pro laiky, kteří se chtějí o naší přírodě dozvědět detailnější informace.

Věříme, že si k našemu novému časopisu najde cestu široká čtenářská veřejnost a informace, které bude každoročně přinášet, pomohou pronikat do tajů a složitostí vztahů v přírodě. Časopis přináší i aktuality, personálie a odborný pohled na ekologická témata, pochopení role člověka v přírodních procesech, které kolem nás denně mění např. tvář krajiny.

Časopis je k dostání ve všech objektech Muzea regionu Valašsko a Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně a taktéž na internetu http://www.muzeumvalassko.cz/publikace/acta-carpathica-occidentalis/.

Lukáš Spitzer

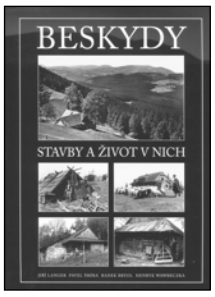

Jiří Langer – Pavel Šmíra – Radek Bryol – Henryk Wawreczka: Beskydy. Stavby a život v nich. Třinec-Nebory: WART-Henryk Wawreczka – ŠMÍRA-PRINT, 2011

Knižní produkce zaměřující se na problematiku tradiční kultury přinesla v posledních letech hned několik publikací, u jejichž zrodu stál etnolog Jiří Langer. Po encyklopedii evropských muzeí v přírodě, syntetickém díle přibližujícím stavební tradice evropského kontinentu a monografii o lidovém stavitelství Karpat se na sklonku roku 2011 dostal čtenářům do rukou jeho další autorský počin. Již sám název ***Beskydy. Stavby a život v nich*** napovídá, že se Jiří Langer tentokrát pomyslně navrátil „ze světa“ do „bližší“ oblasti moravsko-slovensko-slezského pomezí. Ve výpravné publikaci nabízí čtenářům společně s Pavlem Šmírou, Radkem Bryolem a Henrikem Wawreczkou cestu za poznáním života na beskydských stráních a údolích, života, který byl naplněn nikdy nekončícím úsilím zajistit obživu sobě a svým blízkým. Horské prostředí s neúrodnou půdou, náročným klimatem i spletitými socioekonomickými vazbami uchovávalo dlouho do moderní doby řadu archaických kulturních prvků. Intenzivní zprůmyslnění podbeskydských regionů se však od 19. a především ve 20. století stále více promítalo do života zdejšího obyvatelstva. Ačkoli ani na počátku 21. století neztratily Beskydy svoji poetiku a krásu, mnohé z toho, co doprovázelo životaběh předchozích generací, je již nenávratně ztraceno, zapomenuto nebo alespoň převrstveno novodobými nánosy k nepoznání. Prozíravost dokumentátorů zaznamenávajících již od druhé poloviny 19. století slovem i obrazem život v Beskydech nám spolu s dochovanými archivními dokumenty umožňují důkladněji poznat, jakými cestami se vývoj na tomto teritoriu ubíral, jaké zákonitosti se zde uplatňovaly a do jaké míry byly Beskydy uzavřeným horským teritoriem, nebo zda i přes svou polohu a horský charakter nebyly spíše prostorem setkávání různých kulturních okruhů, v nichž se prolínaly, ovlivňovaly a doplňovaly tradice materiální i nemateriální kultury různého stáří a původu.

Na základě důkladného poznání této výchozí situace odkrývá již zmíněná autorská čtveřice všem zvídavým čtenářům onen starý svět Beskyd a života jejich obyvatel. Důkladné studium dobových dokumentů, sbírkových fondů a informací v terénu se stalo východiskem pro knihu, která zaujme širokou čtenářskou obec. Promyšlená struktura i nápaditá grafická úprava nabízí vskutku intenzivní ponoření se do minulosti Beskyd. Nosné textové oddíly doplňují tzv. exkurzy ve formě hlubších sond, nemalý význam má ovšem i obrazový doprovod, který je plnohodnotným protějškem textových partií. Ocenit musíme nejen početný soubor dobových a současných fotografií (laické veřejnosti mnohdy vůbec poprvé zpřístupněných), ale též hojné zastoupení perokreseb názorně přibližujících některé specifické stránky stavební kultury beskydského teritoria.

Autoři nejprve seznamují čtenáře s osídlením, stavební tradicí a socioekonomickými poměry beskydského podhůří, které byly s horskými teritorii v mnoha ohledech úzce provázány. Exkurz *Jak se stavěl roubený dům* přináší základní informace o technologických postupech spjatých s budováním nového roubeného objektu. Tato kapitola je doprovázena několika perokresbami, které velmi příhodně vizualizují popisované postupy a konstrukční prvky, což nemalou měrou přispívá k snadnějšímu pochopení uváděných technologických fines. Tuto kapitolu posléze rozvíjí další exkurz zaměřený tentokrát na obyčeje spjaté se stavbou domu. Popsané úkony dokládají, jakou váhu přikládali naši předkové věrským představám i potřebě maximálního racionálního i iracionálního zajištění svého domova a usedlosti. Samostatná kapitola byla autorským týmem vyčleněna problematice měst budovaných v bezprostředním podhůří beskydských svahů. Nejen svou vnější podobou s převahou dřevěných objektů, ale i svým životem byla v mnoha ohledech ať již po stránce hospodářské či společenské spjata s okolními horskými lokalitami. Probíhaly jimi dálkové komunikace, odehrávaly se zde trhy coby prostředek zbožní výměny odlišných produkčních i spotřebitelských sfér, byly pomyslnou bránou kulturních inovací do horských teritorií. Ačkoli si jejich obyvatelé zakládali na statusu „měšťanů“, při srovnání s níže položenými městy vykazovala tato sídla četné rysy řadící je spíše po bok horských vsí než rozvinutých městských středisek nížinného území. Kapitoly *Doliny mezi horami* a *Beskydské hory* následně přivádějí čtenáře již do nitra hor, do prostředí vesnických obcí ať již situovaných v údolních nivách horských vodotečí či na svazích a hřebenech Beskyd. Exkurzy doplňující tyto kapitoly jsou zaměřeny na poměrně úzce profilovaná témata, která však v poznávání svébytných rysů stavební kultury oblasti mají nezastupitelnou roli – topeniště a výrobní zařízení. Pomyslnou tečkou uzavírající obsáhlý text knihy je kapitola *Hosté z jiného světa* dokladující průnik staveb a postupů, které nebyly pro beskydské teritorium autochtonní, přesto se zde tu více, tu méně úspěšně uplatnily. Autoři se zde zaměřili jak na sakrální objekty, tak i na některé účelové stavby svědčící o nevratném průniku moderní doby na beskydské svahy (školy, turistické chaty a útulny).

Nemalé množství informací opírající se o důkladné studium pramenného materiálu, přehledná struktura i celkové pojetí, to jsou jen některé z deviz knihy *Beskydy. Stavby a život v nich*. Jistě by neměla zůstat založená po prvním přečtení v knihovně. Lidé v Beskydech žijící i jejich milovníci z jiných míst v ní mohou nalézt četné odpovědi a otázky, které jim při putování beskydskou krajinou přicházejí na mysl. I těm ostatním však může tato kniha otevřít nové poznání a možná přispět k formování vztahu k tomuto koutu střední Evropy. V rámci formování lokální a regionální identity by se ovšem kniha měla stát také účinnou pedagogickou pomůckou, jak pro učitele, tak i pro samotné žáky. Celému autorskému kolektivu pod vedením Jiřího Langra tak můžeme popřát, aby se naplnilo přání vyslovené v závěru knihy o odstraňování nehumánních mezigeneračních bariér způsobujících zbytečné šrámy na duši i těle nejen lidí, ale též krajiny, kterou obývají a kterou generace jejich předků obývaly.

Daniel Drápala

Z Rožnovských malých tisků

V uplynulých měsících rozšířily ediční řadu Rožnovské malé tisky dvě nové publikace.

Jako osmnáctý svazek edice byl na sklonku roku 2011 vydán pod názvem **Ze života rožnovských Valachů** (Rožnov pod Radhoštěm 2011, 166 stran) výběr z rozsáhlé rukopisné kroniky vlastivědného pracovníka **Aloise Bělunka**. Původní text vznikal od 30. do 60. let 20. století a zahrnuje jedinečné informace o běžném životě obyvatel na Rožnovsku v minulosti. Rukopis je hodnotný zvláště pro zaznamenání okamžiků, situací a jevů, které byly Bělunkovými předchůdci i současníky opomíjeny. Zachycené informace čerpají nejen z vlastních vzpomínek, ale jak

mimo jiné dokládá i obsáhlý soupis pamětníků, s nimiž byl autor v kontaktu, pracoval Alois Bělunek i s četnými informátory různého sociálního i profesního zaměření. Ve svém rukopise zachoval jedinečné svědectví o každodenních životních radostech a strastech minulých generací. Rukopis byl dlouhá léta v rodinném vlastnictví, před nedávnem se jej podařilo zakoupit díky dotaci Ministerstva kultury ČR do sbírek Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. O zpřístupnění široké čtenářské veřejnosti se postaralo díky grantu Odboru regionální a národnostní kultury MKČR Město Rožnov pod Radhoštěm.

Také devatenáctý svazek je věnován problematice lidové kultury. Výroční zvyky a obyčeje na Rožnovsku v období od vynášení Mařeny až po Svatojánskou noc - takový je obsah dalšího svazku Rožnovských malých tisků – tentokrát pod názvem **Jaro na Rožnovsku**. Jeho autorkou je etnoložka **Jana Tichá**, Město Rožnov pod Radhoštěm ji vydalo v rámci realizace mikroprojektu Kouzlo karpatských tradic. Čtenářům nabízí seznámení s obřady a obyčeji od sklonku zimy po počátek letní doby. Mohou se seznámit s příběhem rožnovské Mařeny, časem velikonočním, specifiky spjatými s dobou Letnic a svátkem Božího Těla, vše pomyslně uzavírá ona kouzlená Svatojánská noc. Knihu doprovázejí díla známých valašských malířů spravovaná muzejními institucemi na území regionu (Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně, Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm) i soukromými vlastníky. Dokumentační perokresby pořídila mladá rožnovská výtvarnice Barbora Dohnalová.

Daniel Drápala, Tomáš Gross

Tradice a současnost rukodělné výroby v regionu Moravské Valašsko

Publikaci s tímto názvem, jejímiž autory jsou **Barbora Jarošová, Petr Liďák a Václav Michalička**, vydalo Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm v roce 2011 jako závěrečný výstup z dlouhodobého grantového projektu, jehož předmětem byla identifikace, dokumentace a prezentace tradic řemeslné a rukodělné výroby na Valašsku a Těšínsku.

Publikaci uvozuje *úvodní slovo* ředitele VMP Vítězslava Koukala.

Syntetizující, zasvěcená a obsažná studie spoluautora publikace Václava Michaličky charakterizuje nejen přírodní, hospodářské a sociální prostředí Valašska a tradiční rukodělnou výrobu, ale věnuje se jejím proměnám v čase a v závislosti na řadě vnějších faktorů, které především v 19. a 20. století ovlivňovaly jak samotnou rukodělnou výrobu, tak vnímání její funkce a postavení v celkovém společenském kontextu. Závěr studie přináší zhodnocení současné funkce tradiční rukodělné výroby a její význam pro společnost i pro samotné tvůrce, včetně pokusů o revitalizaci tradičních technik a technologií.

Barbora Jarošová a Petr Liďák jsou autory materiálových kapitol věnovaných jednotlivým dokumentovaným odvětvím tradičních výrob. Jsou to kolářství, košíkářství, výroba krpců a výroba obuvi ze sukna, zpracování perleti, výroba dřevěných hraček. Pro zpracování daných témat je pro autory základním východiskem vlastní terénní výzkum. Pracují však zároveň s kresebnou, fotografickou i filmovou dokumentací, s archívními prameny, s odbornou literaturou i s bohatými sbírkovými a dokumentačními fondy rožnovského muzea. Mimo jiné tak přiblížili dokumentační materiál (zprávy z výzkumů, kresebná, fotografická a filmová dokumentace, unikátní archiv ÚLUVu) i sbírkový fond týkající se živností a řemesel. Kresebná a fotografická dokumentace historická i současná je součástí všech kapitol. Jistě to ocení zvláště čtenáři, kteří nemají možnost nahlédnout do muzejních depozitářů a znají jen výběr sbírkových předmětů, jež jsou prezentovány v expozicích a na výstavách, a kteří si díky této knize mohou udělat přesnější představu o obsáhlosti a variabilitě rožnovských fondů a sbírek.

Kapitola *kolářství* zahrnuje především charakteristiku a historii řemesla, popis materiálu, nástrojů a výroby a doplněna je dokumentací kolářské dílny Augustina Krystyníka v Novém Hrozenkově. Kapitola *o výrobě dřevěných hraček* představuje genezi tohoto specifického odvětví rukodělné výroby, která byla iniciována ve 30. letech 20. století v Novém Hrozenkově. Uvádí také medailony výrobců a hodnotí význam této unikátní, nově vytvořené tradice. Stěžejní část kapitoly o *košíkářství* je věnována Košíkářské škole v Rožnově p. R., její historii i výrobnímu sortimentu. Připojen je medailon Bohumíra Kramoliše, významné osobnosti se školou spojené. Část pojednávající o *výrobě krpců na východní Moravě* přibližuje historii tohoto tradičního odvětví rukodělné výroby, popisuje technologický postup výroby na základě terénního výzkumu současných výrobců – Petra Mužíka a Svatopluka Hýži. Kapitola věnovaná *výrobě sukna a obuvi z něj* obsahuje v úvodu charakteristiku soukenické produkce v regionu a její vývoj v čase; přehledně je popsána technologie výroby papučí i obraz současného stavu výroby této tradiční obuvi. V této souvislosti je zajímavý i přehled dochovaných valch v regionu a popis experimentálního valchování sukna, které prováděli pracovníci rožnovského muzea. Specifickým odvětvím tradiční rukodělné výroby na Valašsku je *zpracování perleti*. Příslušná kapitola obsahuje informace o perleťových výrobcích v rožnovských sbírkách, přibližuje tradici vykládání dřevěných artefaktů perletí ve Velké Lhotě, podává přehled historie výroby a technologických postupů při výrobě perleťových spinek k mužskému a ženskému kroji.

Kapitola věnovaná prezentaci tradičních řemesel a rukodělné výroby dokumentuje a dokládá dosah a význam této části činnosti Valašského muzea v přírodě, která je určena veřejnosti. Díky široce a kvalitně prováděné terénní dokumentaci, díky dokladům shromážděným několika generacemi může rožnovské muzeum veřejnosti představovat tradiční rukodělnou výrobu spojenou s hospodářským životem, s vytvářením užitkových předmětů potřebných pro chod hospodářství a domácnosti na vysoké, odborně garantované úrovni.

Nová publikace je svým obsahem i zdařilým grafickým řešením Heleny Skýpalové a Vladimíra Skýpaly dalším významným titulem v bohaté publikační činnosti Valašského muzea v přírodě.

Alena Prudká

Moravská gobelínová manufaktura dnes

Po obsáhlé a textově i graficky hodnotné knize věnované prvnímu půlstoletí existence nejstarší gobelínové dílny v našich zemích (Řeč vláken, 2008) přichází MGM s publikací o své současnosti. Kniha, která vychází ku příležitosti 150 let od narození zakladatele dílny, seznamuje vyčerpávajícím způsobem s posledními sedmi lety v chodu manufaktury (to je doba od vydání posledního katalogu MGM). Autorka textů, historička umění **Olga Mehešová**, v úvodní stati shrnuje celkový soudobý charakter manufaktury. Neomezuje se jen na zhodnocení výtvarné produkce, ale všímá si i uměleckého tvůrčího podhoubí, které ředitel gobelínky vybudoval prostřednictvím proměny ateliérové textilní dílny na „živé muzeum".

Druhá část katalogu je věnována zatím poslednímu realizovanému cyklu: Tráva, jehož autorem je ak. mal. Jan T. Strýček. Mehešová rozkrývá koncept tohoto velkorysého souboru a ozřejmuje jeho jedinečnost, východiska a souvislosti. Pomocí kvalitních reprodukcí, detailů a doložených předloh vyvstávají i pro pravidelného návštěvníka galerie ve Schlattauerově kavárně (kde jsou některé z tapiserií vystaveny) nové souvislosti.

V závěru knihy jsou stručně a přehledně shrnuta nejdůležitější data v chodu manufaktury. Zvlášť cenný je pak výčet veškerých realizací a výstav, které gobelínka od svého znovuzrození v roce 1993 připravila.

Celkově nový katalog valašskomeziříčské gobelínové a kobercové dílny nepostrádá to, nač jsou její nároční obdivovatelé už zvyklí: kniha je dvoujazyčná, má precizní grafickou úpravu a kvalitní, reprezentativní reprodukce.

Moravská gobelínová manufaktura dnes/ Moravian Tapestry Manufactory Today. Text Olga Mehešová, foto Jan T. Strýček, překlad Linda Paukertová. Vydala Moravská gobelínová manufaktura, Valašské Meziříčí 2011. 76 stran.

Kamila Valoušková

Klára Goldstein: Úpatí vichřice
Recenze básnické sbírky vážně / nevážně

Úpatí vichřice (Moravská gobelínová manufaktura, 2011) je další zajímavý vydavatelský počin Schlattauerovy kavárny, který volně navazuje na sbírku Stracholam (2010). Zatímco Stracholam se hlásil k nejlepší tradici českých almanachů, jež se často stávaly generační výpovědí nebo dokonce jakýmsi programem mladých autorů a představil první literární pokusy básníků/básníček spojených nejen místem narození, ale také láskou k literatuře, nyní se jedna z čle-

nek tohoto literárního okruhu představuje čtenářům samostatně.

Úpatí vichřice představuje překvapivě vyzrálou prvotinu, která staví před čtenáře řadu otázek. Je to jakési autorčino vyrovnávání se se světem, s vědomím, že nikdo z nás není nikdy dostatečně připraven na všechnu bolest, s níž se jednou setká, ať je jí přímo zasahován nebo se stává jen jejím bezmocným svědkem. Člověk tuší, že svět ho bude zraňovat, ale protože mu není dopřáno, aby zahlédl, byť jen na chvíli, třeba jen malý střípek budoucnosti, zbývá mu pouze úzkostné tázání se po smyslu bytí na zemi, aniž by mohl spatřit tvář toho, kdo - či co - splétá nitky jeho osudu. A protože člověk je vržen do tohoto světa bez příprav a generálek a nápověda neexistuje, zůstává se svými obavami, smutky a věčně se vynořujícími hádankami, na něž se mu nedostává odpovědi, nejistý a bezradný.

Atmosféru mrazu, chladu, zimy, samoty protepluje vzpomínka na minulost, krátce probleskne neurčitý rodinný výjev, ale i on je vzápětí vystřídán úzkostí ze vzájemné krutosti. Ale nelze nežít a nenaplnit svůj úděl.

Klára Goldstein rozvíjí tradici meditativně laděné poezie. Ne neprávem užívá v souvislosti s ní doc. Igor Fic v doslovu slovo vigilie – čekání, hlídka - a hovoří o čase stráveném o samotě se sebou, o putování ke kořenům… vlastním i každého jednoho z nás.

Požitek z četby umocňuje také velmi pečlivá grafická úprava knihy s přebalem J. T. Strýčka.

Můžeme se jen těšit, čím nás Schlattauerova kavárna, která se stala místem neformálního setkávání umělců i místem, kde se u šálku kávy, u poháru se zmrzlinou nebo u některé místní speciality schází skutečně všechny generace, překvapí příště.

A nevážně…

Tož už vylézají ti hadi a štíři a máme tu jaro. Néni radno byť dlúho venku, slunko sa sice tváří jak dobře vysmažený koblih, ale člověka to može ofúknúť, ani sa nenaděje. Toť sem sa též vymódila jak frajla z města, ale když mně zuby cvakaly jak nenažranému krokodýlovi, řekla sem si: Nic děvčico, udělaj dobrý skutek, věnuj dvacku ubohému chudákovi, a šla sem si na čaj do téj Šlatauerovy kavárně. Oheň v kamnoch praskál, ale, lidi, teho umění tam, to by sa radši mnělo ordinovať po kapkách jak šaratica!

A jak už sem sa rozseděla, vidím: ha, aji číšť sa tu dá! No ja, pravím si: Tož to umíš. Neválaj sa tu jak posmrkaný šnuptychl v letě, vytáhni nosovočky a pusť sa do nepřítela.

Tož co tu majú: jakýsi Stracholam - probožky, to sem v životě neslyšala cosi takového a aj si to sami vydali! - a najednúc mňa až píchlo u srdca: dyť to byly básničky od mladých děcek! Tož to s nama nebude také zlé, dyš omladina též negdy aji vytáhne ty špunty z uší - a eště k temu píše básničky!

A potem tá Klára Goldstein. Úpatí vichřice. No, děvčico, ty to nebudeš mněť v životě jednoduché, ty moc přemýšláš. A moc sa trápíš nad tým světem. Ty by si chťéla moc vysoko: poznať věci, které eště nikdo nepoznál, najíť odpovědi na všecky ty smutky a trápení, co potkávajú člověka. Nono, to nevěděli ani teti Hajduškovi, a to vám byla též taká umělkyňa, šak si na strop jizby vymalovala aji měsíček s hvězdičkama. Až mně z teho zabylo teskno: dyť má cérka pravdu, šak ten náš život s nama opravdu smýče jak s prádlem na valše, co chvílu nás drží pod vodú a enem sa trochu nadechneme, tož hneď z nás tu špinu pěkně vymlátiť o nejaký šutr. A to ani nevíme, kdo či co s nama takto zachodí, ani lesti nás budú sušiť negde na slunečku na voňavéj lúce nebo skončíme s neodstranitelnýma flečiskama gdesi v rači. Ale taká mladá a takové myšlénky!

Obracala sem tu knížku v rukách, byla taká pěkňučká, hneď bylo viděť, že všeckým na ní moc záležalo, obálku jim nakreslíl J. T. Strýček, skoro až dýchá takovú jakúsi opravdovosťú a poctivosťú.

Noja, pěkné to v téj Šlatauerovej kavárni majú… **-md- (Maňa)**

VZPOMÍNÁME

Odešel Josef Fabián

V pondělí 12. března prohrál svůj statečný boj s těžkou nemocí Josef Fabián. Bylo mu sotva osmašedesát. Do poslední chvíle pracoval, stýkal se s přáteli, do poslední chvíle neuměl odpočívat, vzpíral se nemilosrdným ranám osudu, nevzdával se.

Josef Fabián – valašskomeziříčský patriot, nepřehlédnutelná osobnost, téma kavárenských diskusí, sám kmenový člen pravidelné stolní společnosti – přitahoval pozornost jako hromosvod blesky. Někdy až nemístně laskavý, vybavený zvláštním druhem sociální inteligence, jindy v příznačné urputnosti nemilosrdně tvrdý, ale vždy a v jakékoli funkci nezištný. V tom byl z dnešního pohledu téměř postavou z říše starých pověstí českých. Bojoval za kulturu, za opravu meziříčského zámku Žerotínů, za rozumná řešení sporných věcí, za cokoli, co ho v ten moment zajímalo, ale ne za osobní prospěch. A dokázal se rvát i sám se sebou, bez cizí pomoci porazit své zaužívané zlozvyky.

Dobré jméno Kulturního zařízení ve Valašském Meziříčí od roku 1990 celých deset let úspěšně šířil ve funkci ředitele. Právě on se znalostí věci na samém počátku 90. let dokázal bývalými poměry svázanou instituci pozvednout na úroveň kvalitního a dobře organizovaného zařízení. V roli šéfa organizace dokázal také vydávat noviny, řídit městskou televizi i zimní stadion. Zároveň inicioval vznik folklorního festivalu Babí léto, udržel a rozvinul zde tradici Mezinárodního festivalu poezie i pravidelných Setkání divadel malých jevištních forem. Podporoval alternativní festival Valašský špalíček i Mezinárodní festival cimbálu, který je soutěží interpretů vážné hudby.

Josefova celoživotní práce v kultuře měla skutečně široký záběr. Svůj literární a dramatický talent postupně přetavil ve více než 20 divadelních her, které nastudoval se souborem v Meziříčí populárního Divadla Schod, napsal i řadu pozoruhodných knih. Mezi nimi k nejoceňovanějším se řadí Slovník nespisovného jazyka valašského nebo Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska. Sepsal také historii valašskomeziříčských divadel v knížce Otevřená opona. A jeho pozornosti neunikla ani historie některých sportů v našem městě, jako byly lyžování a volejbal, o nichž pojednávají tituly Bílou stopou a Zlatá léta padesátá.

V partě nadšenců kolem zdejšího M-klubu patřil k nejpracovitějším už v sedmdesátých a osmdesátých letech. Zdaleka se nestaral jen o své Divadlo Schod, odvedl tu kus organizační a tvůrčí práce, podílel se na mnoha, často i dost recesních akcích a snad do všeho, čím se zabýval, dokázal vmanipulovat také herce svého souboru.

Zájem o veřejné dění i politiku přivedl v roce 1990 Josefa Fabiána do křesla poslance Federálního shromáždění. Ve Valašském Meziříčí později zastával funkci radního a zastupitele, a bez ohledu na rizika či osobní újmu otevřeně sděloval své názory v regionálním tisku. Při tom vymyslel a založil občanské sdružení Valašské Athény, které bylo spolupořadatelem řady programů Kulturního zařízení a v obecné rovině usilovalo o kulturní rozvoj města. Ani souboj s nemocí a s přibývajícími léty Josefa Fabiána neodrazoval od kulturních aktivit. Do poslední chvíle naplňoval svá slova: „Sedět jen tak na zadku a nic nedělat, to jsem nikdy nedokázal."

-pro/lin-
Karel Prokeš a Aleš Linduška

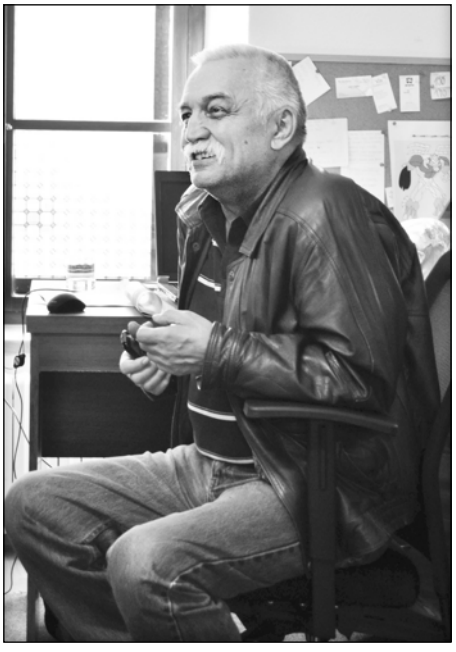

NAŠI JUBILANTI

Instalace Labyrint světa a ráj srdce v galerii Cesty ke světlu Foto archiv Zdeňka Hajného

Zdeněk Hajný jubilantem

Olga Mehešová

Významný valašský rodák žijící v Praze - malíř, tvůrce multimediálních projektů a instalací, galerista a psycholog PhDr. Zdeněk Hajný– oslavil letos sedmdesátiny.

Narodil se 30. ledna 1942 ve Vsetíně. Pocházel z učitelské rodiny a léta dětství a dospívání prožil v obcích Hošťálková a Hovězí. Vystudoval vsetínské gymnázium a jako slavný absolvent školy je svým malířským dílem zastoupen i v galerii Nadace Masarykova gymnázia Vsetín a rovněž v Muzeu regionu Valašsko. Obraz s příznačným názvem Okno domů (2004) inspiroval příznivce umělcovy tvorby z okruhu nadace a gymnázia k natočení filmu na téma „Po stopách malíře Zdeňka Hajného na Valašsku“ (podle scénáře JUDr. Jiřího Drápala), který měl svou premiéru na slavnostním zahájení umělcovy výstavy ve vsetínském muzeu 4. března tohoto roku.

Na vsetínské výstavě (do 20.5. 2012, Zámecká galerie), kterou při příležitosti umělcova životního jubilea připravilo Muzeum regionu Valašsko ve spolupráci s Nadací Masarykova gymnázia, jsou prezentována autorova díla od poloviny 80. let až po současnost, a to spolu s textilními aplikacemi hosta výstavy - výtvarnice Milen Benešové. Návštěvníci mají jedinečnou možnost zhlédnout také záznam poetické a hudebně obrazové fantazie Zdeňka Hajného pod názvem Vesmírná píseň.

Po ukončení výstavy ve Vsetíně bude následovat autorova výstava duchovně orientovaných obrazů „O cestách ke Světlu“ na Svatém Hostýně, kterou až do závěru srpna pořádá v tamějším Jurkovičově sále Matice Svatohostýnská v rámci oslav 100 let od korunovace sochy Panny Marie Svatohostýnské. Výstava se koná pod záštitou Mons. Jana Graubnera, arcibiskupa olomouckého.

Cesta Zdeňka Hajného k umělecké tvorbě nebyla přímočará. Nejprve se mu dostalo ekonomického vzdělání na Vysoké škole zemědělské v Brně a v první polovině sedmdesátých let studoval psychologii na FF UK v Praze (absolvoval ji v roce 1975, doktorát obhájil v roce 1989). Působil jako pedagog. Publikoval a přednášel v oboru aplikované psychologie, zajímal se o psychologickou problematiku tvořivosti a o nadosobní fenomény v umění. Malování se zájmově věnoval od 60. let a od roku 1983 se stalo jeho profesí.

V rámci jeho tvorby se můžeme setkat i s realizacemi do sakrálních objektů (např. v Hustopečích u Brna, Liptovských Sliačích, Bešeňové, Velkých Kosihách na Slovensku a Balassagyarmatu v Maďarsku). Zdeněk Hajný spolupracuje i s význačnými domácími i zahraničními interprety, kteří do svých projektů a vystoupení zakomponovávají umělcova díla, jako např. japonská pěvkyně Yoshié Ichige v multimediálním pořadu Starvoice, s kterým putuje po celém světě.

Zdeněk Hajný byl vyznamenán Cenou Prahy 11 pro významné osobnosti. V roce 2005 mu byla udělena Alliancí S. Dalí International Cena Salvadora Dalího. Na výstavě evropské trienale netradiční a avantgardní grafiky „VI. PRAHA GRAPHIC 2006“ obdržel Zdeněk Hajný od Sdružení českých grafiků „František Kupka“ hlavní cenu. Je rovněž držitelem prestižní ceny La Medaille d´ OR Internationale 2009. A v roce 2011 získal čestné občanství od obce Liptovské Sliače na Slovensku.

O životě a díle malíře Zdeňka Hajného bylo dosud vydáno šest monografií. Jeho tvorba je zastoupena v domácích i zahraničních sbírkách. Umělcovy obrazy nacházejí své uplatnění jako ilustrační doprovod v řadě publikací, v televizních pořadech i ve filmových projektech.

V rodinné vile v Praze–Chodově, kde má svůj ateliér, zpřístupnil v roce 1994 ojediněle pojatou - arteterapeuticky a duchovně zaměřenou - Galerii Cesty ke světlu. Od té doby ji Zdeněk Hajný postupně dotváří a vznikají v ní nové instalace, prostřednictvím nichž se autor pokouší dosáhnout celostního působení na návštěvníka, a to s terapeutickými a harmonizačními účinky. Genius loci této galerie spočívá v unikátní syntéze všech vzájemně se umocňujících komponent - imaginativních a mystických obrazů, vitráží, objektů z krystalů, meditativní hudby, vůní a světelných i barevně světelných efektů… Zdeněk Hajný je kreativní galerista, který ve svém inovátorském přístupu dokáže skloubit estetické hledisko s psychologickým. Unikátnost galerijního konceptu tkví v potenciální roli diváka, který se skrze zabudované senzory stává nejen součástí instalací (Vesmírné srdce), ale i jejich bezděčným „spolutvůrcem“, neboť se např. dle kvality jeho prožitků (vnitřního naladění) barevně proměňují (Labyrint světa a ráj srdce).

Ze soukromí Zdeňka Hajného. Foto archiv Zdeňka Hajného

Nejnovější projekt galerie je nazvaný „Vytvoř si svůj vesmír“ (Face Your Space) a umožňuje návštěvníkovi rozvíjet vlastní uměleckou tvořivost. Řečeno slovy Zdeňka Hajného: *„Cit pro krásno je v každém z nás a jde jen o to dovolit své mysli jej projevit.“* Pomocí PC si lze vybrat jeden z několika desítek malířových obrazů nebo ze snímků struktur krystalů a zkombinovat ho s jednou z fotografií vesmíru pořízených z Hubbleova teleskopu. *„Každý, kdo se s námi vydá na odvážnou pouť vlastní fantazií, si může vytvořit svůj neopakovatelný a nikým nenapodobitelný svět či vesmír nebo prostředí, přístav, v němž je mu z důvodů, známých jen jemu, dobře a příjemně,“* dodává autor projektu Zdeněk Hajný. Výsledné výtvarné dílo je tak jakousi osobní kosmovizí, v níž se makrokosmos prolíná s niterným mikrokosmem tvůrce…

A přestože pan Zdeněk Hajný oslavil významné životní výročí a má za sebou téměř třicet let profesionální malířské dráhy a bezmála dvacet let galerijní činnosti, neživje takzvaně „z podstaty“, ale s vizionářskou velkorysostí plánuje dál… Např. zamýšlí vytvořit v galerii návštěvníkovi takové podmínky, které by mu umožnily zažívat stavy létání, odpoutání se od pozemské tíhy…, aby vytoužená „cesta ke světlu“ byla prostoupena i prožitkem lehkosti bytí.

Světoznámý psychiatr a spisovatel Raymond Moody, autor řady knih s tematikou “Života po životě,“ vyjádřil své dojmy z návštěvy v galerii zápisem, v němž jako by předjímal tuto ojedinělou koncepci: *„Už od svých sedmi let toužím létat mezi vzdálenými světy v širém vesmíru. Představa kosmického letu pro mě odjakživa znamenala hluboké duchovní dobrodružství nespoutané hmotným prostorem. Stejně tak jsem se dlouho snažil si představit, jaké to asi je, takový zážitek v bodu smrti z pohledu pacientů, kteří mi o něm vyprávějí. Má dnešní návštěva Vaší obdivuhodné galerie je tím nejbližším pozemským prožitkem, s jakým jsem se kdy setkal, vedle obou zmíněných druhů duchovního hledání… Díky, že jste vytvořil galerii tak skvělou. Když jsem se tudy procházel, vybavila se mi Kantova moudrá slova: Existují dvě věci, které mě udivují a naplňují úžasem: hvězdná obloha nad námi a mravní zákon v nás! U vás v galerii jsem cítil, že Vy jste to nebe snesl na zem a ducha povznesl k nebesům“*.

Zdeněk Hajný ve svých nových projektech překračuje hranice umění a vstupuje do sféry tzv. léčebně rehabilitační, o které se obvykle domníváme, že je již Múzám nedostupná…

Závěrem lze jen panu Zdeňku Hajnému popřát pevné zdraví a mnoho životního i tvůrčího elánu, které jsou tolik potřebné k uskutečnění umělcových smělých vizí.

Jako paní Marie Baťová v jednom z živých historických obrazů na Svatojánském večeru v muzeu a na hvězdárně v roce 2007 (vlevo bývalý ředitel vsetínského muzea pan Jiří Haas) Foto Milan Ošťádal

„Valašsko je barevnou kronikou mého života“

rozhovor s bývalou výkonnou redaktorkou Valašska – vlastivědné revue

Historička a muzejní kurátorka sbírek Mgr. Hana Jabůrková, dlouholetá výkonná redaktorka muzejního časopisu Valašsko – vlastivědná revue, oslavila 1. května významné životní jubileum (narodila se v roce 1957 v Ostravě). Letos má za sebou už neuvěřitelných třicet let činorodé a tvůrčí práce ve vsetínském muzeu. Rok 2012 přinesl do jejího života řadu radikálních změn. Opouští Valašsko, kraj, který se stal jejím druhým domovem, a s ním i regionální muzeum, na jehož profilaci se z postu vedoucí oddělení společenských věd a po několik let i zástupkyně ředitele účinně podílela.

Milá Hanko, svým širokým společenskokulturním rozhledem, znalostí Valašska (a to nejen jeho historie), svým pracovním elánem a tvořivostí, ale i nezdolným optimismem a úžasnou empatií jsi byla muzejním kolegům, obzvláště nám generačně mladším, obrovskou oporou a vzorem. S klidnou rozvahou jsi nám radou a nasměrováním pomáhala řešit každodenní pracovní problémy a s velkorysým nadhledem nás povzbuzovala... Dokázala jsi v kolektivu navodit atmosféru svobodné tvůrčí kreativity, díky níž jsme se jako začínající muzejníci mohli rozvíjet a individuálně formovat. Sama jsi v regionálním muzeu okresního formátu jako čerstvá absolventka FF UP v Olomouci (1976-81), oboru historie, začala pracovat v roce 1982, a to jako kurátorka historických fondů a později i správkyně prestižní uměleckoprůmyslové sbírky ohýbaného nábytku. Zažila jsi éru před i porevoluční... Jak na své počátky a uplynulé tři desítky let v muzeu vzpomínáš, a jak Tebe jako historičku a muzejnici, resp. Tvou práci ovlivnily politické a společenské změny, které s sebou přinesla doba?

Jako dlouholetá redaktorka této revue vím, že místo pro rozhovor s jubilanty je omezeno jen na několik málo stránek. Mé osobní vzpomínky na život v muzeu by však vydaly alespoň na celý časopis. A bylo by to čtení asi pestré! Proto budu stručná … a upřímná. Jako muzejní historik - elév jsem po svém nástupu do muzea „vyfasovala“ všechny ty méně populární úkoly, jako třeba tzv. dokumentaci současnosti, což zahrnovalo objíždění a obesílání Jednotných zemědělských družstev, průmyslových podniků a výrobních družstev vsetínského okresu a zajišťování jejich soudobého výrobního sortimentu a propagačního materiálu pro rozšiřování muzejních sbírek. Byla to také příprava a realizace „shora doporučených“ výstav s politicko-společenskou tematikou, která se, bohužel, notoricky opakovala v pětiletých periodách. Byla to témata jako Vítězný Únor, Osvobození vlasti Rudou armádou, Měsíc československo-sovětského přátelství a různé další „Měsíce…“, VŘSR apod., na kterých jsme se cvičili ve vynalézavosti, jak danou problematiku uchopit pokaždé novým způsobem – a vyhovět zřizovateli!

Na druhou stranu mi ale hodně přinesla direktivně přidělená funkce okresního metodika obecních kronikářů, jejichž činnost v době před r. 1989 spadala přímo pod naše muzeum. Díky kontaktům s nimi a jejich kronikami jsem se dobře zorientovala v tehdy pro mě ještě neznámém okrese Vsetín a navázala i mnohé osobní přátelské vztahy, které mi pak dlouho vydržely a přinášely užitek v mé další muzejní práci.

V době, kdy sametový revoluční převrat v republice umožnil do té doby nemyslitelné politické a společenské změny, mělo už muzeum pod vedením tehdejší ředitelky Aloisie Rambosskové nakročeno ke spolupráci s německým sběratelem ohýbaného nábytku zn. Thonet Alexandrem von Vegesackem (současným ředitelem Vitra Design Musea ve Weil am Rhein) a Germánským národním muzeem v Norimberku. Výstava „Princip Thonet“ začala ve vsetínském muzeu novou porevoluční éru prezentace historických a uměleckých sbírek. Nikdy nezapomenu na

S kronikářkou Ludmilou Vráželovou a etnografkou Evou Urbachovou při oslavě životního jubilea (2007) Foto Milan Ošťádal

Při instalaci výstavy Poklady muzeí Zlínského kraje v Lobkovickém paláci na Pražském hradě v roce 2006 (s kolegyní Olgou Mehešovou)

euforický počátek ledna 1990, kdy všichni zaměstnanci muzea jako jeden muž, bez přesvědčování a nucení kohokoliv, ráno nastoupili v montérkách k deinstalaci zastaralé, době poplatné a všeobecně už nepopulární expozice „Revoluční tradice Valašska“, a ještě hluboko do noci téhož dne tuto kýženou změnu bujaře oslavovali!

V nadcházejících letech jsem se pak v muzeu cítila velmi svobodně a šťastně. Představte si situaci, kdy po letech striktního „plnění dlouhodobě plánovaných cílů a úkolů“ byly mnohé z nich zcela legálně opominuty a my mohli z vlastní vůle, bez jakéhokoliv politického omezování, vymýšlet, vybírat a připravovat témata výstav, která jsme chtěli prezentovat! Volně se začala rozvíjet i bohatá spolupráce s ostatními muzei a galeriemi a vzájemná inspirace novými muzejními metodami. Neřešilo se moc „papírování pro papírování a vykazování čehokoliv“, spíše se hledaly cesty, jak co nejlépe „oprášit“ sbírky dlouho odpočívající v depozitářích a představit je důstojně a smysluplně veřejnosti. Scénář jedné z mých tehdejších nejoblíbenějších výstav „Mapy – obrazy snů a skutečnosti“ jsem dokonce připravovala doma se zlomenou rukou, zato s nesmírnou chutí a elánem. Odměnou mi pak byla ta skutečnost, že na ni např. přijeli dvakrát i vysokoškolští studenti - historikové z Ostravské univerzity odučit si zde povinné semináře.

Posttotalitní doba byla příznivá také pro pořádání nových forem programů a akcí pro veřejnost a „přivádění“ nových návštěvníků do kulturních a vzdělávacích institucí. Nehledělo se ani tak na jejich množství (stejně většina programů byla víceméně dotována a nabízena veřejnosti za symbolické vstupné), jako na nápaditost, originalitu a prospěšnost pro prohloubení dosavadních poznatků o muzeu, jeho sbírkách a expozicích.

Když se ohlédnu za dobou věnovanou vsetínskému muzeu, není to jen práce, o které jsem se už zmínila, jsou to především LIDÉ, které jsem na své pouti muzejním životem potkala a kteří můj profesionální, a v návaznosti na něj i soukromý život utvářeli a zároveň probarvili celou paletou barev. Pouštět se do jejich vyjmenovávání a někoho nevynechat bych určitě nezvládla. Některé z nich však vzpomenout chci a musím:

Třeba laskavou, moudrou a spravedlivou duši, která mě provázela od prvních krůčků mého muzejničení až do dnešních dnů - paní Evu Urbachovou – etnografku, později i neúnavnou kolegyni v redakční radě - jazykovou korektorku. Nebo Lojzičku Rambosskovou, někdejší ředitelku muzea - lidovou, ale různou šéfovou s pragmatickým myšlením, která dokázala vyřešit každý problém. V názorech na své zaměstnance se nikdy nemýlila. Stejně, jako uměla za své muzejní ovečky bojovat u zřizovatele, tak neváhala vzít na sebe montérky a jako správný vůdce jít příkladem při dobrovolných brigádách na zvelebování muzejních objektů a parků. Dokázala být také prozíravou rádkyní, a to ještě i po letech na svém zaslouženém odpočinku v Mnichovicích u Prahy. Jména bývalých kolegů, jako Vandy Kolmačkové, Elišky Bambuchové, Mirka Langra, Miloslava Juřínka, Tomáše Mikulaštíka, Luboše Piperka, Božky Spáčilové, Jitky Skočkové, Miládky Fohlerové, Olgy Mehešové mám spojena s pocity vzájemného respektu, inspirace, pochopení, humoru a chuti do společné práce a tvoření. A v mysli mám mnoho dalších známých a přátel mimo muzeum - externí spolupracovníky, dopisovatele, kolegy z oboru, umělce, učitele, pravidelné návštěvníky muzejních vernisáží, programů i mé zámecké kanceláře, muzejní mecenáše a dárce a další a další a další…

Ve své profesi ses zaměřila zejména na odborně popularizační činnost. Jako autorka jsi zrealizovala přes 50 samostatných výstav a expozic a jako kurátorka připravila na 70 společných či převzatých výstavních projektů. Věnovala ses tvorbě kulturněspolečenských programů, jako bylo např. Zámecké adventní kouzlení, Svatojánský večer v muzeu a na hvězdárně, Muzejní ponocování... (Ve Zlínském kraji byl poprvé koncept Muzejních nocí uskutečněn Tvou zásluhou právě ve vsetínském muzeu.) Od poloviny 80. let jsi spolupracovala se školami vsetínského okresu (na výstavách, soutěžích, okresním

Vivat Múzy! (z happeningu k 80. výročí vsetínského muzea a vstupu ČR do Evropské unie v r. 2004)
Foto Milan Ošťádal

a krajském kole Dějepisné olympiády aj.). Co Ti tato práce osobně přinesla a v čem vnímáš její smysluplnost v rámci muzejní praxe?

Jak už jsem se zmínila výše, všechny ty výstupy (dnes jsou nazývány projekty) byly součástí mého profesního života. Těšilo mě vytvářet programy, které oslovily návštěvníky, a ti pak dostali chuť přijít příště znovu. Těšilo mě přesvědčit svým nadšením pro věc k realizaci programu kolegy, aby i oni sami měli ze své účasti na něm dobrý pocit. Pracovat pro cizí ideje, které jsou pro druhé nepřesvědčivé, nebo z prostého donucení se sice dá, ale taková práce nedělá radost nikomu. A také pak za moc nestojí.

Jen lituji, že v počátcích pořádání našich prvních programů pro veřejnost ještě nebyla AV technika na takové úrovni, abychom je mohli archivovat v takové kvalitě, jakou si plně zasloužily. Vždyť takový legendární „Keltský happening" s živým ohněm, kapelou vytvořenou pouze pro tento pořad a spoluúčinkujícími kolegy z Muzea Novojičínska nebo jubilejní vystoupení k 80. výročí muzea „Vivat Múzy! - Vivat muzeum!" s profesionálním tanečním vystoupením Múz, stínovým divadlem, vtipnou prezentací sbírkových předmětů, cimbálovkou a historickou fotoprojekcí už se nemůže nikdy ve stejné podobě zopakovat!

Při lektorského programu k výstavě Za časů prvního muzea (2004)
Foto Milan Ošťádal.

Publikovala jsi v oboru regionální historiografie a odborně jsi zpracovávala muzejní sbírky. Tvou doménou byla ovšem ediční a redakční činnost. Redigovala jsi muzejní informační bulletin Kustod OVM Vsetín (1993 – 1997), ročenku Zpravodaj OVM Vsetín(1986 – 1997) a od roku 1998 novodobý časopis Valašsko. Pod Tvým redakčním vedením bylo doposud publikováno úctyhodných 27 čísel této vlastivědné revue. Co motivovalo muzeum k jejímu založení a proč jste zvolili právě revuální formu, která je u muzejních periodik zcela neobvyklá (vesměs se jedná o zpravodaje, sborníky...)?

Vzorem nám byl historický vlastivědný časopis „Naše Valašsko", který začal vycházet v r. 1929. Ten se rovněž nezaměřoval výhradně na prezentaci odborné muzejní činnosti, ale byl tzv. „kulturním věstníkem o životě Valašska a jeho potřebách" – a dodnes vyhledávanou tiskovinou mezi odborníky i laiky. Přímý předchůdce naší revue – Zpravodaj OVM Vsetín – měl určitý hendikep ve svém pojetí jakéhosi muzejního informátora - ročenky, střídavě věnované přírodním a společenským vědám. Proto se vedení muzea v čele s tehdejším ředitelem RNDr. Karlem Pavelkou, podporované odborem kultury Okresního úřadu ve Vsetíně, rozhodlo změnit náplň i periodicitu muzejního časopisu včetně názvu, který měl přitáhnout pozornost širšího spektra čtenářů. Vzešla z toho naše vlastivědná revue, která si udržela svou moderně pojatou grafickou podobu už od prvního čísla z prosince 1998, ale obsahově se ještě po nějakou další dobu postupně utvářela až do současné podoby.

U většiny rubrik se snažíme o jejich pravidelnost. Jednak je v nich stále co nabízet a pak, každému z nových čísel dávají určitý řád a jistotu, že v něm pravidelný čtenář najde pokaždé to, co očekává. Redakční radě je dána při výběru příspěvků určitá volnost ve prospěch přínosného a zajímavého čtení, vztahujícího se k oborům vytyčeným touto kulturněhistorickou revuí.

Ohlédneš-li se za uplynulými třinácti lety, čím Tě redakční práce spojená s časopisem Valašsko osobně obohatila?

Je to podobné, jako u odpovědi na první otázku. Prohloubila mé znalosti o životě minulém i současném na Valašsku, seznámila mě s místními tradicemi, posílila ve mně hrdost a vlastenectví (a to vůbec neříkám s patosem!), otevřela mi cestu k lidem, kterých si nesmírně vážím pro vše, co znají, umí a dokážou, přinesla mi vzácná pracovní i osobní přátelství, a v neposlední řadě i nový smysl mé muzejní práce, která se při přípravě časopisu vydatně koncentrovala. A pak, jak pravili už moudří klasikové, co bylo jednou zaznamenáno, poslouží snad i ostatním – „Littera scripta manet"…

Svým odchodem ze vsetínského muzea opouštíš i pozici výkonné redaktorky a zůstáváš pouze jako externí členka redakční rady. Co bys chtěla časopisu a jeho redakci popřát do budoucnosti?

Do budoucna lze naší revui jen přát, aby se dlouho udržela v zájmu čtenářské obce, aby obnovená redakce navázala na své předchůdce a s novými zapálenými lidmi přinesla třeba i zajímavé inovace v obsahu i grafické úpravě časopisu.

Pocházíš z Ostravy. Vysokoškolská studia Tě krátce přivedla na Hanou, ale záhy po sňatku se s manželem usazuješ ve Vsetíně. Přivádíš tu na svět vaše dva syny, pracuješ v místním muzeu a doslova se zakořeňuješ... Nyní se stěhuješ do Kopřivnice, kde sis také našla své nové zaměstnání. Ráda bych Ti dala otázku, kterou jsi v rubrice „Čím je pro mne Valašsko?" položila více jak devadesáti osobnostem, i když to snad bude znít jako klišé... Proto ji rozvinu: Co pro Tebe znamená Valašsko ve chvíli, kdy se od něj odpoutáváš, čím je pro Tebe rodný kraj – Ostravsko, který si stále neseš v srdci, a čím Lašsko, kam jsi doposud zajížděla jen ve volných chvílích a nyní se Ti má stát novým domovem?

Ostrava je moje krásné harmonické dětství, rodiče, jistota pevného zázemí, pestrá studentská léta a nasměrování: „Tuš, rychle, rychle, děvucho, leť do světa!" Valašsko je barevnou živou kronikou mého aktivního života v dospělosti. A Lašsko? To je nová výzva. Ať se předvede!

Tož tak…

Hanko, děkujeme Ti za srdečný rozhovor a přejeme Ti k Tvému životnímu a profesnímu jubileu, aby Tě Tvým životem nadále provázely Múzy, a to nejen ty naše „muzejní", činily Tě šťastnou a dělaly z Tebe tu úžasně inspirativní bytost, jakou jsi vždy byla a jistě i nadále budeš...

Olga Mehešová

Tajemná tvář z Medůvky

Eva Čermáková

Pískovcové krajiny od nepaměti přitahovaly pozornost člověka. V dobách minulých hledali lidé v rozeklaných skalách útočiště před nebezpečím, nebo skrýše pro své loupeživé podniky a nepoctivě nabyté poklady a bohatství. V současnosti už zbojníci nesídlí v nehostinných skaliskách, ale spíše v klimatizovaných sálech a fantaskní přírodní scenerie tak dnes navštěvují mnohem častěji spíše romantici a horolezci. Nápadná skupina pískovcových skal se nachází i v blízkosti Valašského Meziříčí. Nejznámější z nich, Medůvka, se stává častým výletním cílem turistů. Bizarní skupina skalek si svůj poetický název vysloužila pravděpodobně nikoliv kvůli medonosným včelám, ale díky zvláštnímu způsobu zvětrávání pískovce: na povrchu skály se tvoří zvláštní „dekorativní“ vrstva tzv. voštin, připomínající nápadně právě strukturu včelích pláství. Medůvka zaujme návštěvníka nejen svou divokou krásou, ale i tajemnými stopami po neznámém umělci. Kromě tradičních turistických, či spíše vandalských rytin a autogramů, postrádajících bohužel většinou nápad i jakoukoliv estetickou hodnotu, shlíží totiž na návštěvníka i tvář vytesaná do kamene zjevně rukou umělce. Pod tímto reliéfem se nachází i pravidelná kruhová vysekaná jamka, zamýšlená nejspíš pro zasazení kůlu. Tvůrce záhadné tváře zůstává neznámý. Podle informací pana Viléma Bystroně, který se právě na Medůvce věnoval léta horolezectví, se zde hlava objevila někdy v sedmdesátých letech minulého století. Náš muzejní „pátrací tým“ oslovil i akademického sochaře pana Pavla Drdu z Bystřičky, ale ani ten se k dílu nehlásí, neboť narušovat byť i tímto kultivovaným způsobem tvorbu samotné přírody není v souladu s jeho přesvědčením. Původ reliéfu na Medůvce tak nejspíš zůstane navždy zastřený tajemstvím, které kamenná tvář tak lehce někomu neprozradí...

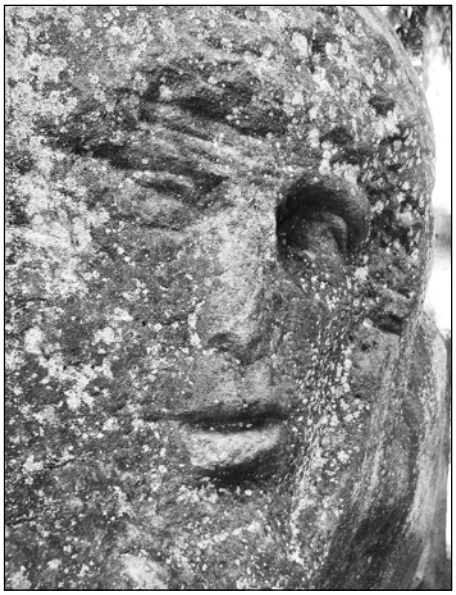

Reliéf tajemné tváře na Medůvce Foto Eva Čermáková

Výzva redakce: Znáte-li autora reliéfu na Medůvce, případně okolnosti vzniku tohoto díla, ozvěte se nám. Vaše informace zaznamenáme, zpracujeme a seznámíme s nimi i naše čtenáře.

Valašský „land art“ aneb Co je doma, to se počítá…

Olga Mehešová, Hana Jabůrková
Foto Milan Ošťádal

Pojďte se s námi toulat po Valašsku. Obdivovat současné krajové „podivuhodnosti“. A pošlete nám z toulek svůj Pozdrav z cest, abychom mohli rozšiřovat obrazovou dokumentaci regionálních „land artových“ kuriozit. Nejzajímavější, nejpodivnější, nejvtipnější (i s komentáři) otiskneme.

Z Lužné

Z Nového Hrozenkova

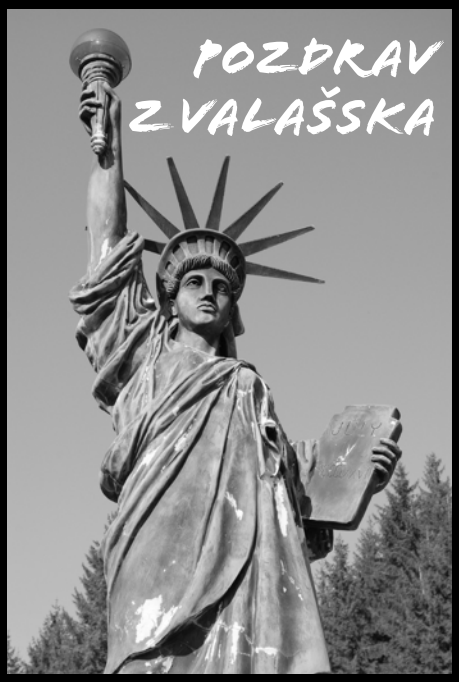

Wallachian Kingdom free forever! (Vsetín)

Z Francovy Lhoty

Z Liptálu

NÁDOBA, 2011, foukané broušené sklo s natavenou zinkovohliníkovou folií, 2011, výška 45 cm, průměr 20 cm

NÁDOBA, 2010, foukané broušené sklo s natavenou zinkovohliníkovou folií, průměr 35 cm, výška 18 cm

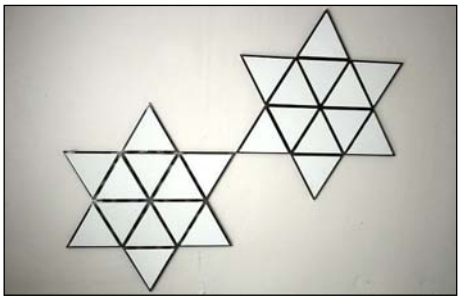

HVĚZDY, 2011, opaxitové sklo broušené a lepené v kovovém rámu, 90x200 cm

V ATELIÉRU

PIAZZA SAN MARCO, 2010, instalace z litého skla v zahradách americké ambasády v Praze, 3x3 m

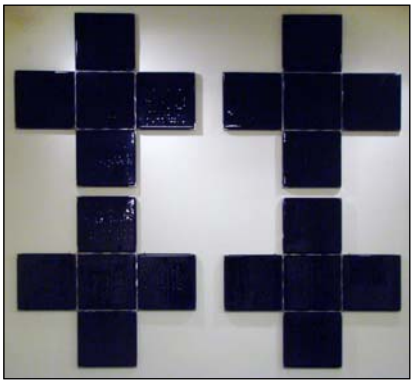

KŘÍŽE, 2011, fusingové svářečské sklo lepené v kovovém rámu, 200x200 cm (vpravo nahoře)

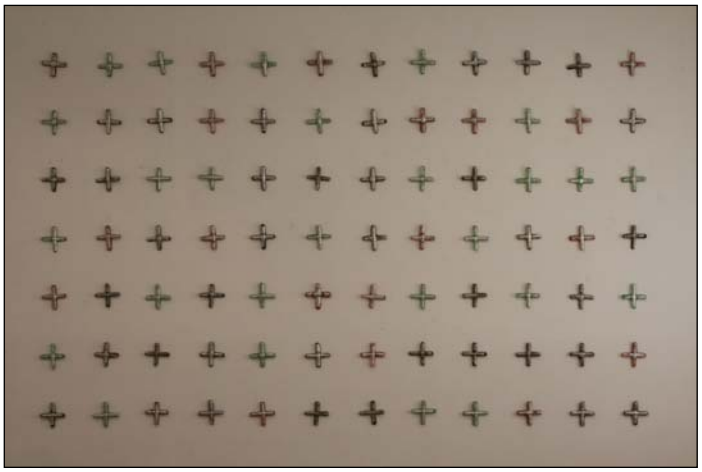

KŘÍŽE, 2010, lité sklo do písku s natavenou zinkovohliníkovou folií, 250x300 cm

MgA. Josef Divín (*1982) patří mezi nejvýraznější sklářské výtvarníky mladé generace. Vystudoval Střední uměleckoprůmyslovou školu sklářskou ve Valašském Meziříčí a VŠUP v Praze, sklářský ateliér prof. Vladimíra Kopeckého. Oběma školám i rodnému kraji zůstal věrný, ve Valašském Meziříčí vyučuje, tvoří a žije a externě přednáší na pražské VŠUP. Je nositelem řady výtvarných ocenění, jako je např. Cena Josefa Hlávky v oblasti umění a vědy Praha, hlavní cena Twenties Generation New Europe, Bayrlamont EU, Brusel. Svou tvorbu prezentoval na více než osmdesáti výstavách a soutěžích, jeho dílo je zastoupeno ve významných galeriích a muzeích ČR, ale i v Německu, Belgii, Itálii, Francii, Izraeli a Bulharsku. V současné době vede ateliér design skla na SUPŠ sklářské ve Valašském Meziříčí. Spolupracuje s Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně, s architektonickými studii a je členem několika výtvarných sdružení.

Tvoje realizace a objekty ovládají prostor, vstupují do něj, reagují na něj a stávají se jeho součástí. Bohužel, jen na dobu výstavy. Nechystáš v nejbližší době nějakou trvalou realizaci v architektuře?

Má tvorba je vždy ovlivněna i prostorem a místem, kde bude práce prezentována. Kladu důraz na architekturu, proporce, detaily a historii. Barevnost i kombinovatelnost prací jsou v souladu s minimalistickým ztvárněním, a proto je lze chápat jako celek i jako samostatné objekty a instalace. Práce fungují i v exteriéru: mohu uvést např. výstavu na Židovském hřbitově v Uherském Brodě, instalaci Piazza San Marco v zahradách Americké ambasády v Praze nebo cyklus Hraničních kamenů v galerijní zahradě Stelting v Hamburku. A k těm realizacím v architektuře: v současné době pracuji na rozměrné realizaci „skleněné kostky" v rámci rekonstrukce Zemanovy kavárny v Brně. Jedná se o výtvarné řešení reliéfní plochy o velikosti 40 m^2. Dalším takovým trvalejším projektem je účast na evropské výstavě skla v Dánsku. Ale to bude až v září.

Takže konečně uvidíme Tvé dílo nastálo spjaté s místem, pro které vzniklo.

Pracuješ jako pedagog na dvou školách. Jak vnímáš své působení? Jde skloubit Tvá výtvarná činnost s prací?

Působení na obou školách si velice považuji. Jsou to instituce, které mě formovaly a pochopitelně ovlivnily můj život. Především jsem měl velké štěstí na pedagogy, od kterých jsem cítil podporu nejen ke své tvůrčí činnosti. To, co jsem se naučil, se snažím předávat a posouvat svým studentům na obou školách. Myslím si, že pokud člověk bere svou práci jako životní hodnotu, nestává se pro něho zátěží a naopak může pozitivně ovlivnit jeho tvorbu a přístup.

Od poloviny července do začátku října budeš mít výstavu v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí. Co pro návštěvníky připravuješ?

Velice si vážím možnosti prezentovat svou práci ve Valašském Meziříčí, kde budu samostatně vystavovat poprvé. V zámku Kinských představím svou nejnovější tvorbu, a to sérii skleněných obrazů hvězd, křížů a zahrad. Pro část obrazů jsem si vybral netradiční materiál opaxitové sklo, které bylo běžně užívané v období 30. let 20. století jako stavební materiál. Dále budou prezentovány spékané obrazy melancholických krajin a zahrad. Výstava bude nejspíš doplněna o foukané objekty váz a nádob, kterým jsem ale odebral jejich užitnost.

Moc děkuji za rozhovor a těším se na výstavu. **-KV-**

REKLAMNÍ DÝMKA kelečského dýmkaře Arnošta Botha
z 1. poloviny 20. století, tmavé a světlé tvrdé dřevo, celková výška 76 cm, výška hlavičky 28 cm

Součástí sbírek bývalého kelečského muzea, jehož správcem je od roku 1971 dnešní Muzeum regionu Valašsko, je vzácná reklamní dýmka – „fajfka“. Tvarově se řadí mezi obkusky (skládá se nejen z hlavičky a troubele jako starší a jednodušší krkovky, ale ještě z jedné části – odléváku, v němž se usazovaly zplodiny, což umožňovalo snadnější čištění dýmky). Hlavička a odlévák jsou zdobeny reliéfní řezbou: na hlavičce je vyobrazen lovecký motiv – myslivec střílející na jelena a běžící pes; odlévák je vyřezán do tvaru jelení hlavy. Povrch mimo reliéf je drobně tečkovaný. Vrchol hlavičky je ukončen vypouklým polokulovitým kovovým kloboučkem s ozdobnými výřezy – „lufty“. Troubel je soustružena z jiného typu dřeva, v její horní části je umístěna ohebná hadička ukončená kostěným náustkem – „hryzákem“.

Dýmka byla zhotovena v Kelči, která výrobou dřevěných fajfek proslula. Zrod i zánik tohoto, pro zmiňované městečko velevýznamného řemesla je však zahalen hustým oblakem dýmu. S jistotou o něm můžeme hovořit od 19. století do 1. poloviny století následujícího. Zlatá léta přitom zažívalo od 60. let 19. století do 1. světové války. Svědčí o tom jak počet obyvatel, kteří se tehdy výnosným dýmkařstvím živili, tak obliba kelečských dýmek nejen u nás, ale i za hranicemi. V roce 1869 zde působilo 13 dýmkařských mistrů a 73 tovaryšů a pomocníků, před vypuknutím 1. světové války tu bylo ještě 12 mistrů, z nichž 2 podnikatelé zaměstnávali až 50 rodin. Jejich výrobky se exportovaly nejen do Prahy a jiných českých měst, ale i do Rakouska, Uherska či Polska a dýmkař Vojtěch Pajdla je posílal dokonce až do USA. Zdejší fajfkáři zhotovovali pestrou paletu dýmek, někteří používali až 100 různých šablon. Jejich výrobky byly nazývány podle tvaru, který připomínaly, jako mostky, kozí brady, šestihranky, nebo podle místa, kam byly vyváženy, jako znojemky, vídeňky, slovenky, uherky apod.

Tato reklamní dýmka se ovšem od běžné produkce zdejších dýmkařů liší hned ve dvou směrech. Jednak svými rozměry – normální dýmky jsou asi 3x menší. Jednak svou výzdobou – kelečské fajfky bývaly většinou hladké, neřezbované.

Jedním z mála dýmkařů, jenž dřevořezbou dekoroval nejen vlastní díla, ale i výrobky ostatních fajfkářů, byl Arnošt Both (1881-1949). Ten vyřezával na hlavičky monogramy s letopočty i rozmanité figurální motivy, odléváky zase formoval do podoby zvířecích hlav. A právě tento umný řezbář a dýmkař je i tvůrcem naší reklamní dýmky.

Milada Fohlerová